

2026/1

XXXV. évfolyam

POLITIKATUDOMÁNYI SZEMLE

Az MTA Politikatudományi Bizottsága
és az ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont –
MTA Kiváló Kutatóhely referált folyóirata

© ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont,
MTA Kiváló Kutatóhely, 2026
© A folyóiratban publikáló szerzők, 2026

Kiadja az ELTE TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
Felelős kiadó az ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont főigazgatója

ISSN 1216-1438 (Nyomtatott)
ISSN 2064-6550 (Online)

A folyóiratot az MTMT indexeli, és a REAL archiválja.

Megjelenik a Compositio Libri Kft. gondozásában
Tördelő- és olvasószerkesztő: Kardos Gábor

Nyomás és kötés: Multiszolg Bt.

A szerkesztőség címe: 1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.
Postacím: 1453 Budapest, Pf. 25.
Telefon: 224-6724
Honlap: www.poltudszemle.hu
E-mail: posze@tk.hu
Szerkesztőségi titkár: D. Nagy Judit
Szerkesztőségi asszisztens: Hadászi Szabolcs
Szerkesztőségi fogadóóra: kedden 9–13 óra között

ELTE TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
POLITIKATUDOMÁNYI KUTATÓINTÉZET

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- *Horváth Balázs: Mondjuk azt, hogy nem a mi hibánk?*
A magyar politikai kommunikáció nyelvészeti elemzése krízis idején
a kormányzati felelősségvállalás szempontjából 7
- *Újvári Péter Ádám: „Hazaárulók, tolvajok, szívtelenek”*
Morális keretezés a magyar politikai kommunikációban 33
- *Kristóf Luca: Az affektív polarizáció találkozása a professzionális*
identitással az autoriter tudománypolitika boncasztalán 59
- *Merker Iván–Nyíri Szabolcs–Schmidt Elígiusz Ákos: A demokratikus*
realizmus újraértékelése? A Christopher H. Achen és Larry M. Bartels
Democracy for Realists című könyve körüli tudományos viták
és kritikák áttekintése 82

RECENZIO

- *Lovász Dorottya: Lokálisan gondolkodni, országosan cselekedni? – A helyi*
digitális politikai részvétel perspektívái Magyarországon
(Bene Márton–Dobos Gábor: *Networked Locality: Social Media and*
Local Politics in Hungary) 105

- ÖSSZEFOGLALÓK 119

Szerkesztők:

Gyulai Attila (2022–, főszerkesztő 2024–)
Bene Márton (2023–)
Juhász Krisztina (2023–)
Molnár Gábor Tamás (2024–)

Szerkesztőbizottság:

Körösenyi András (elnök)	
Ágh Attila	Balogh László Levente
Balázs Zoltán	Lánczi András
Balogh István	Papp Zsófia
Bayer József	Pálné Kovács Ilona
Boda Zsolt	Szabó Andrea
Bozóki András	Szabó Márton
Csizmadia Ervin	Szabó Máté
Enyedi Zsolt	Tóka Gábor

Alapító szerkesztők:

Bozóki András (1992–1999)
Szabó Márton (1992–1994)
Szabó Máté (1992–1999)

A folyóirat szerkesztői voltak:

Arató Krisztina (2019–2023)
Balázs Zoltán (2011–2012)
Boda Zsolt (2008–2018)
Csizmadia Ervin (2000–2013)
Fricz Tamás (1994–2013)
Kurtán Sándor (2000–2010)
Lánczi András (2000–2002)
Szabó Andrea (2014–2024)
Szűcs Zoltán Gábor (2014–2021)

TANULMÁNYOK

Horváth Balázs

Mondjuk azt, hogy nem a mi hibánk?
A magyar politikai kommunikáció nyelvészeti elemzése krízis idején
a kormányzati felelősségvállalás szempontjából

Újvári Péter Ádám

„Hazaárulók, tolvajok, szívtelenek”
Morális keretezés a magyar politikai kommunikációban

Kristóf Luca

Az affektív polarizáció találkozása a professzionális identitással az autoriter
tudománypolitika boncasztalán

Merker Iván–Nyíri Szabolcs–Schmidt Elígiusz Ákos

A demokratikus realizmus újraértékelése?
A Christopher H. Achen és Larry M. Bartels *Democracy for Realists* című
könyve körüli tudományos viták és kritikák áttekintése

MONDJUK AZT, HOGY NEM A MI HIBÁNK?*

A magyar politikai kommunikáció nyelvészeti elemzése krízis idején
a kormányzati felelősségvállalás szempontjából

Horváth Balázs

(Budapesti Corvinus Egyetem, Társadalom- és Politikatudományi Intézet,
Politikatudományi Tanszék)

*A tanulmány beérkezett: 2025. június 30., opponálás: 2025. június 7. – 2025. október 1.,
véglegesítve: 2025. november 28.*

ÖSSZEFOGLALÓ

Magyarország 2024-ben egy sor jelentős politikai válsággal nézett szembe, többek között kulcsfontosságú tisztségviselők lemondásával és gazdasági nehézségekkel. Ezen helyzetek egyre gyakoribbá válnak a modern kormányzásban, és gyors, innovatív válaszadásra kényszerítik a politikai szereplőket a hatalom megtartása és a közvélemény megítélésének kezelése céljából. Mivel a krízishelyzetek alatt az állampolgárok még inkább figyelik a kormány reakcióját és nyilatkozatait, jelen kutatás a magyar kormány 2024-es sajtótájékoztatóinak nyelvi elemzése, amely bemutatja, miként járulnak hozzá a személyjelölések a felelősségtulajdonításhoz a politikában. A korpusz a magyar kormány sajtótájékoztatóiból (N = 18) származik, terjedelme közel 266 ezer szó. Az eredmények alapján megállapítható, hogy a magyar kormányzati kommunikáció az esetek 43 százalékában hárította, 57 százalékában vállalta a felelősséget a 2024-es kormányinfókon. Kommunikációjukban inkább megnevezték a felelőst/felelőseket, mint sem. A felelősséget – a populista retorikának megfelelően – elsősorban külső szereplőkre, így például „Brüsszelle”, Nyugat-Európára és az ellenzéki pártokra próbálták hárítani.

Kulcsszavak: politikai kommunikáció ■ krízis ■ kormányzati
felelősségvállalás ■ pragmatika ■ korpusznyelvészet

A politikai szférában egyre gyakoribbak a „krízisek”, a „válságok” szinte állandó állapottá alakulnak (Beck, 1992; Davvetas et al., 2022). Nem véletlenül váltak a mindennapjaink részévé az ilyen helyzetek, hiszen a politika dinamikáját a konjunktúrák és válságok ritmusa adja (Szűcs, 2010). A politikai krízisek és felelősségvállalás kérdése nem is lehetne aktuálisabb egy olyan időszak-

* Az EKOP-CORVINUS-24-1-031 azonosítószámú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával a 2024/2025. tanévre meghirdetett Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Programjának a finanszírozásában valósult meg. Jelen tanulmány a szerző Budapesti Corvinus Egyetemen készült TDK-dolgozatán alapul.

ban, amikor Magyarországon állandósulni látszanak a válságok, a kormányzati kommunikációt pedig folyamatosan áthatja a válságretorika (Mészáros, 2019). Ennek megfelelően, kommunikációját a krízisekre alapozza a kormány: ezt példázza a 2015-ös „menekültválság”, a terrorveszély, a 2020-ban kezdődő világjárvány vagy a jelenleg is zajló orosz–ukrán háború (Horváth, 2024). Felmerül tehát a kérdés, hogy e válságok közepette a magyar kormányzat a sikerek mellett a kudarcokért vállalja-e vagy inkább másra – és ha így van, kire – hárítja a felelősséget?

Hazai vonatkozásban fontos kutatási terület a „kormányzati felelősségvállalás” a politikai krízisek idején; Bene és Boda (2021) szerint már a koronavírus-járvány előtt is felismerhető volt az Orbán-kormányok retorikájában a krízisek sorozata, amely a Covid-19 lefutását követően – e tanulmány írásakor – is egyértelműen beazonosítható megnyilatkozásaikban. Magyarország helyzete politikatudományi szempontból különösen releváns 2024-ben, amikor rendkívül sok krízist kellett kezelnie a politikának: ide tartozott például a köztársasági elnök és az igazságügyi miniszter lemondása, az európai parlamenti és helyi önkormányzati választások eredménye és a gazdasági válság, például a lakossági fogyasztás mélyzuhanásán, az Európa-rekorder infláción és a beruházások visszaesésén keresztül.

Ezen válságok alkalmas terepet kínálnak annak elemzésére, hogy a politikai szereplők miként kezelik a felelősség kérdését kommunikációjukban. Jellemző tendencia ugyanis, hogy a kormányok vagy politikusok kevésbé vállalják a felelősséget a tetteikért (Weaver, 1986; Maor, 2021). Jelen kutatás e felelősségtulajdonítás nyelvi konstruálása alapján vizsgálódik. Az elemzés a magyar kormány által rendszeresen megrendezett „Kormányinfó – Mit, miért tesz a kormány?” című sajtótájékoztatóit vizsgálja a 2024-es évben.

A kutatás célja, hogy kimutassa a 2024-es magyar politikai kommunikáció krízishelyzetekkel kapcsolatos kommunikációs módszerét nyelvhasználati szempontból, egészen pontosan azt, hogy a kormányzati felelősségvállalás vagy épp annak hiánya hogyan jelenik meg nyelvi értelemben. Emellett a tanulmány arra is választ kíván adni, hogy a kormányzat a sikerek mellett a kudarcokért is vállalja-e vagy inkább másra – és ha így van, kire – hárítja a felelősséget?

A felelősség nyelvi hárításának kérdése korábbi kutatásokban már felmerült; a koronavírus alatt a magyar miniszterelnöki kommunikációban a negatív állításoknál alacsony volt a pártra és nemzetre utaló többes szám első személyű (T/1) kategóriák használata, ezeknél inkább „távolítottak”, azaz szupranacionális csoportként nyilatkoztak (Horváth, 2024). Ezek alapján azt feltételezem (H1), hogy a magyar kormány hárítja magáról a felelősséget a személyjelölések használatával, azaz a második és harmadik személyű megnyilatkozások gyakoribbak, mint az első személyűek.

Juhász és társai (2015) alapján Magyarország 2010 óta a populista kormányzás fellegvára, a populista politikai kommunikáció pedig általában megnevezi a felelőst (Hameleers et al., 2017), amely alapján a következő hipotézis fogalmazható meg (*H2*): a magyar kormány inkább megnevezi a felelőst/felelősöket, tehát több az olyan kormányinfó a vizsgált korpuszban, amelyekben az agentív megnyilatkozások (amelyek megjelölik a felelőst) gyakoribbak, mint az ágens nélküliek (amelyek nem jelölik meg a felelőst).

Kiss (2024: 66.) Orbán Viktor 2022-es kampánykommunikációján végzett elemzése szerint megnyilatkozásaik hübrisztikusak, amely „nem egyszerűen felfokozott büszkeség, hanem olyan érzelem, amelynek alapja egyfajta mindenhatóság érzése, önteltség, kritikátlan és reflektálatlan általános képesség bármilyen helyzet megoldását illetően”. Ez alapján azt feltételezem (*H3*), hogy a felelősséget külső szereplőkre (például az Európai Unióra vagy az ellenzékre) próbálja hárítani a kormányzati kommunikáció.

A kormány kommunikációja rendszeresen alkalmazza a párttól megszott ellenségkép-stratégiát, amely a bevándorlás veszélyeire, a nyugati világ és az Európai Unió állítólagos hanyatlására „hívja fel a figyelmet”, emellett Soros György személye, a magyar ellenzéki pártok, az LMBTQ-közösség, valamint a média és a nemzetközi liberális fősodor magyar érdekekkel való ellentétes szerepét tematizálja (Kiss, 2022; Körösenyi et al., 2020). Az Orbán-kormány narratívája szerint az ellenfelek nemcsak akadályozóak vagy fenyegetők, hanem „potenciálisan végzetesek Magyarországra és a magyar népre nézve” (Körösenyi et al., 2020: 76). Az előfeltevéseket a mintán elvégzett korpusznyelvészeti vizsgálattal és statisztikai analízissel ellenőrzöm kvantitatív és kvalitatív módszerek ötvözetével.

VÁLSÁGOK ÉS POLITIKA

A politikai rendszerek stabilitása eredendően törékeny, hiszen a kormányok olyan közegben működnek, amelyet alapjaiban határoznak meg az egymással versengő érdekek, az intézményi/intézményrendszerbeli gyengeségek és a nyilvános elszámoltathatóság mint a demokrácia egyik kiemelt eleme (Szűcs, 2017).

Politikai válságnak (vagy krízisnek) tekintjük az olyan helyzeteket, amelyekben a politikai intézmények és akár személyesen a politikusok is a szokásosnál nagyobb fenyegetést érzékelnek egy alapvető értékükre nézve, miközben a válaszadásra szánható idő korlátozott (Rosenthal et al., 1989; Auer, 2016). Dalei és Mishra (2009: 4.) szerint a politikai életben tapasztalható válságokhoz tartozik „egy ország alkotmányos berendezkedésének összeomlása” is.² Mindent kiválthatják – és ezzel destabilizálhatják a kormányzati mechanizmusokat – régóta jelen lévő rendszerszintű gyengeségek (például polarizált társadalom

vagy gazdasági egyenlőtlenségek), de hirtelen fellépő események (például közéleti botrányok, tüntetések vagy a választási eredmények elvitatása) szintén előidézhetnek kríziseket (Brändström–Kuipers, 2003).

A szakirodalom a politikai válságok három fő aspektusát különbözteti meg: legitimációs, kormányzati és alkotmányos krízisek. Az intézményekben, a vezetőkbe vagy a kormányzati rendszerekbe vetett bizalom elvesztése legitimációs válsághoz vezet (Falkheimer, 2021). Ez a típus általában olyan hosszú távú rendszerszintű problémákból ered, mint a korrupció, a társadalmi egyenlőtlenségek vagy a rossz kormányzás, és olyan események válthatják ki őket, mint a botrányok, a választási csalások vagy a nyilvánosságra hozott politikai kudarcok. A legitimációs válságok még súlyosabban jelennek meg a polarizált társadalmakban – így a magyarban is –, hiszen a megbízhatóság törékenyebb, valamint a kormányba vetett bizalom is könnyebben sérül, annak helyreállítása nehézkes. A magyar politikai életből tipikus példaként említhetjük a 2006-os őszi beszéd néven elhíresült szónoklatot és az azt követő eseményeket, amelynek nyomán keletkezett legitimációs problémákat nem sikerült lecsillapítani, sőt, azok további botrányok halmozódásához vezettek; a közvélemény pedig megbizonyosodott arról, hogy az akkori koalíció kormányzásra alkalmatlan (Csizmadia, 2023).

Kormányzati válságok akkor jelentkeznek, ha a kormány nem képes megfelelően gyakorolni a hatalmat vagy kezelni a rendszerszintű hatáskörét, felelősségét. Minek a következtében alakulhatnak ki ezek? Politikai működési zavarok, gyenge intézmények vagy külső nyomás, például gazdasági összeomlás, vezetői alkalmatlanság vagy katasztrófák következtében; e kategória tipikus példája a koronavírus-járvány alatti rossz közegészségügyi és politikai irányítás (Christensen et al., 2016).

Alkotmányos válságok akkor következnek be, ha az alkotmányos szabályok értelmezése, alkalmazása vagy végrehajtása nem megfelelően történik és akár a jogállamiság is megkérdőjeleződik (Brändström–Kuipers, 2003). A politikai szféra jellegéből adódóan ide tartozhatnak a vitatott választási eredmények, vezetői utódlási viták vagy a hatalmi ágak közötti küzdelmek. Figyelemre méltó példa a Covid-19 alatti különleges jogrend bevezetése, amellyel a kormányzó párt a parlament összehívása nélkül tudott dönteni a koronavírus-járványhoz szorosan kapcsolódó kérdéseken túl szinte bármiről, emiatt nemzeti és nemzetközi szinten is számos kritika érte Magyarországot: a jogállamiság, a sajtószabadság és a demokrácia meglétének kérdését vetették fel jogászok és kommunikációs szakemberek (vö. Martin, 2019; Szente, 2020).

A fentiekben bemutatott krízisek közül az első kettő típus fordult elő a 2024-es évben; legitimációs válságnak tekinthető az Orbán-kormány alapjait fenyegető pedofilbotrány, kormányzati válságnak a recesszió közeli gazdasági helyzetre adott kormányzati reakciók vagy a Tisza Párt megjelenése. A politikai válságok ritkán fordulnak elő elszigetelten, leggyakrabban átfedésben vannak

gazdasági, társadalmi vagy környezeti válságokkal és olyan kaszkádszerű kihívásokat hoznak létre, amelyek messze túlmutatnak a kiváltó okon (Christensen et al., 2016). Emellett a médiának is rendkívül fontos szerepe van ezekben a jelenségekben, hiszen a politika mediatizálódása (Sükösd, 1993) miatt a médiumok meghatározó tényezőkké váltak a politikai életben, emellett az erős polarizáltság is megnehezítheti a válságok hatékony kezelésére irányuló erőfeszítéseket.

A politikai válságokat értelmezhetjük egyrésztől strukturális korlátként, amely csökkenti a vezetők mozgásterét, másrésztől konstruktív elemnek is tekinthetjük ezen helyzeteket, amelyek tudatos politikai cselekvést indukálnak és egyfajta lehetőséget jelentenek a politikai szereplőknek (Körösényi et al., 2016). Nem ritka ráadásul, hogy a politikai vezetők maguk idézik elő vagy nagyítják fel a válságokat, hogy ezzel rendkívüli mandátumot szerezzenek, mozgósítsák a társadalmat vagy megerősítsék hatalmukat – különösen a populista berendezkedésű országokban. A válság ugyanis nem csupán kiváltó oka a populizmusnak, hanem a populizmus maga is megpróbál kríziseket előidézni; így tehát a válságok soha nem pusztán objektív események, hanem mindig közvetítettek és „előadottak”, azaz politikai és kommunikációs eszközökkel megkonstruáltak, ami azt is jelenti, hogy ezen krízisek performatív megjelenítése a populizmus belső, alapvető jellemzőjének tekinthető (Moffit, 2015). A válság ilyen értelemben eszközzé válik a politikai vezetés kezében, és lehetőséget teremt a status quo újraértelmezésére, diskurzusok és felelősségi viszonyok átalakítására (Körösényi et al., 2016).

POLITIKAI KOMMUNIKÁCIÓ KRÍZIS IDEJÉN

A válságok számos kihívás elé állítják a politikai szereplőket, a megnövekedett fenyegetettség és magas kockázat miatt határozott fellépésre és a szokásosnál innovatívabb – és egyes esetekben gyorsabb – válaszadásra van szükség (Körösényi, 2013). A politikai válságok kezelése nemcsak a döntéshozatal és kormányzás során kívánja meg a hatékony eszközök használatát, a kommunikáció ugyanolyan – ha nem fontosabb – szerepet játszik válságok során. A kommunikációelmélet klasszikus tényezői többnyire megjelennek a válságkommunikáció működésében is, lényegi különbség ugyanakkor, hogy megjósolhatatlan a helyzet kimenetele (Fekete–Sándor, 1997), az információcsere időkényszer alatt zajlik a felek között (Fenyvesi, 2005), valamint a krízis attribútumai erősen determinálják a kommunikáció célját (Kovács et al., 2024).

A kríziskommunikáció az információk stratégiai menedzselését jelenti krízisek idején, amellyel a politikai szereplők nemcsak tájékoztatják és megnyugtattják az érdekelt feleket, hanem stratégiai szerepet játszanak a szereplők és intézmények legitimálásában vagy delegitimálásában is (Falkheimer, 2021). A

közsféra tevékenysége kommunikációs szempontból krízis idején kötöttebb, mint egy nem állami szerv (azaz szervezet, vállalkozás) működése, ráadásul az imázsvesztésre való kitettségük is számottevően nagyobb a vállalati közegehez viszonyítva (Kovács et al., 2024). A vállalatok számtalan alkalmat találhatnak az imázshelyreállító stratégia érvényesítésére, az állami szervek azonban semmiképp nem veszíthetnek imázsukból, hiszen a kormányzat csak egy újabb katasztrófhelyzet során bizonyíthatja igazán válságkezelési képességét (Avery et al., 2010).

Az imázsjavító tevékenység gyakran interjúhelyzetekben valósul meg (Eriksson–Eriksson, 2012), ugyanakkor Horsley és Barker (2002) rámutatnak, hogy az állami szervek ritkán folytatnak proaktív kommunikációt a médiával. Magyarországon a kormányzat szoros kapcsolatot ápol a hozzá közel álló médiumokkal, miközben a kritikus újságírókkal szemben rendszeresnek tekinthető a retorikai agresszió, az online zaklatás és a fenyegetés (Tófalvy, 2017). A médiával való kommunikáció mellett az államok PR-cégeken keresztül imázskampányokat is folytathatnak (Zhang–Benoit, 2004), sőt, azt a megoldást is választhatják, hogy mások oldják meg a válságot, például egy szupranacionális szervre, az Európai Unióra hagyják a krízishelyzet kommunikációját – mindezt átruházhatják explicit módon vagy implicit utalásokkal is.

Benoit (1997) imázshelyreállító elmélete öt különböző stratégiai kategóriát különböztet meg: ezek a tagadás (egyszerű háritás vagy a felelősség áthárítása), a felelősség alóli kibúvás (provokál vagy érvényteleníteni próbálja a krízist), a támadhatóság erejének csökkentése (például megkülönböztet, kompenzál, minimalizál), korrekciós intézkedések (ígéretet tesz a hiba javítására) és a mortifikáció (elismeri, hogy az ő hibájuk a válság, ami miatt bocsánatot is kér, ezzel tulajdonképpen felmerül a saját identitás leépítésének veszélye).

A korrekciós intézkedésekkel és/vagy a megerősítéssel kombinált mortifikáció tűnik a leginkább sikeresnek az imázsjavításban (Eriksson–Eriksson, 2012). Ugyanakkor a politikusok ezt a módszert nem szívesen alkalmazzák, részben azért, mert tartanak a presztízszvesztéstől vagy hitelességük csorbulásától, ehelyett gyakran kombinálják a tagadást és a megerősítést (Benoit–Brinson, 1999), a vezető politikai szereplők pedig gyakran kérnek bocsánatot.

KORMÁNYZATI FELELŐSSÉG ÉS A POPULIZMUS

A „felelősségtulajdonítás” fogalma szerint az állampolgárok a regnáló kormánynak tulajdonítják az adott ország sikereit, ugyanakkor a kudarcokért is vezetőiket teszik felelőssé. A felelősségtulajdonítás a demokratikus működés kulcsfontosságú eleme (Gomez–Wilson, 2008; Tilley–Hobolt, 2011), hiszen a demokráciaelmélet klasszikus hagyománya a választásokat a politikai elszámoltathatóság mechanizmusaként értelmeni (Key, 1966; Tilley–Hobolt, 2011),

amely azt feltételezi, hogy az állampolgárok azokat a jelölteket választják meg újra, akik jól teljesítettek, és leváltják azokat, akik rosszul teljesítettek.

A felelősségtulajdonítás jelenségének egyik központi eleme az elszámoltathatóság, amely arra utal, hogy a közintézményeknek és a megválasztott vagy kinevezett (köz)tisztviselőknek kötelességük megmagyarázni döntéseiket és cselekedeteiket az állampolgároknak (Mulgan, 2003). Azzal, ha elismeri a felelősséget, bizalmat és legitimitást építhet ki a kormány, míg a felelősségelhárítás rövid távon politikai előnyökkel járhat, hosszú távon azonban alááshatja a politikai rendszer stabilitását és a kormány hitelességét (Hood, 2011). A különböző kormányok más-más stratégiát alkalmaznak; vannak, akik proaktívan vállalják a felelősséget a kudarcokért is, míg mások inkább külső tényezőknek tulajdonítják azokat.

Moffit (2015), valamint Hameleers és munkatársai (2017) szerint szoros összefüggés van a felelősségtulajdonítás és a populizmus között. A populista politikusok ugyanis mindig homogén belső csoportként ábrázolják a nemzetet, amely az elképzelt hátország közösségéhez tartozik (Taggart, 2000); elemi tulajdonságuk, hogy politikai értelemben két csoportot konstruálnak: egyrészt a fent említett hibátlan belső közösség, másrészt az ezzel szemben álló bűnös külső csoport (Hameleers et al., 2017). A regnáló magyar kormányt is populistaként tartja nyilván a politikatudomány (Juhász et al., 2015; Körösenyi-Patkós, 2015).

Haamelers és munkatársai (2017) szerint az érzelmekkel telített hibáztatás (például harag és félelem kifejezése) felerősíti az elitellenes populista attitűdöket. A Covid-19-járvány idején a „kínai vírus” kifejezés használata (tehát egy külső csoport hibáztatása) illeszkedett az általános populista felelősségelhárítási taktikához, amelyet Donald Trump amerikai elnök is gyakran használt (Porumbescu et al., 2023). Az elsősorban jobboldali populista narratívák a menekültválságot is hasonlóan mutatták be, a bevándorlókat hibáztatták a társadalmi problémákért, ezzel polarizálva a közvéleményt (Haamelers–Schmuck, 2017).

Az érzelmi alapú hibáztatás a populista politikai kommunikáció egyik központi jellemzőjének tekinthető, amely befolyásolja mind a hibaérzékelést, mind a populista attitűdöket (Haamelers et al., 2017; Haamelers–Schmuck, 2017). A felelősségre vonás akkor a legmeggyőzőbb, ha a bűnös külső csoporttal szembeni félelmet hangsúlyozzák (Haamelers et al., 2017). A stratégia különösen hatásos lesz azon polgárok esetében, akik kötődnek a nemzetállamhoz vagy a tágabban értelmezett szupranacionális kategóriákhoz, mivel ők állnak legkevésbé ellen a populista hibáztatásnak és a legnagyobb valószínűséggel a valóságot populista szemléletmódból értelmezik. Krämer (2014) ugyanakkor emlékeztet, hogy még a média átpolitizáltságának hatására sem minden embert győznek meg a másokat hibáztató populista üzenetek, azonban az erős

identitással rendelkező választópolgárokat könnyen befolyásolhatják a pártok, politikusok.

A felelősségtulajdonításhoz kapcsolódóan érdemes említést tenni a politikai pszichológia elméleti háttéréről is, kezdve a sérelmi politikával, amely a politikai élethez való viszonyulás olyan módját jelenti, amely elsősorban sérelmeken keresztül nyilvánul meg, ezeket az egyének vagy csoportok lehetőségek megvonásaként, igazságtalanságként, szegénységként, megaláztatásként, irigységgel vagy hatástalan dühként élik meg (Capelos et al., 2022). A kortárs irodalomban gyakran leegyszerűsítve „dühös politikaként” jelenik meg, de valójában elégedetlenséget, frusztrációt és bizonytalanságot rejt magában. A jelenség tartós affektív motorjának tekinthetjük a tehetetlen bosszúvágyat, amely különösen erősen jelenik meg a populista berendezkedésű országok politikusainál (Capelos et al., 2022; Salmela–Capelos, 2021). Mindez tulajdonképpen egy krónikus, kompenzációs érzelmi mechanizmus, amely átalakítja a sérelmi bemeneteket – mint a hatástalan düh, az irigység és a szegénység – antiszociális kimenetekké, mint az erkölcsileg igazságos felháborodás, a destruktív harag, a gyűlölet és a düh (Capelos et al., 2022; Capelos et al., 2025). A sértettség prototipikus jellemzője az áldozatiság érzése, amelynek során az egyén megpróbálja elkerülni a mentális fájdalmat és az alsóbbrendűség vagy impotencia érzését, ami miatt az áldozati pozíciót egy erkölcsileg felsőbbrendű áldozat szerepébe transzmutálja (Salmela–Capelos, 2021). Az áldozati önképek kialakulásakor és stabilizálódásakor az egyének gyakran „megrekednek” ebben a státuszban ahelyett, hogy az alapjául szolgáló igazságtalanság megszüntetésére törekednének (Capelos et al., 2022).

A tehetetlen bosszúvágy mechanizmusa kulcsszerepet játszik a felelősség hárításában és a nevesített bűnös kijelölésében azáltal, hogy pszichológiai védekezési mechanizmusokat alkalmaz (Capelos et al., 2025). Amikor az egyén számára a szegénység, az irigység vagy a megaláztatás érzése elviselhetetlenné válik, a sebezhető én védelme érdekében két alapvető védelmi stratégiát használ: egyrészt „hasítást”, amikor a saját csoport „jó” minősítést kap, míg a külső csoportot a „rosszal” azonosítja; másrészt „projekciót”, amelynek során a rossznak és fájdalmasnak ítélt elemek a külső ellenségekkel kerülnek azonosításra, hogy a politikus úgy érezze nem ő a gyűlölködő vagy ellenséges, hanem a többiek (külső csoport; Klein, 1958).

A jelenség által generált ellenséges érzelmek és a gyűlölet tárgya általánossá válik és könnyen hozzáilleszthető bármilyen bűnbakhoz (például bevándorlókhoz vagy az ellenzékhez), amely a politikai retorikában mobilizációs potenciállal bír (Capelos et al., 2022; Salmela–Von Scheve, 2017). E kapcsolatok és identitások fenntartásához a politikai szereplők retorikája a „mi” (inkluzív) nyelvi formát használja a homogén, igazságos áldozati kollektíva megerősítésére, ezzel szemben az „ők” (exkluzív) nyelvi forma rögzíti a projekcióval létrehozott, „mind rossz” külső ellenség képét.

SZEMÉLY(NEM)JELÖLÉS ÉS AGENTIVITÁS

Egy krízis idején a választópolgárok leginkább arra kíváncsiak, hogy mi történt pontosan, nem sokkal később azonban a közvélemény figyelme arra irányul, hogy ki a felelős a helyzetért (Tanács–Zemplén, 2015). Gregory és Miller (1998) alapján hosszú távon az emberi ágens – azaz „a cselekvést akaratlagosan végrehajtó, kezdeményező szereplő” (Tolcsvai Nagy, 2017: 411.) foglalkoztatja leginkább a közvéleményt.

A politikai szereplők nyilvános megnyilatkozásaik során tudatosan választják meg, hogy milyen szám- és személyjelölést alkalmaznak; ennek kiválasztását befolyásolja a megszólaló nézőpontja, illetve a személyek egymáshoz viszonyulása is (Tolcsvai Nagy, 2017). A személyjelöléseknek vannak „szereplői”, amelyek lehetnek első személyűek (*én, mi*) vagy második személyűek (*te, ti, ön, önök*), illetve a jelölés éppúgy vonatkozhat a beszélőtől független valamely dologra, ami a gyakorlatban a harmadik személyben történő kijelentéseket (*ő, ők*) jelenti.

A magyar nyelvben a grammatikai szám kétosztatú (azaz egyes- és többes számú), a személyek pedig – ahogy a fentiekből kiderül – három-három részre oszthatók, ezek a következők lehetnek: E/1, E/2, E/3, T/1, T/2 és T/3. Jelen kutatásban valamennyi személyjelölés releváns, hiszen különböző jelentéseket hordoznak a kormányzati felelősségvállalás szempontjából.

Az „én” (egyes szám első személy, E/1) használata elsősorban szubjektív megszólalásokra utal, politikusi beszédekben az egyéni gondolatok közvetítését fejezi ki (Fludernik, 2003). Ezen személyjelölések alkalmazásával a politikai szereplők személyes szándékukat, meggyőződésüket, valamint gondolataikat közvetítik a nyilvánosság felé, mindezt annak ellenére, hogy a politika és a politikai kommunikáció nem erre hivatott (Hart, 1987). A politikusok az egyes szám első személy hangsúlyosabb használatával közvetlenebb kapcsolatot alakíthatnak ki lehetséges szavazóbázisukkal, miközben saját egyéni márkájukat is építhetik, ezzel különböztetve meg magukat ellenfeleiktől, sőt, a döntéseikkel kapcsolatos felelősségvállalásukról is biztosíthatják a nyilvánosságot (McAllister, 2015; Rahat–Kenig, 2018). Az E/1 nyelvi alkalmazása erősíti az elszámoltathatóság érzetét a befogadókban, használatának tehát különösen fontos szerepe van válsághelyzetekben. Ezen személyjelölések túlzott használata énközpontúságra vagy egoista viselkedésre is utalhat, így a politikusoknak ügyelniük kell arra, hogy megtalálják az egyensúlyt a közönséggel való közvetlen, személyesebb kapcsolat kialakítása, valamint az önreklámozás látszata között (Pennebaker–King, 1999).

A „te” vagy „ön” forma (egyes szám második személy, E/2) közvetlenül a hallgatót/befogadót szólítja meg. Ez a nyelvi szerkezet azt feltételezi, hogy a megnyilatkozó és a befogadó közös térben van – ha fizikailag nem is feltétle-

nül, legalább kommunikációs szinten. Mindez segítheti a befogadó bevonódását, hiszen ez E/2 használata interaktivitást és részvételt feltételez.

Az egyes szám harmadik személy (E/3) általában egy, a beszélőtől és a befogadótól is elkülönülő személyre utal. Politikai szövegekben gyakran jelenik meg felelősségátruházó kontextusban; jelentése „ő” vagy „az”, a felelősségvállalás szempontjából jelen tanulmány kizárólag előbbi értelmezi. A harmadik személy esetén gyakori, hogy a kormány az egyes alintézményekre utal, ez szintén a felelősség diszkurzív delegálásának eszköze és a belső bűnbak-képzés prototipikus nyelvi példája (vö. Fairclough, 2003).

A többes számú jelölések alapja nagyjából megegyezik az egyes számúakéval, annyi különbséggel, hogy a többes szám első személynél (T/1) több jelentés is társulhat ugyanahhoz a szóhoz (Tátrai–Laczkó, 2015). Ezen kategória mindig magában foglalja a beszélőt, emellett azonban szükségszerűen jelöl további személyt vagy személyeket is. Egyszerre utalhat a politikus és közönségének (például újságírók, választópolgárok) csoportjára (inkluzív „mi”), de lehet eszköz arra is, hogy a politikai szereplő magát egy másik, a közönségtől elkülönült csoporttal (például pártjával) azonosítsa (exkluzív „mi”; Tátrai, 2011; Tátrai, 2017; Tátrai–Laczkó, 2015).

A „ti” vagy „önök” személyjelölés (többes szám második személy, T/2) prototipikusan magában foglalja a hallgatót, emellett további szereplőket vagy személyeket is jelöl, jelölheti kizárólag a befogadókat, de akár rajtuk kívül álló csoportokra (például a kormányinfón az újságírók mellett a választópolgárookra) is vonatkozhat.

Az „ők” (többes szám harmadik személy, T/3) a beszélőtől és a befogadótól is elkülönülő személyek csoportjára utal. A magyarban a harmadik személyű formák (tehát az E/3 és T/3) grammatikai metaforaként második személyű (E/2 vagy T/2) funkciót is betölthetnek (Tátrai, 2017). Például a „magyar emberek” harmadik személyű kifejezés gyakran implicit módon a hallgatóságban lévő vagy a médián keresztül megszólított második személyű („ti”, „önök”) közönséget szólítja meg.

A szám- és személyjelölések egyszerre nyújtanak betekintést a beszélő gondolataiba, érzelmeibe, ugyanakkor képesek megváltoztatni a feladó és a címzett(ek) gondolkodásmódját, érzelmeit, sőt, viselkedését is (Yates–Hiles, 2010).

A VIZSGÁLAT KORPUSZA

A vizsgálat korpuszát a magyar kormány által rendszeresen megrendezett „Kormányinfó – Mit, miért tesz a kormány?” című sajtótájékoztatói adták a 2024-es évből. Január és december között összesen 18 kormányinfót tartottak, az elemszám ennek megfelelően alakult (N = 18) – ez terjedelemben 265 919 szót jelentett, amelyből 181 441 szó tartozott a kormányzati megszólalásokhoz,

az újságírói kérdések 84 478 szót tettek ki a mintából. A vizsgálat alapjául szolgáló sajtóesemények forrása a kormány Facebook-oldala (<https://www.facebook.com/kormanyzat>) volt.

Az anyag kiválasztását indokolja, hogy 2015 óta a kormányzati kommunikáció egyik fő információforrásának tekinthetők ezek a tájékoztatók, az olyan események közül pedig az egyetlen, ahol az újságírók aktualitásokkal kapcsolatos kérdéseket tehetnek fel. Utóbbi miatt ráadásul kétségkívül felmerül a politikai krízisekhez (például Novák Katalin köztársasági elnök lemondásához vagy a gazdasági visszaeséshez) kapcsolódó fokozott médiafigyelem.

Egy sajtótájékoztató kötetlenebb műfaj, mint például egy válsághelyzetben kiadott sajtóközlemény – így az elemzett kormányzati sajtótájékoztatókon keresztül a megszólalók azonnali reakciója mérhető. Emellett az elemzett tájékoztatók témái széleskörűek, hiszen közéleti, politikai, gazdasági, bel- és külpolitikai kérdésekkel egyaránt foglalkoznak, így a kormányzati kommunikáció felelősségteljes jellege relatíve általánosítható a különböző témákra.

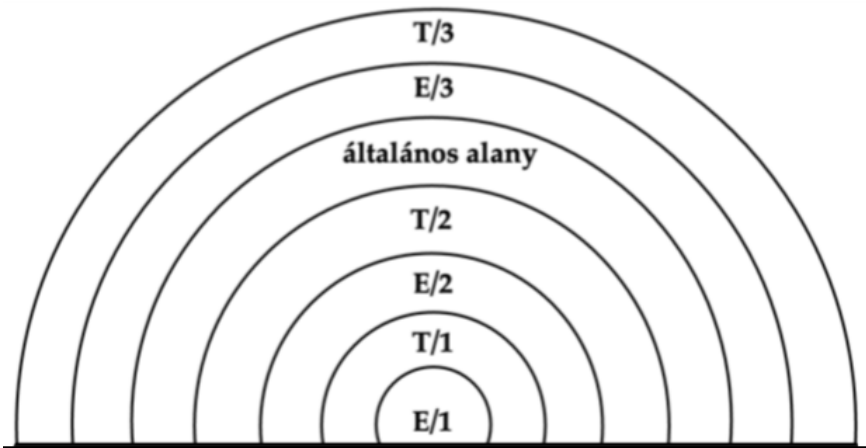
Miért tekinthető a teljes 2024-es év krízisnek? A Fidesz politikai diskurzus a jobboldali populista narratíva egyik legjellegzetesebb példája, aminek narratívájából a válságok előadásán keresztül legitimálja a kormányzó rezsimet és annak politikáját, miközben eltereli a közvélemény figyelmét a konkrét szakpolitikai döntésekről az identitáspolitika irányába (Sata, 2023). 2010-es hatalomra kerülésük óta politikai kommunikációjuk középpontjában az egzisztenciális válságok és a „nép ellenségeinek” diskurzív megteremtése áll, vagyis annak a képnek a kialakítása, hogy a társadalmat állandó, gyakran el túlzott fenyegetések sújtják, amelyekért mindig valaki vagy valami más a felelős. A populista diskurzusban a válságok (előadása) folyamatos(ak), csupán azok tárgya változik (Sata, 2023). A válságok állandósulni látszanak Magyarországon, nem véletlenül, hiszen a kormányzati kommunikációt folyamatosan áthatja a válságretorika (Mészáros, 2019). Bene és Boda (2021) szerint például a koronavírus-járvány összességében nem hozott sok újdonságot a válságok tekintetében, a kormány minimálisan alakított kommunikációján és politikai logikáján a körülményekhez igazodva, hiszen már előtte is felismerhető volt retorikájukban a krízisek sorozata. Emellett egész évben érvényben volt a háborús veszélyhelyzet Magyarországon, ami szintén indokolja és aláhúzza a krízisek folyamatos jelenlétét ezen időszakban.

MÓDSZERTAN

Jelen vizsgálat pragmatikai elméleti háttéren nyugszik és korpusznyelvészeti módszertani eszközöket alkalmaz, amelyben egyrészt a szám-, és személyjelöléseken keresztül figyeltem meg a sajtótájékoztatót tartó személyek nyelvi megnyilvánulásait. Ehhez a személyes névmások, igei személyragok és birtó-

kos személyjelek előfordulási gyakoriságát mértem. Mindhárom szám-, és személyjelölő vizsgálata szükséges volt, ugyanis a magyar nyelvben leggyakrabban igei személyrag vagy birtokos személyjel jelöli a személyt, névmást csak ritkán (például a beszélői nézőpont kijelöléskor) alkalmazunk beszédünkben ilyen céllal (Tolcsvai Nagy, 2017). A felelősségvállalást – és ezáltal befogadói oldalról a hibáztatást – jól ábrázolja nyelvileg az „agentív”, valamint az „ágens nélküli” megnyilvánulások közötti különbség – a kutatásban ez alapján is elemeztem a korpuszt. Az agentív megnyilatkozásokra jó példa a vizsgált mintából származó „a kormány a politikai következtetéseket le fogja vonni az ügyből” (Kormányinfo, 2024. 02. 16.) mondat, az ágens nélkülire pedig a „le lesznek vonva az ügy politikai következtetései” kijelentés.

Rees (1983, idézi Jobst, 2007) alapján az egyes személyjelölések eltérő közelséget fejeznek ki a beszélőhöz viszonyítva, és közöttük hierarchikus sorrend is megfigyelhető; jelen tanulmány a beszélőhöz való „közelséget” e viszonyrendszer alapján értelmezi. Az 1. ábra a magyar nyelvre átdolgozva mutatja be a beszélőtől való távolságot, mely a kutatás módszertani alapjául szolgál.

1. ábra. A beszélőtől („én”) való távolság a magyar nyelvben.

Forrás: Saját készítés, alapja Rees (1983 idézi Jobst, 2007: 32.) és Szabó (2025: 105.).

A kutatás során valamennyi – 1. ábrán is látható – személyjelölés vizsgálatra került, ugyanis más-más jelentéseket hordoznak a (kormányzati) felelősségvállalás szempontjából.

A személyjelölések vizsgálata kiegészül továbbá a felelősségvállalás nyelvi ellenőrzésével, amelyre lehetőséget biztosít az agentivitás kutatása. Az ágens ugyanis – amely akaratlagosan hajt végre és kezdeményez cselekedeteket – implicit információkat szolgáltat arról, hogy a megnyilatkozó vállalja-e a felelősséget (cselekvési értékítélet; Duranti, 2004) bizonyos cselekedeteiért vagy

épp hárítani próbál magáról vagy arról a csoportról (például a pártról, a kormányról vagy a nemzetről), amelynek ő maga is része. Az agentív megnyilatkozások esetén a felelősség vállalása és annak hárítása is előfordulhat, attól függően, hogy milyen személyjelölés történik. A non-agentivitás ugyanakkor mindig hárítja a felelősséget, hiszen vagy nem nevezi meg az ágenst, vagy épp kizárólag általánosságban nyilatkozik valamiről a megszólaló. Ezen elemeket pragmatikai értelemben a grammatikai alany jelöli és dolgozza ki (Tolcsvai Nagy, 2017).

Az elemzés a következő lépésekben valósult meg. A videós anyagokról az Alrite beszédfelismerő szoftver (<https://alrite.io/ai/>) segítségével szöveges átiratokat készítettem, majd elolvastam a korpuszt (Proctor & I-Wen Su, 2011). Python-programkódot írtam a személyjelölések felkutatására – ezeket a kifejezéseket, jeleket foglalja össze az 1. számú táblázat. A kódot a Google Colab (<https://colab.research.google.com>) felületen futtattam le a korpuszon.

1. táblázat. Személyes névmások, igei személyragok és birtokos személyjelek alakjai a magyar nyelvben az egyes szám- és személyjelöléseknél.

	Személyes névmások	Igei személyragok	Birtokos személyjelek
E/1	én, engem(et), rajtam, bennem, nálam, rám, belém, hozzám, rólam, belőlem, tőlem, nekem, velem, értem; „én” előtaggal az összes fenti kifejezés (pl. énnekem)	alanyi (határozatlan) ragozás: -k tárgyas (határozott) ragozás: -m	-m, -om, -am, -em, -öm, -im, -aim, -eim
E/2	te, téged, rajtad, benned, nálad, rád, beléd, hozzád, rólad, belőled, tőled, neked, veled, érted; „te” előtaggal az összes fenti kifejezés (pl. teérted); ön, maga, kegyed + ezek ragozott alakjai	alanyi (határozatlan) ragozás: -sz, -l tárgyas (határozott) ragozás: -d	-d, -od, -ad, -ed, -öd, -id, -aid, -eid
E/3	ő, őt, rajta, benne, nála, rá, bele, belé, hozzá, róla, belőle, tőle, neki, vele, érte; „ő” előtaggal az összes fenti kifejezés (pl. őróla)	alanyi (határozatlan) ragozás: Ø (igei szótő önállóan), ikés igénél -ik tárgyas (határozott) ragozás: -i, -ja	-a, -e, -ja, -je, -i, -ai, -ei, -jai, -jei
T/1	mi, minket, rajtunk, bennünk(et), nálunk, ránk, belénk, hozzánk, rólunk, belőlünk, tőlünk, nekünk, velünk, értünk; „mi” előtaggal az összes fenti kifejezés (pl. minálunk)	alanyi (határozatlan) ragozás: -nk, -unk, -ünk tárgyas (határozott) ragozás: -uk, -juk, -jük, -zük	-nk, -unk, -ünk, -ink, -aink, -eink

	Személyes névmások	Igei személyragok	Birtokos személyjelek
T/2	ti, titeket, rajtatok, bennetek, nálatok, rátok, belétek, hozzátok, rólátok, belőletek, tőletek, nektek, veletek, értetek; „ti” előtaggal az összes fenti kifejezés (pl. tiveletek); önök, maguk, kegyetek + ezek ragozott alakjai	alanyi (határozatlan) ragozás: -tok, -tek, -tök tárgyas (határozott) ragozás: -itek, -játok	-tok, -tek, -tök, -atok, -otok, -etek, -ötök, -itek, -aitok, -eitek
T/3	ők, őket, rajtuk, bennük, náluk, rájuk, beléjük, hozzájuk, róluk, belőlük, tőlük, nekik, velük, értük; „ő” előtaggal az összes fenti kifejezés (pl. őértük)	alanyi (határozatlan) ragozás: -nak, -nek tárgyas (határozott) ragozás: -ik, -ják	-uk, -ük, -juk, -jük, -ik, -aik, -eik

Forrás: Saját készítés.

A kódolási módszernek köszönhetően a szóvégi jelölések összegyűjtését és gyakoriságának mérését automatizálni lehetett, ugyanakkor annak ellenőrzése és validálása a teljes találati listán manuálisan történt meg. A programozott kódolás nemcsak a személyjelöléseket, hanem minden, azonos alaki megjelenésű szóvégi jelölést is kimutatott – például a „gondolom” szóban az „m” egy igei személyrag, ugyanakkor a „szem” szóban az „m” a főnév szótővének része. A személyjelölésekről készült adatbázist ezer szóra normalizáltam a korpusznyelvészeti konvencióknak megfelelően (Gries, 2010), majd statisztikai analízist végeztem átlagon és viszonyszámokon keresztül.

Az agentivitás (agentív és non-agentív) jelölőit – és ezzel együtt a kormányzat részéről a felelősségvállalást – az AntConc korpusznyelvészeti elemző szoftver (Anthony, 2023) használatával értelmeztem, ezen kategóriákat mutatja be a 2. táblázat.

2. táblázat. A felelősségvállalás nyelvi megjelenése az agentivitás mércéjén keresztül.

Agentív		Non-agentív	
Vállalja a felelősséget	Hárítja a felelősséget	Vállalja a felelősséget	Hárítja a felelősséget
E/1 személyjelölés	E/2 személyjelölés	–	E/3 személyjelölés (nem nevezi meg/utal az ágensre)
T/1 személyjelölés	T/2 személyjelölés		T/3 személyjelölés (nem nevezi meg/utal az ágensre)
Főnév (belső személy/csoport)	E/3 személyjelölés (megnevezi/utal az ágensre)		Általános alany
	T/3 személyjelölés (megnevezi/utal az ágensre)		Szenvedő értelmű jelentéstani passzív szerkezetek
	Főnév (külső személy/ csoport)		

Forrás: Saját készítés.

Az első személyű jelölések agentívák, és vállalják a felelősséget, hiszen a megszólaló vagy vele sorsközösséget alkotó csoport nevében nyilatkozik, míg a második személy esetén hárítja a felelősséget a politikus, hiszen egy külső csoportot nevez meg ágensként (jelen esetben felelősként). A politikai szereplők az első személyű jelölésekkel vállalják a felelősséget; a megszólaló E/1 használatával ezt személyesen, egyénként teszi; T/1 alkalmazása esetén megosztja a felelősséget pártjával (Karapetjana, 2011). A harmadik személyű jelölések lehetnek agentívák és non-agentívák is, attól függően, hogy megnevezésre kerül-e vagy történik-e utalás az ágensre az adott mondatban vagy annak kontextusában.

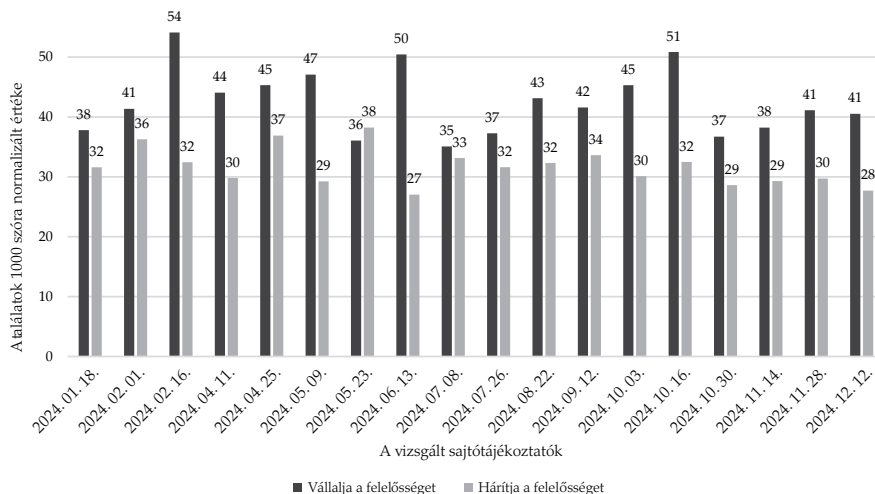
A szám- és személyjelölések konkrét főnévvel is történhetnek; ha például a „kormányt”, „pártot” vagy „Orbán Viktort” (belső személy, csoport) nevezi meg, vállalja a felelősséget, ugyanakkor hárítja, ha az „ellenzéket”, „nyugatot” vagy „Brüsszelt” (külső személy, csoport) jelöli meg ágensként. Ezek mérése külön nem szükséges, hiszen az igei személyragok és birtokos személyjelek által már szerepelnek az adatbázisban.

Az ágens nélküli kategóriához tartozik ezen kívül az általános alany használata, amely megjelenhet egyrészt főnevet (személyt) helyettesítő általános névmásként (mindenki, bárki, akárki, senki), másrészt határozott névelős általános jelentésű főnevek formájában (például a világ, az ember, az ország). A magyar nyelvben nincs szenvedő szerkezet, ugyanakkor szenvedő értelmű jelentéstani passzív szerkezetek (például „el lesz döntve, hogy mekkora adóemelés jön”) vannak, ezek is a non-agentív csoportba tartoznak. E kategória jelölése megvalósulhat szinte bármely személyes névmás használatával is (például „tudjuk jól”), ugyanakkor a módszertan egyértelmű lehatárolása miatt jelen kutatásban nem vettem figyelembe.

Bizonyos találatokat ki kellett zárni az elemzésből, ide tartoznak azok az esetek, amikor a személyes névmások azonos alaki formában más szófajként szerepelnek nyelvünkben (például „értem”, „mi”). Azon frazémákat szintén kizártam a vizsgálatból, amelyek esetén valamely személyjelölés az állandósult szókapcsolatban szerepelt (például „Isten éltesse a védőnőket.”; Kormányinfó, 2024. 06. 13.). Emellett az elemzés során a tagadással kifejezett „álfelőlősségvállaló” konstrukciókat a felelősségelhárítás megnyilvánulásai közé soroltam (például „*Nem mi* vagyunk a sértettjei, *én nem* tudok feljelentést tenni egy olyan ügyben, aminek *nem én* vagyok a sértettje.”; Kormányinfó, 2024. 05. 23.), az „álfelőlősségelhárító” kategóriába tartozó esetek kategorizálása pedig ezzel megegyező elvek mentén történt. A felelősségtulajdonítás árnyaltabb nyelvi megjelenését, valamint a felelősségelhárítás ágenseit kvalitatív módon, manuálisan vizsgáltam.

EREDMÉNYEK ÉS DISZKUSSZIÓ

A korpusznyelvészeti konvencióknak megfelelően az adatokat ezer szóra normalizálva adom meg, viszonyszámok esetén százalékos értékek szerepelnek. A 2. ábra a felelősséget vállaló és -hárító igei személyragok, birtokos személyjelek és személyes névmások gyakoriságát mutatja be.

2. ábra. A felelősségvállaló és -hárító szám- és személyjelölések megoszlása a vizsgált kormányzati tájékoztatókon.

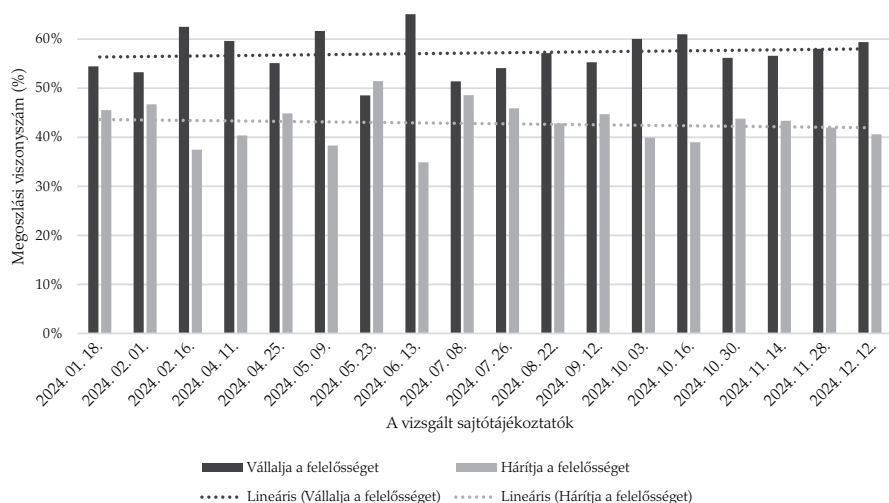
Forrás: Saját készítés.

A 2. ábráról leolvasható, hogy a felelősséget vállaló személyjelölések (első személy) vannak többségben, a felelősséget hárítók kevésbé gyakoriak (második és harmadik személy). A felelősség-hárító megnyilatkozások átlaga egyszerű számtani átlaggal számolva 32, míg a felelősségvállalóké 43 találat/ezer szó.³ Érdekes ez az arány annak tudatában, hogy a koronavírus alatt a magyar miniszterelnöki kommunikációban a negatív tartalmú állításoknál alacsony volt a többes szám első személy pártra és nemzetre utaló kategóriáinak (T/1_{Párt} és T/1_{Nemzet}) használata, inkább „távolított”, és szupranacionális személyjelöléseket (T/1_{Nemzetközösség} és T/1_{EU}) használtak (Horváth, 2024).⁴

A 3. ábra szintén a felelősségvállaló és -hárító szám- és személyjelölések gyakoriságát mutatja be, annyi különbséggel, hogy az alábbi diagramon az egymás közötti százalékos megoszlásban szerepelnek az adatok, mindez a különböző időpontok közötti összehasonlíthatóságot és az átláthatóságot segíti.

Az összes kormányinfón a felelősségvállaló személyjelölések voltak többségben, ugyanakkor több esetben is közel 50–50 százalékos volt a megoszlási viszonyszám, 2024. május 23-án például az arány 49–51 százalék volt a felelős-

séghárítás javára, ekkor a tematika zömét az orosz titkosszolgálatok széles körű kibertámadása uralta, amelyet a magyar Külgazdasági és Külügyminisztérium (KKM) informatikai hálózata ellen hajtottak végre és a teljes érintettség okán több mint négyezer munkaállomás és 930-nál több szerver vált megbízhatatlanná. A kormány részéről 2 éven át tagadták az esetet, ugyanakkor a sajtó bizonyítékot szerzett az incidens megtörténtéről, amelyhez kapcsolódóan az újságírók számos kérdést tettek fel a fent nevezett kormányzati sajtótájékoztaton.

3. ábra. A felelősségvállaló és -hárító szám- és személyjelölések százalékos megoszlása a vizsgált kormányzati tájékoztatókon.

Forrás: Saját készítés.

A többi esetben is szemmel látható részt – legalább 35 százalékot – tettek ki a felelősségvállaló személyjelölések. A magyar kormány a 2024-es kormányinfókon átlagosan az esetek 57 százalékában vállalta a felelősséget a személyjelölések használatából kiindulva, míg a fennmaradó 43 százalék esetében hárították a felelősséget.

Időben előrehaladva minimálisan növekvő tendencia rajzolódik ki a felelősségvállaló, és stagnáló vagy csökkenő a felelősségvállaló személyjelölések százalékos megoszlásában a 3. ábrán látható módon. Mindez vélhetően azzal magyarázható, hogy a kormány a krízisek sorozata közben ráébredt, hogy hosszú távon nem feltétlenül előnyös a felelősség folyamatos hárítása, valamint 2024. április 11-től új kormányzóvivőt neveztek ki, illetve szintén ebben a hónapban lecserélték a kormány párt kommunikációs igazgatóját is.

Az eddigiekben bemutatott kvantitatív eredmények alapján nincsenek többségben – bár jelentős, több mint 40 százalékos részt tesznek ki – a felelősségvállaló személyjelölések, kvalitatív eszközökkel megvizsgálva az látszik, hogy a kormány

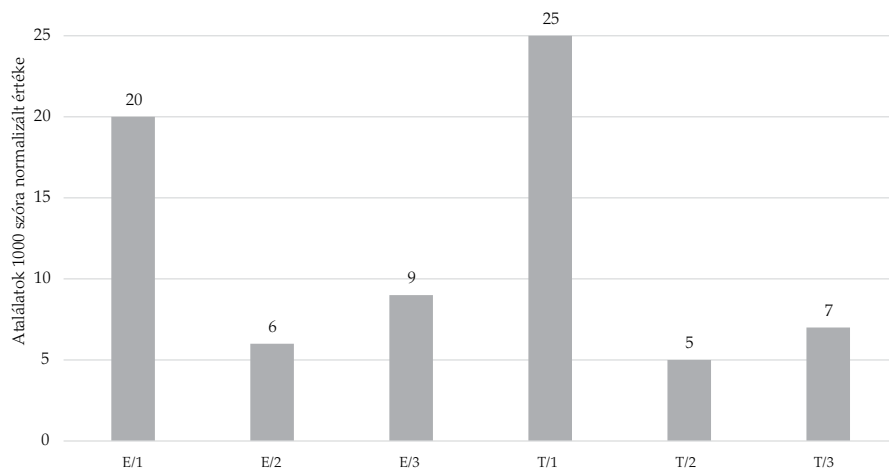
számára kényelmetlen, kényes, negatív – elsősorban nagyobb krízisekhez kapcsolódó – megnyilatkozások esetén sokkal inkább jellemző a felelősség hárítása, tehát a második és harmadik személyű szám-, és személyjelölések, valamint a szenvedő értelmű jelentéstani passzív szerkezetek és az általános alany használata.

A kormányzati kommunikáció aktívan hárította a felelősséget az újonnan megjelent Tisza Párt és vezetője, Magyar Péter, a független sajtó, Nyugat-Európa, a pedofil botrány, az igazságügyi miniszter és a köztársasági elnök lemondása, a kormányellenes tüntetések, az orosz–ukrán háború, vagy a kormányzati szerveket ért kibertámadások témájában, utóbbira lásd a következő példát: „Van egy olyan nemzetbiztonsági rendszerünk, ami folyamatos *támadás alatt áll*, mint ahogy a világban általában a nemzetbiztonsági rendszerek *támadás alatt állnak*.” (Kormányinfó, 2024. 11. 14.).¹

Milyen entitásokat jelöl meg ágensként a kormányzati kommunikáció, ha hárítani próbálja a felelősséget? A felelősségvárítás nagy vonalakban igazodik a kormányzati kommunikáció ellenségstratégiájához, a 2024-es kormányinfókon többek között az Európai Uniót, a „nyugatot”, a „liberálisokat”, Soros György személyét és birodalmát és a „migránsokat” hibáztatták. Emellett fontos még kiemelni „Brüsszelt”, amelynek visszatérő szerepe van a kormánykommunikációban, ráadásul sokszor megszemélyesítve, lásd az alábbi példában: „Ha *Brüsszel* migránsokat *akar*, akkor *megkaphatja* [...]” (Kormányinfó, 2024. 08. 22.). Mindez illeszkedik az EU-hibáztatás intézményi logikájához is; Moravcsik (2002) rámutat, hogy a tagállami kormányok gyakran sajátítanak ki érdemeket és hárítanak át felelősséget az Európai Unióra, mivel utóbbi döntéshozatali eljárásai lehetővé teszik, hogy a végrehajtó hatalmak külföldi megfelelőire és a szupranacionális tisztségviselőkre „mutogassanak”. Tallberg (2002) szerint szintén jellemző, hogy a politikai kudarcokat uniós intézményekre hárítják a tagállamok. Mivel a polgárok korlátozottan ismerik az EU-politika felelősségi láncait, a politikai szereplők viszonylag kötetlenül alkalmazzhatják felelősségvárító stratégiáikat. Mindezt ráadásul egy 2022-es közvéleménykutatás is alátámasztja, mely szerint, amikor a kormányzati szereplők egy külső szereplőt (például az EU-t) hibáztatják jogtalan beavatkozásért, az állampolgárok szkeptikusabbá válnak a szankciókkal szemben („hibáztatási hatás”), valamint a magyar – és a lengyel – válaszadóknak már önmagában az a tény, hogy a kormány az EU vádjaival szemben védekezik, automatikusan aktiválja a jól ismert EU-t hibáztató mechanizmust, akkor is, ha ez nincs kimondva (Schlipphak et al., 2022).

Továbbá jellemző a magyarországi ellenzéki pártok, különösen az újonnan létrejött Tisza Párt hibáztatása, itt gyakori személyesen Magyar Péter, a párt elnökének említése – a következő példában Gulyás Gergely miniszterelnökséget vezető miniszter hazugsággal/hamisítással vádolta meg őket: „Az a válaszom, hogy van olyan, ahol *Magyar Péter* és a *Tisza Párt* képviselői nyíltan *hazudtak*, vagy *meghamisították*, ami történt.” (Kormányinfó, 2024. 08. 22.).

A 4. ábra a szám- és személyjelölések gyakoriságának átlagos eloszlását mutatja be a vizsgált kormányinfókon.

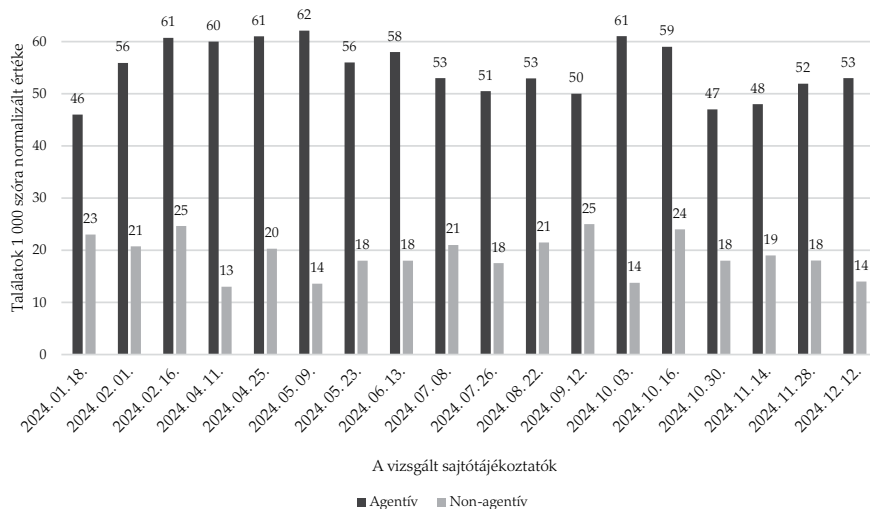
4. ábra. A szám-, és személyjelölések átlagos eloszlása a vizsgált kormányzati tájékoztatókon.

Forrás: Saját készítés.

Az adatok alapján arra következtethetünk, hogy amennyiben a magyar kormány részéről első személyben szólnak meg a kommunikátorok, inkább a többes számot használják, ezzel is elmosva a felelősséget, megadva a lehetőséget arra, hogy ne egy személy legyen az ágens. Például nagy a különbség akkor, ha azt mondja a megszólaló, hogy „nekem erről nincs tudomásom” és „nekünk erről nincs tudomásunk”, előbbi ugyanis nem feltétlenül jelenti azt, hogy a kormánynak vagy pártnak nincs tudomása az ügyről, egész egyszerűen a személy aktuális tudásáról tesz tanúvallomást, az utóbbival ellentétben. Eközben második és harmadik személyben nyelvileg inkább egy-egy személy jelenik meg a csoport(ok) helyett, tehát külső szereplők esetében a személyes jelleg mutatkozik tendenciaként.

Az 5. ábra az agentivitás és non-agentivitás előfordulási gyakoriságát mutatja be a vizsgált kormányzati tájékoztatók korpuszán.

A populista politikai retorikának megfelelően (Hameleers et al., 2017) a 2024-es kormányinfókon egyértelműen gyakoribbak voltak az agentív megnyilatkozások (részarányuk 67–82 százalék), mint a non-agentívak (részarányuk 18–33 százalék), ami azt is jelenti, hogy több esetben jelölik ki a felelőst, mint nem. Mindez az elszámoltathatóság szempontjából kulcsfontosságú kérdés, hiszen a választópolgárok – optimális esetben – elvárják, hogy a politikai szereplők megmagyarázzák döntéseiket, cselekedeteiket, ami kéz a kézben jár a felelősségvállalással is.

5. ábra. Az agentivitás előfordulási gyakorisága a vizsgált kormányzati tájékoztatókon. Forrás: Saját készítés.

Az újságírói kérdéseket ugyanazzal a vizsgálati módszerrel elemeztem, mint a korpusz többi részét, hogy megállapítsam, befolyásolták-e a kérdésekben használt személyjelölések a kormányzati válaszok nyelvi megformálását. A minta véletlenszerűen kiválasztott részhalmazán végzett szignifikancia-teszt alapján nincs szoros kapcsolat az újságírói kérdések és a kormányinfótartók személyjelöléseinek használata között.

ÖSSZEGZÉS

Jelen tanulmány a kormányzati sajtótájékoztatók szám-, és személyjelölésein, valamint az ágens nélküli megnyilatkozások gyakoriságán és funkcióján keresztül vizsgálta a politikusok kommunikációját, mindez egy új nézőpont a krízis alatti politikai kommunikáció és kormányzati felelősségvállalás kutatásában. Amellett, hogy miként jelenik meg nyelvi értelemben a kormányzati felelősségvállalás, a kutatás arra is kereste a választ, hogy a magyar kormány a sikerek mellett a kudarcokért is vállalja-e vagy inkább másra – és ha így van, kire – hárítja a felelősséget.

Az eredmények alapján megállapíthatjuk, hogy a magyar kormányzati kommunikáció az esetek 43 százalékában hárította, míg 57 százalékban vállalta a felelősséget a személyjelölések használatával a 2024-es kormányinfókon, azaz a második és harmadik személyű megnyilatkozások (amelyek hárítják a felelősséget) kevésbé voltak gyakoriak, mint az első személyűek (amelyek vállalják a felelősséget). Kommunikációjukban gyakoribbak voltak az

agentív megnyilatkozások, mint az ágens nélküliek, azaz inkább megnevezték a felelőst/felelősöket, mint nem. A felelősséget – a populista retorikának megfelelve – elsősorban külső szereplőkre, így például az Európai Unióra, „Brüssz-szelre” és az ellenzéki pártokra próbálták hárítani. Nyelvileg az egyes számú jelölések gyakoribbak voltak második és harmadik személyben, míg a többes számú jelölések első személyben – tehát a saját oldalról való megszólalásokat a csoportok (például a párt vagy a kormány) dominálják, míg a külső szereplőkről való megnyilatkozásokat a személyek (például Magyar Péter).

A vizsgálat korlátjának tekinthető, hogy nem volt lehetséges a felelősség-hárító- és vállaló személyjelölésekhez kapcsolódóan meghatározni azt, hogy milyen arányban pozitív vagy negatív a megfogalmazás a kormány részéről. Továbbá az egyes krízishelyzetekre adott válaszok tematika szerinti elkülönítését jelen kutatás korlátai nem tették lehetővé. Pragmatikai értelemben és korpusznyelvészeti eszközökkel az vizsgálható, amit ténylegesen, explicit kimondtak a politikusok, így például a látszat felelősségvállalás kérdése nem került elemzésre e tanulmányban. Fontos megjegyezni, hogy bár a dolgozat általános trendeket azonosított, korpusza kizárólag a 2024-es évből származott és a sajtótájékoztatókon keresztül elemezte a kormánykommunikációt.

A jövőben érdemes lenne hosszabb időtávon megvizsgálni a jelenséget, valamint más diskurzusműfajok – például közösségimédia-tartalmak vagy hirdetések – bevonásával is érdemes kiterjeszteni a vizsgálatot. Egyéb korpusznyelvészeti módszerek használatával is el lehet végezni a kutatást a mintán, például metaforák és metonímiák keresésével (vö. Benczes–Szabó, 2020; Szabó–Béni, 2021) vagy multimodális elemzéssel, ugyanis – legjobb tudásom szerint – korlátozott számú tanulmány készült ez idáig a témában. A felelősségvállalás nem csupán nyelvi kérdés, számos egyéb aspektusból is vizsgálható, azonban a tanulmány a vizsgált jelenségnek pragmatikai oldalára kívánt rávilágítani.

JEGYZETEK

¹ Az idézetekben a kiemelések a szerzőtől származnak.

² Minden fordítás a szerző saját fordítása.

³ A morfológiai/szintaktikai jelölések vizsgálatra kerültek a kutatásban, emellett ellenőrzésre került az is, hogy milyen gyakoriak a kormánykommunikációban azon igék, amelyek performatívak, azaz önreflexív, vállaló vagy korrekciós cselekvést jelölnek (vö. Austin, 1975). A szótári vizsgálat az alábbi ige-tövek egyes szám első, illetve többes szám első személyű alakjaira terjedt ki: „vállal”, „ismer”, „hibáz”, „javít”, „kér” (bocsánatot), „megbán”, „tanul”, „ígér”, „törekszik”, „javul”, „tesz”. E kifejezések előfordulása rendkívül alacsony volt: ezer szóra normalizálva nem mutattak értelmezhető gyakoriságot, egy-egy kormányinfón átlagosan mindössze 3,2 ilyen alak fordult elő, ami alátámasztja, hogy a kormányzati kommunikációban a felelősségvállalás tendenciózan háttérbe szorul, a felelősség pedig eltolódik a kormány szereplői felől.

⁴ Horváth (2024) különbséget tesz a többes szám első személyű jelölések egyes kategóriái között, ezek jelölése Szabó (2021, 2025) alapján alsó indexben történik.

IRODALOM

- Anthony, Laurence (2023): AntConc (Version 4.2.4) [Computer Software]. Tokyo: Waseda University. <https://www.laurenceanthony.net/software>
- Auer, Claudia (2026): Conceptualizing Political Crisis and the Role of Public Diplomacy in Crisis Communication Research. In: Andreas Schwarz–Matthew W. Seeger–Claudia Auer (eds.): *The Handbook of International Crisis Communication Research*. Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118516812.ch12>
- Austin, John Langshaw (1975): *How to do things with words*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198245537.001.0001>
- Avery, Elizabeth Johnson–Ruthann Weaver, Lariscy–Sora, Kim–Tatjana, Hocke (2010): A quantitative review of crisis communication research in public relations from 1991 to 2009. *Public Relations Review*, Vol. 36, No. 2, June, 190–192. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2010.01.001>
- Beck, Ulrich (1992): *Risk society: Towards a new modernity*. Sage.
- Benczes, Réka–Szabó, Lilla Petronella (2020): Brussels–boss, bully or the big brother? Framing CONFLICT in contemporary Hungarian political rhetoric. *Jezikoslovlje*, Vol. 21, No. 3, December, 345–369. <https://doi.org/10.29162/jez.2020.11>
- Bene, Márton–Boda, Zsolt (2021): Hungary: Crisis as Usual – Populist Governance and the Pandemic. In: Giuliano Bobba–Nicolas Hubé (eds.): *Populism and the Politicization of the COVID-19 Crisis in Europe*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-66011-6_7
- Benoit, William L. (1997): Image repair discourse and crisis communication. *Public relations review*, Vol. 23, No. 2, June, 177–186. [https://doi.org/10.1016/S0363-8111\(97\)90023-0](https://doi.org/10.1016/S0363-8111(97)90023-0)
- Benoit, William L.–Brinson, Susan L. (1999): Queen Elizabeth’s image repair discourse: Insensitive royal or compassionate queen? *Public Relations Review*, Vol. 25, No. 2, June, 145–156. [https://doi.org/10.1016/s0363-8111\(99\)80159-3](https://doi.org/10.1016/s0363-8111(99)80159-3)
- Brändström, Annika–Kuipers, Sanneke (2003): From ‘normal incidents’ to political crises: Understanding the selective politicization of policy Failures. *Government and opposition*, Vol. 38, No. 3, June, 279–305. <https://doi.org/10.1111/1477-7053.t01-1-00016>
- Capelos, Tereza–Salmela, Mikko–Krisciunaite, Gabija (2022): Grievance politics: An empirical analysis of anger through the emotional mechanism of resentment. *Politics and Governance*, Vol. 10, No. 4, December, 384–395. <https://doi.org/10.17645/pag.v10i4.5789>
- Capelos, Tereza–Salmela, Mikko–Sullivan, Gavin B.–Chrona, Stavroula (2025): The anti-social triad of grievance politics: An integrated model of reactionism, resentment, and collective narcissism. *American Behavioral Scientist*, Vol. 69, No. 5, March, 526–551. <https://doi.org/10.1177/00027642241240351>
- Christensen, Tom–Lægreid, Per–Rykkja, Lise H. (2016): Organizing for crisis management: Building governance capacity and legitimacy. *Public administration review*, Vol. 76, No. 6, April, 887–897. <https://doi.org/10.1111/puar.12558>

- Csizmadia Ervin (2023): A kormányzati ciklusok mintázatának változásai 1990–2010. Külföldi példák és magyar váltógazdálkodási ciklus módosulása 2006-ban. *Politikatudományi Szemle*, Vol. 32, No. 3, 55–77. <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2023.3.55>
- Dalei, Prabhash–Mishra, Kaustubh (2009): Role of media in a political crisis. *Proceedings and E-Journal of the 7th AMSAR Conference on Roles of Media during Political Crisis*. Bangkok, Thailand.
- Davvetas, Vasileios–Ulqinaku, Aulona–Abi, Gülen Sarial (2022): Local impact of global crises, institutional trust, and consumer well-being: Evidence from the COVID-19 pandemic. *Journal of international marketing*, Vol. 30, No. 2, June, 73–101. <https://doi.org/10.1177/1069031X211022688>
- Duranti, Alessandro (2004): Agency in language. *A companion to linguistic anthropology*, 451–473. <https://doi.org/10.1002/9780470996522>
- Eriksson, Göran–Eriksson, Mats (2012): Managing political crisis: an interactional approach to “image repair”. *Journal of Communication Management*, Vol. 16, No. 3, July, 264–279. <https://doi.org/10.1108/13632541211245776>
- Fairclough, Norman (2003): *Analysing discourse*. London, Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203697078>
- Falkheimer, Jesper (2021): Legitimacy Strategies and Crisis Communication. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.1567>
- Fekete Ferenc–Sándor Imre. (1997): *Válságkezelés és kríziskommunikáció*. Közgazdaságtudományi Egyetem Marketing Tanszék.
- Fenyvesi Éva (2005): A hatékony válságkommunikáció. *Vezetéstudomány / Budapest Management Review*, Vol. 36, No. 4, April, 23–28. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2005.04.03>
- Fludernik, Monika (2003): *The fictions of language and the languages of fiction*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203451007>
- Gomez, Brad T.–Wilson, J. Matthew (2008): Political sophistication and attributions of blame in the wake of Hurricane Katrina. *Publius: The Journal of Federalism*, Vol. 38, No. 4, January, 633–650. <https://doi.org/10.1093/publius/pjn016>
- Gregory, Jane–Miller, Steve (1998): *Science in public: Communication, culture, and credibility*. Plenum Press.
- Gries, Stefan Th. (2010): Useful statistics for corpus linguistics. In: Aquilino Sánchez–Moisés Almela (eds.): *A mosaic of corpus linguistics: selected approaches*. Peter Lang.
- Hameleers, Michael–Bos, Linda–de Vreese, Claes H. (2017): “They Did It”: The Effects of Emotionalized Blame Attribution in Populist Communication. *Communication Research*, Vol. 44, No. 6, August, 870–900. <https://doi.org/10.1177/0093650216644026>
- Hart, Roderick P. (1987): *The sound of leadership: Presidential communication in the modern age*. University of Chicago Press.
- Hood, Christopher (2011): *The Blame Game: Spin, Bureaucracy, and Self-Preservation in Government*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400836819>
- Horsley, J. Suzanne–Barker, Randolph T. (2002): Toward a synthesis model for crisis communication in the public sector: An initial investigation. *Journal of Business & Technical Communication*, Vol. 16, No. 4, October, 406. <https://doi.org/10.1177/105065102236525>
- Horváth Balázs (2024): Retúrjegy a „miénktől” az „enyémig”: A politikai perszonalizáció vizsgálata Orbán Viktor televíziós interjúiban a személyes névmások elemzésén keresztül. In: Bor-

- issza Emese–Gömbös Zsófia–Heller Kata–Osztrólcuzki Anett–Ruzsits Orsolya–Török Sára (eds.): *Utak a nyelvhasználat kutatásában I.: Hallgatói tanulmánykötet*. ELTE BTK, Alkalmazott nyelvészeti diákműhely.
- Jobst Ágnes (2007): A mi mint a hatalom és a szolidaritás névmása. *Magyar Nyelvőr*, Vol. 131, No. 1, 29–47.
- Juhász Attila–László Róbert–Zgut Edit (2015): *Egy illiberális vízió eddigi következményei*. Friedrich-Ebert-Stiftung Budapesti Irodája.
- Karapetjana, Indra (2011): Pronominal choice in political interviews. *Baltic Journal of English Language, Literature and Culture*, Vol. 1, November, 36–45. <https://doi.org/10.22364/BJELLC.01.2011.05>
- Key, Valdimer Orlando (1966): *The responsible electorate: Rationality in presidential voting 1936–1960*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674497764>
- Kiss Balázs (2024): Büszkeség és hübrisz Orbán Viktor 2022-es kampánykommunikációjában. *Politikatudományi Szemle*, Vol. 33, No. 1, 61–78. <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2024.1.61>
- Kiss Renáta Lilla (2022): Biztonságiasítás mint szavazatszerző stratégia. A magyar kormány 2018-as kampányban folytatott migrációval és Európai Unióval kapcsolatos politikai kommunikációja. *Politikatudományi Szemle*, Vol. 31, No. 2, 73–91. <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2022.2.73>
- Klein, Melanie (1958): On the development of mental functioning. *The International Journal of Psychoanalysis*, Vol 39, January, 84–90.
- Kormányinfó (2024. 02. 16.): Kormányinfó. <https://fb.watch/xi9RS5RE-C/>
- Kormányinfó (2024. 06. 13.): Kormányinfó. https://fb.watch/xi9_QUI5TP/
- Kormányinfó (2024. 08. 22.): Kormányinfó. https://fb.watch/xiaA31H_rt/
- Kormányinfó (2024. 11. 14.): Kormányinfó. <https://fb.watch/xiaphhIAKh/>
- Kovács Ágnes–Kriszta Edina–Pálvölgyi Tamás–Balatonyi László (2024): A kormányzati kríziskommunikáció eszközei a 2022. évi rendkívüli aszály tükrében. *Belügyi Szemle*, Vol. 72, No. 11, November, 2097–2120. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i11.pp2097-2120>
- Körösényi, András (2013): The Impact of Crises and States of Emergency on Political Leadership. *Working Papers in Political Science*, No. 5.
- Körösényi András–Illés Gábor István–Gyulai Attila (2020): *Az Orbán-rezsim: A plebisciter vezérmokrácia elmélete és gyakorlata*. Osiris Kiadó–TK PTI. <https://doi.org/10.4324/9780429053436>
- Körösényi, András–Illés, Gábor–Metz, Rudolf (2016): Contingency and political action: The role of leadership in endogenously created crises. *Politics and Governance*, Volt. 4, No. 2, June, 91–103. <https://doi.org/10.17645/pag.v4i2.530>
- Lee, Betty Kaman (2009): How the Hong Kong government lost the public trust in SARS: Insight for government communication in a health crisis. *Public Relations Review*, Vol. 35, No. 1, March, 74–76. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2008.06.003>
- Maor, Mohe (2021): Blame avoidance, crisis exploitation, and COVID-19 governance response in Israel. *Israel Studies Review*, Vol. 36, No. 3, December, 84–105. <https://doi.org/10.3167/isr.2021.360303>
- Martin József Péter (2019): Kéz a kézben a lejtőn: korrupció és sajtószabadság a magyar trendek tükrében. *Médiakutató*, Vol. 20, No. 3, 7–21.
- McAllister, Ian (2015): The personalization of politics in Australia. *Party politics*, Vol. 21, No. 3, May, 337–345. <https://doi.org/10.1177/1354068813487111>

- Mészáros Gábor (2019): Indokolt-e különleges jogrend koronavírus idején? – avagy a 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelettel összefüggő alkotmányjogi kérdésekről. *Fundamentum*, Vol. 23, No. 3–4, 63–72.
- Metag, Julia–Dalmus, Caroline (2019): Political communication in and about crises–Introduction to the thematic section. *Studies in Communication Sciences*, Vol. 19, No. 1, December, 65–68. <https://doi.org/10.24434/j.scoms.2019.01.005>
- Moffitt, Benjamin (2015): How to Perform Crisis: A Model for Understanding the Key Role of Crisis in Contemporary Populism. *Government and Opposition*, Vol. 50, No. 2, April, 189–217. <https://doi.org/10.1017/gov.2014.13>
- Moravcsik, Andrew (2002): In Defence of the “Democratic Deficit”: Reassessing Legitimacy in the European Union. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40, No. 4, November, 603–624. <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00390>
- Mulgan, Richard (2003): Government Accountability: Political Mechanisms. In: *Holding Power to Account: Accountability in Modern Democracies*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9781403943835_2
- Pennebaker, James W.–King, Laura A. (1999): Linguistic styles: language use as an individual difference. *Journal of personality and social psychology*, Vol. 77, No. 6, 1296–1312. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.77.6.1296>
- Porumbescu, Gregory–Moynihan, Donald–Anastasopoulos, Jason–Olsen, Asmus Leth (2023): When blame avoidance backfires: Responses to performance framing and outgroup scapegoating during the COVID-19 pandemic. *Governance*, Vol. 36, No. 3, July, 779–803. <https://doi.org/10.1111/gove.12701>
- Proctor, Katarzyna–I-Wen Su, Lily (2011): The 1st person plural in political discourse –American politicians in interviews and in a debate. *Journal of pragmatics*, Vol. 43, No. 13, 3251–3266. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2011.06.010>
- Rahat, Gideon–Kenig, Ofer (2018): *From party politics to personalized politics?: Party change and political personalization in democracies*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198808008.001.0001>
- Rosenthal, Uriel–Charles, Michael T.–Hart, Paul’t (eds.) (1989): *Coping with crises: The management of disasters, riots and terrorism*. Thomas Publisher.
- Salmela, Mikko–Capelos, Tereza (2021): Ressentiment: a complex emotion or an emotional mechanism of psychic defences?. *Politics and Governance*, Vol. 9, No. 3, August, 191–203. <https://doi.org/10.17645/pag.v9i3.4251>
- Salmela, Mikko–Von Scheve, Christian. (2017): Emotional roots of right-wing political populism. *Social Science Information*, Vol. 56, No. 4, October, 567–595. <https://doi.org/10.1177/0539018417734419>
- Sapir, Edward (1963): *Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality*. David G. Mandelbaum (ed.). University of California Press. <https://doi.org/10.2307/jj.5232958>
- Sata, Robert (2023): Performing crisis to create your enemy: Europe vs. the EU in Hungarian populist discourse. *Frontiers in Political Science*, No. 5, May, 1032470. <https://doi.org/10.3389/fpos.2023.1032470>
- Schlipphak, Bernd–Paul, Meiners–Oliver, Treib–Constantin, Schäfer (2022): When Are Governmental Blaming Strategies Effective? How Blame, Source and Trust Effects Shape Citizens’ Acceptance

- of EU Sanctions against Democratic Backsliding. *Journal of European Public Policy*, Vol. 30, No. 9, September, 1715–1737. <https://doi.org/10.1080/13501763.2022.2102671>
- Sükkösd Miklós (1993): Politika és média a mai Magyarországon. In: Miszlivetz Ferenc (ed.): *Kultúra és társadalom egy új korszakban*. Pesti Szalon Könyvkiadó–Savaria University Press.
- Szabó Lilla Petronella (2021): Karnyújtásnyira a választóktól? A perszonalizáció vizsgálata a személyes névmásokon keresztül az Egyesült Államok politikai kommunikációjában. *Politikadományi Szemle*, Vol. 31, No. 1, 54–75. <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2022.1.54>
- Szabó, Lilla Petronella (2025): *The Person in Politics: Pronouns and political personalization in US presidential campaigns*. John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/dapsac.107>
- Szabó Lilla Petronella–Béni Alexandra (2021): Vírusháború: A Covid-19-járvány metaforikus ábrázolása a magyar hírportálokon. *Médiakutató*, Vol. 22, No. 3/4, 59–68.
- Szente Zoltán (2020): A 2020. március 11-én kihirdetett veszélyhelyzet alkotmányossági problémái. *Állam- és jogtudomány*, Vol. 61, No. 3, 115–139.
- Szűcs Zoltán Gábor (2010): *Az antalli pillanat*. L'Harmattan Kiadó.
- Szűcs Zoltán Gábor (2017): *A politika lelke: A politikai realizmus elméleti és esztétörténeti nézőpontból*. MTA TK PTI.
- Taggart, Paul (2000): *Populism*. Open University Press.
- Tallberg, Jonas (2002): Delegation to Supranational Institutions: Why, How, and with What Consequences? *West European Politics*, Vol. 25, No. 1, January, 23–46. <https://doi.org/10.1080/01402380110083687>
- Tanács János–Zemplén Gábor (2015): Válság, kommunikáció, érvélés. Kríziskommunikáció argumentáció – elméleti nézőpontból. *Jel-Kép, Kommunikáció, Közvélemény, Média*, No. 2, 1–13. <http://doi.org/10.20520/Jel-Kep.2015.2.1>
- Tátrai Szilárd (2011): *Bevezetés a pragmatikába: Funkcionális kognitív megközelítés*. Tinta Könyvkiadó.
- Tátrai Szilárd (2017): Pragmatika. In: Imrényi András–Kugler Nóra–Ladányi Mária–Markó Alexandra–Tátrai Szilárd–Tolcsvai Nagy Gábor (authors): *Nyelvtan*. Osiris Kiadó.
- Tátrai, Szilárd–Laczkó, Krisztina. (2015): On the referential interpretation of computer-mediated narratives. *Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics*, Vol. 6, No. 2, December, 85–103. <https://doi.org/10.12697/jeful.2015.6.2.04>
- Tilley, James–Hobolt, Sara B. (2011): Is the government to blame? An experimental test of how partisanship shapes perceptions of performance and responsibility. *The journal of politics*, Vol. 73, No. 2, April, 316–330. <https://doi.org/10.1017/s022381611000168>
- Tófalvy, Tamás (2017): *Online Harassment of Journalists in Hungary. Forms, Coping Mechanisms and Consequences of Press Freedom*. International Press Institute.
- Tolcsvai Nagy Gábor (2017): Jelentés. In: Imrényi András–Kugler Nóra–Ladányi Mária–Markó Alexandra–Tátrai Szilárd–Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Osiris Kiadó.
- Weaver, R. Kent (1986): The Politics of Blame Avoidance. *Journal of Public Policy*, Vol. 6, No. 4, October, 371–398. <https://doi.org/10.1017/S0143814X00004219>
- Yates, Scott–Hiles, David (2010): ‘You can’t’ but ‘I do’: Rules, ethics and the significance of shifts in pronominal forms for self-positioning in talk. *Discourse Studies*, Vol. 12, No. 4, August, 535–551. <https://doi.org/10.1177/1461445610370128>
- Zhang, Juyan–Benoit, William L. (2004): Message strategies of Saudi Arabia’s image restoration campaign after 9/11. *Public Relations Review*, Vol. 30, No. 2, June, 161–167. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2004.02.006>

„HAZAÁRULÓK, TOLVAJOK, SZÍVTELENEK”

Morális keretezés a magyar politikai kommunikációban*

Újvári Péter Ádám

(Kommunikációtudomány Doktori Program, Budapesti Corvinus Egyetem)

*A tanulmány beérkezett: 2025. július 15., opponálás: 2025. augusztus 6. – 2025. szeptember 15.,
véglegesítés: 2026. február 2.*

ÖSSZEFOGLALÓ

A tanulmány amellett érvel, hogy a magyar politikai környezet erős pártos megosztottsága ellenére az egyes szereplők közösségimédiában megjelenő morális keretei átfedésben vannak. Magyar Péter morális keretezése például integrálja a kormánypártoknál és a korábbi ellenzéki összefogásnál megfigyelt morális alapokat.

A bemutatott kutatásban standardizált manuális tartalomelemzés során vizsgálta két kódoló a morális alapok elméletén (Moral Foundations Theory, MFT) keresztül értelmezett morális alapok megjelenését a 2022-es országgyűlési, illetve a 2024-es európai parlamenti választási kampányok Facebook-, Instagram- és TikTok-posztjainak aktorokra és platformokra reprezentatív rétegzett mintáján (N = 904). Az eredmények azt mutatják, hogy míg a Fidesz–KDNP kommunikációjában az összetartó (*binding*) alapok domináltak (főleg a hűség), a „hagyományos ellenzék” – a 2022-es Egységben Magyarországért, illetve a 2024-es DK–MSZP–Párbeszéd koalíció – elkerülte azokat. Magyar Péternél egyenletesebben oszlott el ezek használata.

Az eredményekből kirajzolódik, hogy a magyar politikai kommunikáció erkölcsi konzisztenciája laza, a moralitás, vagyis a jó és a rossz, a helyes és a helytelen különböző, akár ellentétes ábrázolásai gyakran egymással párhuzamosan is megjelennek.

Kulcsszavak: moral foundations theory ■ politikai kommunikáció ■ közösségi média ■ Magyarország ■ framing ■ moral framing ■ tartalomelemzés

Habár a moralizálás sok esetben a kompromisszumképtelenség és a politikai polarizáció egyik forrása (Abeywickrama és mtsai., 2020; Anderson és mtsai., 2014), a morális keretezés „kétélű fegyver” (Feinberg és mtsai., 2019; Szabó, 2024a). Egyfelől személyre szabott morális keretezéssel – a pártos meggyőződést megkerülve – megváltoztatható egy adott szakpolitikai javaslatról alkotott vélemény, ami mérsékelheti a társadalmi megosztottságot (Bloemraad és mtsai., 2016; Feinberg és mtsai., 2019; Feinberg–Willer, 2013, 2015; Kidwell és mtsai., 2013; Luttrell, 2025), másfelől viszont a szűkebb erkölcsi keretek közé zárt üze-

* A kutatás az MTA–ELTE TK Lendület „Momentum” PRiSMa kutatócsoport (LP2024-2/2024) támogatásával is készült.

net még inkább elidegenítheti az adott törésvonal másik oldalán elhelyezkedőket, fokozva a polarizációt (Abeywickrama és mtsai., 2020; Gadarian–van der Vort, 2018). Az erős érzelmeket kiváltó morális nyelvezet tehát meghatározó szempont a politikai szakadékok kialakulásában (Clifford–Jerit, 2013; Jung, 2020; Solovev–Pröllochs, 2023; Wang, 2025), de akár azok áthidalásában is kulcsfontosságú lehet.

A tanulmány kifejezetten Magyarországra fókuszál és amellet érvel, hogy az „ideológia előtti” alapvető hitelveinkre és értékeinkre (Feldman, 1988) apeláló morális keretek nem feltétlenül összeegyeztethetetlenek a különböző pártelitek közösségimédia-kommunikációjában; azok között van átfedés, határaik átjárhatók.

Habár a moralizálás és a megosztottság magyar kontextusban vizsgált összefüggéseire vonatkozó érdeklődést (Boda és mtsai., 2024; Gerő–Sik, 2022; Kiss, 2021; Körösenyi, 2012; Metz, 2022; Metz–Kövesdi, 2024; Szabó, 2024a, 2024b) indokolja, hogy Európában itt a legmagasabb a kormánypárti és ellenzéki szavazók kölcsönös elítélésének mértéke (Garzia–Ferreira da Silva, 2024; Patkós, 2023), ez nem magyarázható a közpolitikai preferenciák szintjén (Patkós, 2019), mivel a gazdasági és társadalmi bal-jobb tengelyeken nincs is jelentős eltérés a kormánypárti és ellenzéki tömbök értékgörbéinek eloszlásai között (Bíró-Nagy és mtsai., 2022: 18, 28). A magyar választói értékpreferenciák pártidentitástól való függetlensége azonban felveti azt a tudomásom szerint még kvantitatív tartalomelemzésben nem vizsgált kérdést, hogy a politikai kommunikáció fogyasztásában és véleményformáló potenciáljában egyre meghatározóbb (Burai–Bene, 2021) közösségimédia-platformokon milyen morális értékeket ábrázolnak különböző politikai aktorok. Továbbá a Tisza Párt fő ellenzéki erővé válása új megvilágításba helyezheti a magyar közösségi médiában megjelenő politikai kommunikáció morális heterogenitását, mivel szavazótábora „ideológiailag heterogén protestszavazókból” (Kovarek, 2025: 267, *saját ford.*) áll.

A kutatás elméleti keretét a magyar kontextusban egyelőre csak Hadarics és Kende (2017, 2018, 2021) kutatásaiban megjelenő *Moral Foundations Theory* (MFT) adja (Graham et al., 2009; Haidt–Joseph, 2008; Graham et al., 2011). A magyar nyelvű publikációban még nem alkalmazott, azonban a morál- és politikai pszichológia határterületén „domináns” (Ben-Nun Bloom, 2023: 658.) „morális alapok elméletének” alapállítása, hogy többfajta moralitás létezik, amelyek többé-kevésbé elkülönülő, adaptív kihívások folyamányaként kialakuló, intuitív pszichológiai mechanizmusokba, ún. morális alapokba szerveződnek. A kutatásban három individualizáló (*individualizing*) – *gondoskodás, méltányosság, szabadság* – és három összetartó (*binding*) – *hűség, tekintély és élet-szenség* (Graham és mtsai., 2013; Iyer és mtsai., 2012) morális alapot¹ vizsgálók a 2022-es és 2024-es választásokon mandátumot szerző pártok Facebook-, Instagram- és TikTok-posztjaiból álló, platformra és aktorra reprezentatív min-

táján (N = 904). Az MFT taxonómiája és a „morális alappá válásra” vonatkozó kritériumrendszere lehetővé teszi, hogy empirikusan igazolt (Graham és mtsai., 2013: 108) kategóriák mentén végezzünk standardizált manuális tartalom-elemzést az alábbi kutatási kérdés megválaszolásához:

Az egyes morális alapok milyen szerepet játszottak a vizsgált kampányok végén mandátumot szerző pártok és politikusaik közösségi média-kommunikációjában?

A következő fejezetben definiálom a moralitást mint politikailag releváns és stratégiailag meghatározó jelenséget, illetve a nemzetközi és hazai szakirodalom alapján hipotéziseket állítok fel az egyes politikai blokkoknál várható morális alap használatáról. Az előzetes feltételezéseket nagyrészt alátámasztották a tartalomelemzés eredményei. Míg a kormánypártoknál az összetartó alapok – kifejezetten a hűség – játszottak fontos szerepet, a „hagyományos ellenzék” elkerülte azok alkalmazását. Magyar Péter a két tábor kereteit integrálva az erkölcsi nézőpontok szélesebb skáláján mozgott.

ELMÉLETI HÁTTÉR

A moralitás mint politikai jelenség

Az empirikus fókuszú tanulmány az erkölcs vagy moralitás² leíró definícióját alkalmazza, nem pedig a moralitás *egy* konkrét elméletéből indul ki: „olyan viselkedési kódex, amelyet egy társadalom vagy csoport... támogat” (Gert–Gert 2025, *saját ford.*), *a jóval és rosszal, a helyessel és helytelennel kapcsolatos jelenség* (Szabó, 2024a: 10–11.). A definíció tehát leíró, amennyiben jelenséggént és nem normarendszerként hivatkozik a moralitásra (ld. Gert–Gert 2025). Ez megnyilvánul értékekben, erényekben, normákban, gyakorlatokban, identitásokban, intézményekben, valamint pszichológiai és kommunikációs mechanizmusokban. Ezek összjátéka „szabályozza a politikai ént és lehetővé teszi a kollektív társadalmi-politikai életet” (Szabó, 2024a: 10.).

A különböző morális alapok az egyedfejlődésünk során felmerülő „adaptív kihívásokra” adott válaszreakciók nyomán alakultak ki. Funkciójuk, hogy a reagálást elősegítő modulokat tovább örökítve utódaink is képesek legyenek hirtelen, intuitív döntéseket hozni. Mivel sokféle adaptív kihívással találkozhatunk, különböző morális alapok léteznek. A MFT-t kidolgozó kutatók (Graham és mtsai., 2009, 2011; Haidt–Joseph, 2008) eredetileg öt morális alapot különítettek el egymástól, amit Iyer és munkatársai. (2012) egészítettek ki a szabadság/elnyomás alappal. Egy morális alap lehet individualizáló vagy összetartó (*binding*) az alapján, hogy az az egyén vagy az egyén saját csoportjának (*ingroup*) céljait szolgálja (2. táblázat).

Ez, az erkölcs funkcionalitását kiemelő megközelítés tágabb perspektívát nyit az erkölcsi pluralizmus, illetve a moralitás politikai stratégiai felhasználásának vizsgálata felé (Szabó, 2024a: 10–11.). A moralizálás meggyőző erejében kardinális a „morális érzelmek” irracionális és intuitív jellege: a morális alapokból fakadó erkölcsi ítéletek többnyire heurisztikus kognitív folyamatok eredményei, a racionális gondolkodás pedig legfeljebb kiegészítő szerepet játszik (Haidt, 2001, 2012). A politikai szereplők morális retorikájának mozgósító ereje az érzelmi aktiválásból ered.

A pozitív (Jung, 2020) és negatív (Solovev–Pröllochs, 2023) érzelmekre való apellálás is mobilizálhat. Bár a negatív információ általában nagyobb figyelmet vonz (Baumeister és mtsai., 2001; Bene–Farkas, 2025), egy morális keret alapozható erényekre (*virtue*) és/vagy bűnökre (*vice*). A morális keretezés során a feladó nem csak a „helytelennek” tartott, politikailag kihasználható jelenségeket emelheti ki, hanem a „helyesnek” vélt cselekedeteket is (Brugman, 2024: 437). A magyar parlament 1998–2022 közötti felszólalásaiban például a kormánypártok főként pozitív (öröm), az ellenzékiek pedig negatív (harag, félelem) érzelmekre apelláltak (Boda és mtsai., 2024). Egy keret így a kontextustól függően a „mi helyesen cselekszünk” vagy az „ők erkölcstelenek” sémára is illeszthető, de a kettő egyszerre is alkalmazható.

A morális átkeretezés irodalma számos közpolitikai kontextusban kimutatta, hogy az üzenet célcsoporthoz illesztett morális értékei képesek a vélemények megváltoztatására pártidentifikációtól függetlenül. Például a környezetvédelem gondoskodás alapú liberális értelmezése kevésbé szólítja meg a konzervatívokat, de ha az üzeneteket a konzervatívokra jellemző tekintélyalapra keretezik át, az ideológiai különbségek nagyrészt eltűnnek (Feinberg–Willer, 2013). Kidwell és munkatársai (2013) hasonló mechanizmust igazoltak az újrahaznosítási hajlandósággal kapcsolatban. Ezt a gyakorlatot azonban nem mindig követik: bár az összetartó alapokra épülő keretezés javítja az EU-s jog megítélését a hasonló alapokkal jobban azonosulóknál, inkább individualizáló alapokra apellálnak a Európai Bizottság elnökei (Grosfeld és mtsai., 2024). Az erkölcsalapú keretezésnek tehát gyakorlati tétje van.

Összefoglalva, a moralizálás komplex hatásokat mutat: növelheti a polarizációt, de megfelelő alkalmazása esetén integrálhat korábban ellentétes politikai táborokat és új többségeket hozhat létre. Célja kettős: a) a politikai táborok „helyes” és „helytelen” mentén való megosztása, b) morális átkeretezéssel a közvélemény álláspontjának befolyásolása egy adott témában. A következőkben a 2022-es és 2024-es magyar választások pártblokkjainak lehetséges morális keretezéseire vonatkozó hipotéziseket vázolom fel, e stratégiai ambivalencia figyelembevételével.

MORALIZÁLÁS A MAGYAR POLITIKÁBAN

Fidesz–KDNP

A releváns szakirodalom alapján megalapozott az összetartó alapok dominanciáját feltételezni a kormánypártoknál. A 2018-as bevándorlásellenes kampány a muszlim bevándorlás fenyegetését hangsúlyozta, a „belső árulókat” (pl. ellenzék) pedig külső szereplőkkel (pl. Soros György) összefogva az ingroup bomlasztóiként ábrázolta (Bajomi-Lázár, 2019; Bíró-Nagy, 2018; Hadarics–Kende, 2021: 187).

A *hűség* alap, aminek evolúciós funkciója az ingroupon belüli kölcsönös bizalom fenntartása (Graham és mtsai., 2013) központi szerepet játszik. Gerő és Sik szerint a kormányzat által gerjesztett „pánikhullámok” célja egy homogén, identitásalapon szerveződő választói tömb létrehozása, amely a vezetőhöz való „hűség” (Gerő–Sik, 2022: 78.) által, a közös ellenségképeken keresztül könnyedén mobilizálható.

Megjelenhetett továbbá a hierarchia és a személyi/tárgyi tisztelet társadalmi kohéziós „vívmányait” elősegítő *tekintély* (ld. „migráció veszélyezteti a hagyományainkat”), illetve az undor érzelmével, valamilyen oda nem illő dolog (Douglas, 2002: 43–45.) észlelésével összefüggő *életszentség* (Graham és mtsai., 2013; Hadarics–Kende, 2021). Utóbbival kapcsolatban „oda nem illő dolgok” lehetnek bizonyos embereknél például a bevándorlók (Cisneros, 2008) vagy a leszbikusok és a melegek („*lesbians and gays*,” Gadarian–van der Vort, 2018). Habár a kormányzati kommunikációban van példa a tekintély- és életszentség-alapokkal kapcsolatban, szignifikáns kapcsolatra vonatkozó hipotézist nem indokol a szakirodalom.

H1: A kormánypártoknál domináltak az összetartó morális alapok, különösen a hűség.

„Hagyományos ellenzék”³

A 2006 utáni „baloldali/demokratikus” tábor diskurzusa (Bene, 2019) alapján elsősorban az individualizáló alapok megjelenése várható a „hagyományos ellenzékénél.” A gyengékről való gondoskodással és a rokoni altruizmussal (Graham és mtsai., 2013) összefüggő *gondoskodás* alap elsősorban a Fidesz félelemkeltő, demokratikus jogokat korlátozó és a szolidaritást mellőző (ld. szociálpolitika, migráció) politikájával kapcsolatos vádakon keresztül jelent meg. A csalás, együttműködés és megtevesztés köré épülő *méltányosság* alap szintén a Fideszre irányuló vádakban, ez esetben a korrupcióval és az „urizálással” összefüggésben volt megfigyelhető. A *libertarianizmus* ideológiájában megtestesülő (Iyer és mtsai., 2012) *szabadság* alapra elsősorban a kormányzat által az egyéneknek okozott gazdasági és társadalmi károkon keresztül apelláltak (Bene, 2019).

Bár a baloldali/demokratikus éthosznak nem központi eleme az összetartó morális alapszoport, a 2022-es ellenzéki összefogás összetettsége miatt előfordulhatnak kivételek. Márki-Zay Péter 2022-es kampánykommunikációjában például megjelentek a hűség („Orbán elárulta az EU–NATO-szövetséget”) és az életszentség („az államigazgatást megfertőzte a korrupció”) elemei (Szabó, 2024b). Márki-Zay és a tekintélyre apelláló „rendpárti” („Jakab Péter visszaadta a párt lelkét – aláírták a Jobbik Elvi Nyilatkozatát”, *alfahir.hu*, 2020) Jobbik távolmaradásával azonban a DK–MSZP–Párbeszéd-koalícióban megtestesülő ellenzéknél feltehetőleg kevésbé jelentek meg az összetartó alapok.

H2: A „hagyományos ellenzék” morális keretezésére összességében inkább az individualizáló alapok jellemzőbbek.

Magyar Péter

Magyar kommunikációjában politikusi karrierjének kezdete óta megjelenik a Fidesz–KDNP és az általa „kitartott[nak]” (Magyar, 2024b) nevezett „őellenzék” (Magyar, 2024a) egylényegűségének a narratívája. Az ellenfelek ilyen ábrázolása heresztetikai jellegű átkeretezési kísérletnek is tekinthető (Körösenyi és mtsai., 2022; Riker, 1983). A kormánypártok és az ‘őellenzék’ összecsoportosítása új perspektívát kínál a választónak, lehetővé téve, hogy Magyar önmagát alternatív, ‘tényleges változást’ hozó politikai erőként pozícionálja. A 2024-es Tisza-szavazók 2022-es pártpreferenciái is heterogén, a korábbi táborokat is integráló képet mutatnak: valamivel több mint felük az egyesült ellenzékre szavazott, de közel egyenlő arányban szerepeltek köztük Mi Hazánk-, Magyar Kétfarkú Kutypárt- és Fidesz-szavazók, illetve távolmaradók (21 *Kutatóközpont*, 2025; Kovarek, 2025). Magyarnál tehát a Fidesz–KDNP-re jellemzőbb összetartó (H1) és az ellenzékre jellemzőbb individualizáló (H2) alapok ki-egyensúlyozottabb szerepére számíthatok.

H3: Magyar Péter kommunikációjában egyenletesebben jelentek meg az egyes morális alapok, mint a kormánypártoknál vagy a „hagyományos ellenzéknél.”

MÓDSZERTAN

Mintavétel

A kutatás standardizált manuális tartalomelemzéssel vizsgálta a 2022-es országgyűlési és a 2024-es EP-választáson mandátumot szerző pártok/pártsszövetségek vagy azok (társ)elnökei/EP-listavezetői által közzétett Facebook-, Instagram- és TikTok-posztok szöveges, képi és audiovizuális elemeit egy aktorokra és platformokra reprezentatív rétegzett mintán ($N_{\Sigma} = 904$). A 2022-es posztok a DigiWorld ($N_{DW} = 3197$), a 2024-es posztok a CamforS2024

($N_{CS} = 1676$) projektek adatbázisaiból származnak. Mivel ezek csak a kiválasztott aktorok egyes választásokat megelőző egy-egy hónapban (2022. március 7. – április 3, illetve 2024. május 12. – június 9.) közzétett összes posztját tartalmazzák, a tanulmány megállapításai kizárólag a két választási kampány végére, a politikai kommunikáció „legintenzívebbnek” tartott időszakára érvényesek (Tønnesen és mtsai., 2023). A mandátumot szerző aktorok közül egyedül a Mi Hazánk Mozgalom nem került be a mintába, mivel mindkét időszakban a közzétett posztjainak jelentős része (2022-ben 41,67%, 2024-ben 56,58%) elérhetetlenné vált a kódolás pillanatára, így nem lehet érdemi megállapítást tenni a Mi Hazánk-posztok összességéről.

A populáció, vagyis a két kampányidőszakban közzétett összes poszt két, a tartalomelemzés szempontjából fontos változó mentén lett rétegezve (Neuen-dorf, 2017: 84–89.).

Aktoralapú rétegzés

Az egyik ilyen változó a poszthoz, vagyis a mintavételi és elemzési egységhez tartozó *aktor* (melyik politikus vagy párt tette azt közzé). Mivel a kutatás alapvetően az aktorcsoportok közötti összehasonlításokra fókuszál, az egyes *blokkokhoz* tartozó elemszámok mindkét kampányra vonatkozó minta esetében azonosak: a 2022-esre vonatkozó mintába ($N_{2022} = 442$) 221-221 poszt került a „Hagyományos ellenzéktől” (Egységben Magyarországért) és a Fidesz–KDNP-bloktól, a 2024-esre vonatkozóba ($N_{2024} = 462$) pedig 154-154 a „Hagyományos ellenzéktől” (DK–MSZP–Párbeszéd), a Fidesz–KDNP-től és az önmaga blokkját képező Magyar Pétertől.

Az egyes blokkokon *belüli*, az adott aktorokhoz tartozó posztok elemszámainak megoszlása viszont elméleti szempontok alapján lett meghatározva, hogy a minta tükrözze az egyes blokkokhoz tartozó aktorok közötti erőviszonyokat.

A 2022-es minta esetében az eltérő belső erőviszonyok miatt különböző logika érvényesült a Fidesz–KDNP és az ellenzék mintájának összeállításában. A két kormánypárt esetében elsődleges szempont az egyenlőtlen viszony. Ezt az egyes kormánypártok által listán és az országos egyéni választókerületekben megszerzett mandátumok arányával mint objektív szemponttal tükrözi a mintavételi eljárás. Ez nem a két párt támogatottságát vagy választási potenciálját, hanem az Orbán Viktorhoz lojális Fidesz–KDNP-frakcióban (Illés és mtsai., 2018), illetve az erősen személyközpontú (Tóth, 2017: 65–66.) jelöltállítás és kormányalakítási folyamatban tetten érhető belső erőviszonyokat hivatott tükrözni. Ezzel a 2022-es választásokkor elért 116:19 Fidesz–KDNP mandátumarány alapján a mintában szereplő 221 2022-es Fidesz–KDNP-posztból 190 ($\approx 0,86 \cdot 221$) Fideszes és 31 ($\approx 0,14 \cdot 221$) KDNP-s. Mindkét kormánypárton belül fele-fele arányban oszlik meg a pártelnökhöz és a párthoz tarto-

zó posztok száma (ld. 1. táblázat). Míg tehát a kormánypártoknál egy egyértelműen központosított struktúra rajzolódik ki, az Egységben Magyarországért eltérő támogatottságú, de egyenlő felek közötti „választási koalíció” résztvevőinek általános széthúzása (Mikola–Santos, 2025) alapján a hierarchia hiányát, ezáltal a kampánykommunikáció szempontjából egyenlő erőviszonyokat feltételezhetünk. Így az ellenzéknél mindegyik aktortól ugyanannyi poszt került a mintába (ld. 1. táblázat).

A 2024-es mintában a blokkokon belüli aktorok elemszámai az adott EP-listán szereplő helyek megoszlásának arányában kerültek kiszámolásra. Ezesetben már nem lehet a megszerzett mandátumok arányában allokálni az elemszámokat, mivel a DK–MSZP–Párbeszéd-listáról továbbjutó mindkét jelölt DK-s volt, ami az MSZP és a Párbeszéd mintából való kikerülését jelentené. Ugyanakkor az Egyesült Ellenzéknél alkalmazott, a felek egyenlőségét feltételező elvet sem alkalmazhatjuk a DK egyértelmű dominanciájából kifolyólag. Mindkét blokk esetében a legtöbb listás hellyel rendelkező pártnak jutó elemszám fele az adott listát vezető jelölthöz került. A DK-s, MSZP-s és Párbeszédes politikusokat 12:5:4 arányban tartalmazó „hagyományos ellenzék” listája alapján összesen 88 ($\approx 0,57 \cdot 154$) poszt került be a mintába a DK-tól, ami fele-fele arányban lett elosztva a párt ($N_{DK'24} = 44$) és a listavezető, Dobrev Klára ($N_{Dobrev} = 44$) között. Az MSZP-től 37 ($\approx 0,24 \cdot 154$), a Párbeszédtől 29 ($\approx 0,19 \cdot 154$). A Fidesz–KDNP lista 19:2-es aránya alapján 15 ($\approx 0,10 \cdot 154$) KDNP és összesen 139 ($\approx 0,90 \cdot 154$) Fidesz-poszt került a mintába. Utóbbi elemszám nagyjából fele-fele arányban lett elosztva a párt ($N_{Fidesz2024} = 69$) és Deutsch Tamás ($N_{Deutsch} = 70$) listavezető között (ld. 1. táblázat). Végül, mivel a Tisza Párt kampánykommunikációja Magyar Péter személyes oldalairól történt, töle – a másik két blokkhoz hasonlóan – összesen 154 Facebook- és Instagram-poszt került a mintába.

Megemlítendő, hogy a 2024-es minta 2022-es mintához viszonyított nagyobb elemszámát a KDNP alacsony relatív elemszáma indokolta – ezzel a döntéssel teljesült a mintavételi eljárás során hüvelykujj-szabályként alkalmazott minimum klaszter-elemszámra ($N_{aktor} \geq 15$) vonatkozó elvárás.

Platformalapú rétegzés

Azt, hogy egy aktor mintájába milyen arányban kerültek Facebook-, Instagram- és TikTok-posztok az határozta meg, hogy a kampány alatt hányszor posztolt az egyes platformokon. A kutatásban használt két adatbázisból csak a 2022-es DigiWorld adatbázisba kerültek TikTok-posztok.

1. táblázat. A minta összetétele.

Aktor	2022				2024				Σ
	Σ ₂₀₂₂	Fb.	Ig.	Tt.	Σ ₂₀₂₄	Fb.	Ig.	Tt.	
Hagyományos ellenzék	221	188	28	5	154	111	43	0	375
Márki-Zay Péter	17	11	3	3					17
Demokratikus Koalíció	17	17	0	0	44	31	13	0	61
Dobrev Klára					44	36	8	0	44
Gyurcsány Ferenc	17	15	2	0					17
Momentum Mozgalom	17	12	5	0					17
Donáth Anna	17	14	3	0					17
Jobbik Magyarországért Mozgalom**	17	17	0	0					17
Jakab Péter	17	13	2	2					17
Magyar Szocialista Párt	17	16	1	0	37	22	15	0	54
Kunhalmi Ágnes	17	13	4	0					17
LMP – Magyarország Zöld Pártja	17	12	5	0					17
Kanász-Nagy Máté	17	17	0	0					17
Párbeszéd	17	16	1	0	29	22	7	0	46
Szabó Tímea	17	15	2	0					17
Fidesz–KDNP össz.	221	172	49	0	154	128	26	0	375
Fidesz	95	92	3	0	69	50	19	0	164
Orbán Viktor***	95	53	42	0					95
KDNP****	15*	14	1	0	15	8	7	0	30
Semjén Zsolt	16*	13	3	0					16
Deutsch Tamás					70	70	0	0	70
Magyar Péter					154	124	30	0	154
Σ	442	360	77	5	462	363	99	0	904

* A KDNP esetében a fent hivatkozott prezidencializálódás (Tóth, 2017: 65–66.) indokolja, hogy a KDNP-hez és Semjén Zsolthoz allokalált páratlan elemszám (N = 31) fele (15,5) Semjén Zsoltnál legyen felfelé kerekítve.

** A Jobbik összes Instagram-posztja elérhetetlen volt a kódolás pillanatában, ezért csak a Facebook-posztok kerültek be a mintába.

*** Orbán Viktor 2022-es TikTok-posztjai elérhetetlenek voltak a kódolás pillanatában, ezért a hozzá allokalált 2022-es elemszám (N = 95) az elérhető Facebook- és Instagram-posztjainak arányában lett elosztva.

**** A KDNP esetében egyenlő arányban szerepelt Facebook- és Instagram-poszt az adatbázisban, vagyis a két platformklaszterhez tartozó elméleti elemszám egyaránt N = 7,5 lenne, ezért a Magyarországon domináns Facebook elemszáma (Newman és mtsai., 2025) lett felfelé kerekítve.

Kódolás

A minta elemei véletlenszerűen lettek allokalva két kódolóhoz ($N_{k_1} = 378$, $N_{k_2} = 526$), akik a kutatáshoz készült egyedi kódkönyvben operacionalizált, az egyes morális alapokra vonatkozó hat bináris változó mentén vizsgálták az egyes posztokban fellelhető morális kereteket. A Gehman és munkatársai-féle (2021) kódkönyvből kiindulva, minden változónál két kritériumnak kellett teljesülnie. Egy posztnál akkor „releváns” az adott morális alap, ha megjelenik benne a hozzá kapcsolódó

- a) erkölcsi nézőpont és
- b) erény, jó cselekedet és/vagy rossz tulajdonság, cselekedet, jellemhiba (2. táblázat).

Az elemzésben használt *individualizáló* és *összetartó* alapszoport-változók értéke 1, ha az adott alapszoportból legalább egy alap megjelenik a posztban.

Az alábbiakban két külön morális alaphoz kapcsolódó példán keresztül világítom meg ezt a logikát. Először, az MSZP a gondoskodás *erkölcsi nézőpontjából* támadja a Fideszt: „A Fidesz azt mondja: amennyid van, annyit is érsz. Ha szegénynek születted, az is maradsz. Mi, magyar szocialisták azt mondjuk, hogy segíteni kell a fiatalok lakáshoz jutását és életkezdését.” (Magyar Szocialista Párt, 2024). A kódkönyv „a)” kritériumán túl „b)” is teljesül, mivel egyrészt erényként, jó cselekedetként tünteti fel az MSZP szociálpolitikai megközelítését („Mi... azt mondjuk, hogy segíteni kell...”), másrészt *elítéli* a Fidesz hozzáállását ebből az erkölcsi nézőpontból. Egy másik példában már egy komplex, két morális alaphoz is kapcsolódó keretezés figyelhető meg (1. kép): egyrészt a *méltányosság* alap egy igazságtalannak titulált tranzakción keresztül („kivesznek a zsebünkből napi 6 millió forintot” [Fidesz, 2024]), másrészt a *hűség* alap, a szuverenitáshoz, a haza megvédéséhez kapcsolódó narratívában. Az ingroup álláspontja erényesként („Magyarország nem hajlandó”), „Brüsszelé” pedig elítélendőként jelenik meg („Ez nem egyszerűen fölháborító, hanem vérlázító!”).

Hosszabb videóknál csak az első három perc lett kódolva (ha a videó érdemi része csak később kezdődött, az érdemi rész első három perce). Ez a kitétel kifejezetten a Magyar Péter országjárásának állomásait bemutató előzések miatt volt szükséges. A videók érdemi része, azaz a beszéd kezdete előtt Magyar Péter több percen keresztül a színpad előtti tömeg tagjaival egyesével fog kezét, fényképezkedik stb.

A kódolási folyamat megkezdése előtt intercoder-tesztre került sor 100 poszttal. A Brennan–Prediger-kappaegyüttható a Landis–Koch-féle (1977: 165.) konzisztenciaértékelő skálán *gondoskodás* (0,70), *méltányosság* (0,76) és *hűség* (0,70) változóknál „jelentős” (0,61–0,80), *szabadság* (0,98) és *tekintély* (0,98) változóknál „szinte tökéletes” (0,81–1,00), *életszentség* (1,00) változónál pedig töké-

letes konzisztenciát mutatott. Kijelenthető tehát, hogy a két kódoló eltérő értékeléséből fakadó szubjektivitás csak minimálisan befolyásolhatta az eredményeket.

1. kép. Több morális alapra támaszkodó keretezés.

* Forrás: <https://www.facebook.com/100044296726318/posts/1034501904703024>

Az eredményeknél szereplő, az orosz–ukrán háború megjelenésére vonatkozó mindkét témaváltozó az eredeti, CamforS- és DigiWorld-adatfelvételek során lett kódolva. Mindkettőnél szinte tökéletes vagy tökéletes Brennan–Prediger-kappaegyütthatót mutattak az intercoder-tesztek.

Gondoskodás	Méltányosság	Szabadság (Iyer et al., 2012)	Hűség	Tekintély	Életszentség
Erkölcsei nézőpont	szenvetés, gyengeség, sebezhető személy(ek) és/ vagy kegyetlen- ség, vagy ezek lehetősége	diszkrimináció, igazságtalanság, jogsértés	döntési szabadság, állami szabadságkor- látozás, magántulaj- donhoz való jog megsértése	tisztelet(lenség), alkalmazkodás hagyományok- hoz, káoszt, rendetlenséget okozó tett	undorító, természettelenes, tisztátalan dolog, cselekedet, tisztaság és illem normáinak megszegése, Isten által helyezett tett
Erény, jó tett	empátia és együttérzés; védtelenek és szenvedők védelme és támogatása; kegyetlenség és kizsákmányolás megvetése	méltányosság, igazság és/vagy a méltánytalanság, igazságtalanság megtörzése; egyenlőség vagy arányosság értékelése	a magántulajdon tisztlete; „az üzleti életben sikeres embereknek joguk van úgy élvezni vagyonukat, ahogy azt jónak látják”; „a társadalom jobban működik, ha nem szól bele senki az egyén életébe”	engedelmesség; tekintélytisztlet nem szabadna undorító dolgokat tenniük, még ha ezzel nem is ártanak senkinek”, „szent” értékek, helyek, tárgyak tisztelte	tisztátalan viselkedés elítélése; „az embereknek nem szabadna undorító dolgokat tenniük, még ha ezzel nem is ártanak senkinek”, „szent” értékek, helyek, tárgyak tisztelte
Rossz tulajdonság, cselekedet, jellemhiba	mások szándékos bántalmazása; önzés; közöny	ha valaki megpróbál többet kapni, mint amennyit érdemel; mások hátrányából való szándékos profitálás; lopás vagy csalás	az egyént gazdasági vagy életvitelbeli döntéseiben korlátozó politika támogatása; mások szabadságának illegitim korlátozása	a tekintéllyel szembeni ellen- állás vagy kriti- kus hozzáállás; a hatalommal szembeni lázadás	illetlenség; „szent” értékekkel vagy tárgyakkal szembeni közömbösség (pl. zászlóra lépni, templomban káromkodni).

* transzcendens jelentőséggel bíró, a profántól elhatárolható és elhatárolandó.

Forrás: Graham és mtsai., 2013; Gehman és mtsai., 2021, S2 melléklet

EREDMÉNYEK ÉS DISZKUSSZIÓ

Az egyes alapok blokkoknál játszó szerepének vizsgálata előtt fontos kitérni arra, hogy a két választási kampány morális intenzitása között nincs különbség. A robusztusság biztosítása érdekében többféle rétegzett mintán vizsgáltam ezt Cochran–Mantel–Haenszel-tesztel (CMH-teszt) (Agresti, 2008; Egeler, 2025; Mangiafico, 2025). A tesztet a teljes, illetve különbözőképpen szűrt mintákon *blokk* és *aktor* rétegváltozókra kontrollálva futtattam le (ld. 1. melléklet). A CMH-teszt értelmezhetőségét vizsgáló Woolf-teszt minden mintánál nem szignifikáns eredményt mutatott, ami megerősíti a rétegek közötti homogenitást: a blokk és aktor változóknak nincs moderáló hatása. A CMH-tesztek eredményei egyik mintánál sem mutattak szignifikáns különbséget a morális keretezés arányában a két év között (minden esetben $p > 0,05$). A robusztusság-vizsgálat eredményei alapján határozottan kijelenthető, hogy a blokkok és az aktorok hatását kiszűrve nincs szignifikáns különbség a két választás morális keretezéseinek aránya között.

A másik rétegváltozó, a platform sem moderálta érdemben a korrelációkat. Csak 2024-ben a Fidesz–KDNP és az összetartó alapsoport-változó közötti kapcsolatnál mutatott az egyes platformok között szignifikáns heterogenitást a Woolf-teszt ($p = 0,04$). A khí-négyzet próbák alapján Fidesz–KDNP/összetartó alapsoport relációban csak az Instagram-rétegen van szignifikáns, közepesen erős ($\phi = 0,29$, $p < 0,001$) együttjárás, a Facebooknál nem szignifikáns ($\phi = 0,07$, $p = 0,07$). Az emögött rejlő okok vizsgálata azonban túlmutat jelen tanulmány keretein.

MORÁLIS ALAPOK SZEREPE AZ EGYES BLOKKOKNÁL

A kormánypártok: a hűség dominanciája

Az eredmények alátámasztják a *H1 hipotézist*, miszerint a Fidesz–KDNP kommunikációját meghatározzák az összetartó morális alapok: az egyes alapsoportok megjelenési arányait tekintve egyértelmű dominanciát mutatnak (86,15%) az individualizáló alapsoportokhoz képest (33,85%) (1. ábra). A kormánypárti blokkhoz tartozást mutató változó 2022-ben közepes erősségű ($\phi = 0,32$, $p < 0,001$), 2024-ben gyenge ($\phi = 0,17$, $p < 0,001$) pozitív összefüggést mutat az *összetartó* változóval. Ezzel párhuzamosan a blokk kommunikációja enyhén „elkerüli” az *individualizáló* alapokat (2022: $\phi = -0,11$, $p < 0,05$; 2024: $\phi = -0,25$, $p < 0,001$), különösen a *méltányosságot* (2022: $\phi = -0,25$, $p < 0,001$; 2024: $\phi = -0,24$, $p < 0,001$).

H1 hipotézis azon kiegészítő feltétele is teljesül, hogy a *hűség* alap kiemelt szerepet töltött be, amivel főként az ország biztonságának megőrzéséről, a háborúból való kimaradásról, illetve a „baloldal/ellenzék” hazafiatlan vagy

veszélyes viselkedéséről szóló diskurzust keretezték. Habár 2022-höz ($\phi = 0,32$, $p < 0,001$) képest szignifikánsan alacsonyabb (Woolf's $\chi^2 = 5,85$, $p < 0,05$) a korreláció mértéke 2024-ben ($\phi = 0,17$, $p < 0,001$), mindkét kampányban jelentős arányban (70,91% és 76,92%) jelent meg a hűség morális alapja (1. ábra, 3. táblázat). 2024-ben szignifikánsan moderálta (Woolf's $\chi^2 = 60,63$, $p < 0,001$) a blokk és a hűség közötti kapcsolatot az orosz–ukrán háborúra vonatkozó változó: a témaváltozó (t) hatásával erős együttjárás figyelhető meg ($\phi_t = 1 = 0,50$, $p < 0,001$), anélkül csak gyenge ($\phi_t = 0 = 0,15$, $p < 0,001$). Itt tehát egy áruló-narratíván keresztül érvényesül a hűségkeretezés, ahol az áruló az ingroup (a magyar emberek) lehetőségeit vagy biztonságát veszélyezteti. Egy KDNP-poszt jól szemlélteti ezt:

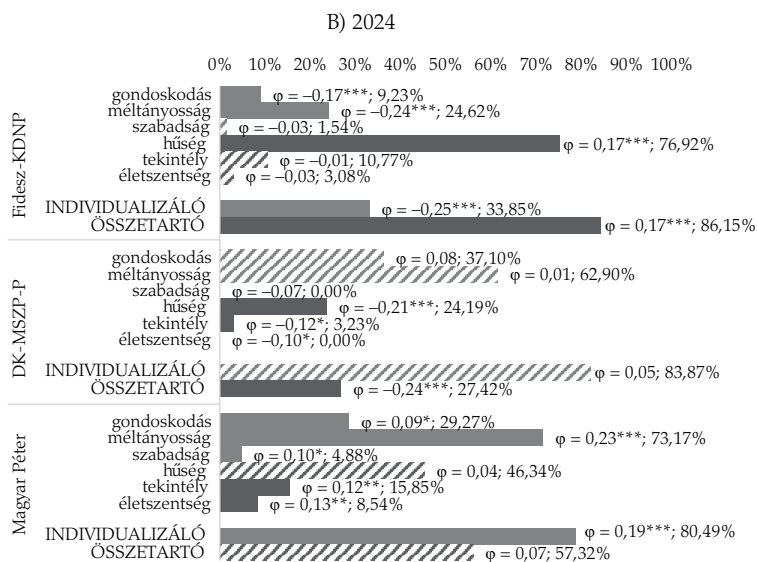
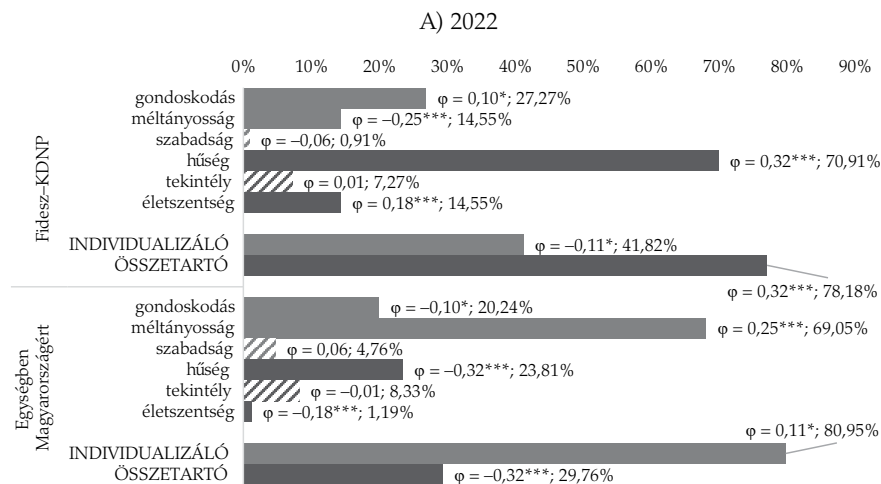
 Béképárti jobboldal vagy háborús baloldal?
 Mi megvédjük az ország biztonságát! (KDNP, 2022).

A kormánypártokkal kapcsolatban kiemelendő a *gondoskodás* morális alapjának szerepe: habár mindkét évben alacsony korrelációt mutatott ($\phi_{2022} = 0,10$, $p > 0,05$; $\phi_{2024} = -0,17$, $p < 0,001$), 2022-ben megjelenési arányát tekintve ez volt a második legfontosabb keret (27,27%). Ennek oka, hogy az orosz–ukrán háború központi témáját (Körösenyi és mtsai., 2022) ezzel az alappal keretezték: 2022-ben szignifikánsan moderálta (Woolf's $\chi^2 = 10,65$, $p < 0,001$) a háború eseményeinek megjelenítésére, megemlézésére vonatkozó változó (t) a kormánypárti blokk korrelációját a gondoskodásalappal ($\phi_t = 1 = 0,25$, $p < 0,001$), olyannyira, hogy a témaváltozó nélkül nincs is szignifikáns kapcsolat ($\phi_t = 0 = -0,05$, $p > 0,05$).

Kvalitatív tartalomelemzés alapján a menekültválság témájáról szóló posztok főként Orbán Viktort vagy valamelyik prominens fideszes politikust ábrázolják a határon vagy valamilyen menekültsegélyezéssel foglalkozó állomáson (pl. Orbán, 2022). Ez azt mutatja, hogy a Fidesz–KDNP kifejezetten a gondoskodáson keresztül keretezte az ukrán menekültválság témáját. A gondoskodásalapra való apellálással azt tudja önmagáról kommunikálni a politikus, hogy nem hagyja cserben az elesetteket, segít nekik (Lakoff, 2016). Megemlítenő egyrészt, hogy ebben a témában egy teljesen másfajta keretezésről van szó, mint a Hadarics és Kende (2021) által elemzett, a muszlim identitás idegenségére alapozó 2018-as bevándorlásellenes kampány. Másrészt érdekes, hogy míg 2022-ben a gondoskodásalapú keretezés dominálta a háború témáját, 2024-ben a „hazaárulózásra” épülő *hűség*alapú keretezés játszott nagyobb szerepet.

1. ábra. Morális alapok adott blokk összes moralizáló posztjához viszonyított arányai, illetve adott blokk- és alapváltozó korrelációjának phi-együtthatója (ϕ)

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

3. táblázat. A morális alapok és blokkok közötti összefüggés feltételes vizsgálata (Cochran–Mantel–Haenszel M^2 tesztstatisztika) és a tesztek homogenitása (Woolf χ^2 tesztstatisztika) év (2022/2024) rétegzéssel.

Morális alap	Fidesz–KDNP		„hagyományos ellenzék”	
	M^2 (CMH)	χ^2 (Woolf)	M^2 (CMH)	χ^2 (Woolf)
gondoskodás	1,04	15,01***	0,02	6,60**
méltányosság	52,91***	0,07	12,92***	15,42***
szabadság	1,19	0,20	0,01	2,60
hűség	52,81***	5,85*	61,95***	0,93
tekintély	0,00	0,09	3,43	2,78
életszentség	5,94*	6,75**	16,50***	0,01
individualizáló	28,81***	5,41*	5,84*	0,85
összetartó	52,10***	6,15*	69,17***	0,30

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

A „Hagyományos ellenzék”: az összetartó alapok kerülése

A „Hagyományos Ellenzék” esetében az adatok részben igazolják a *H2 hipotézist*. Az arányos megoszlások szempontjából 2022-ben a moralizáló posztok 80,95%-a tartalmazott individualizáló keretezést és csak 29,76%-a összetartó alapra épült. A 2024-re vonatkozó arányok azonban csak részben értelmezhetők: habár a 2022-eshez hasonló arányban fordultak elő összetartó keretezések (27,42%), mivel a DK–MSZP–Párbeszéd blokkváltozó nem korrelált szignifikánsan az individualizáló alapsoportra vonatkozó változóval, ezek az arányok nem értelmezhetők. A blokk- és alapváltozók közötti korrelációk tekintetében a várakozások ellenére nincs erős összefüggés az individualizáló alapokkal (2022: $\phi = 0,11$, $p < 0,05$; 2024: $\phi = 0,05$, nem szignifikáns [$p > 0,05$]), viszont szignifikánsan negatív, közepes erősségű együttjárás mutatkozik az összetartó alapokkal (2022: $\phi = -0,32$, $p < 0,001$; 2024: $\phi = -0,24$, $p < 0,001$).

Az egyes alapok szintjén támogatja a hipotézist, hogy 2022-ben közepesen erős együttjárást mutatott a blokkváltozóval a *méltányosság* alap ($\phi = 0,25$, $p < 0,001$). Kvalitatív tartalomelemzés alapján ez leginkább az akkor napirendet uraló pedagógus tüntetések témáján keresztül jelent meg. Donáth Anna például a tiltakozás „jogosságára” és a sztrájk „alapjog” jellegére hívja fel a figyelmet, majd a „túlázott közbeszerzéseket” elnyerő Mészáros Lőrincet állítja szembe a pedagógusokkal, akiknek „ingyen munka jut” (Donáth, 2022). Ezzel az érzelmgazdag morális ítélettel a rendszerszintű igazságtalanságokra, a társadalomban elérhető erőforrások egyenlőtlen elosztására hívja fel a figyelmet, ezzel a harag morális érzelmére (Boda és mtsai., 2024) apellálva. A 2022-es ellenzéki posztok számos esetben a kormányváltás ígéretével zárják ezen narratívákat – ezzel egyfajta meg-

oldást, az elviselhetetlenség feloldását helyezik kilátásba: „Ennek vetünk véget április 3-án a kormányváltással” (Donáth, 2022).

H2 hipotézist gyengíti azonban, hogy 2022-ben negatívan korrelál a blokk-változóval *gondoskodás* ($\phi = -0,10$, $p < 0,05$), 2024-ben pedig egyik *individualizáló* alap sem korrelál szignifikánsan. Az összetartó alapok tekintetében viszont megint csak erősíti a hipotézist, hogy a *hűség* és az *életszentség* mindkét évben, a *tekintély* pedig 2024-ben *negatívan* korrelált a blokkváltozóval, $p < 0,05$ szignifikanciaszinten (1. ábra).

Az ellenzéki blokk határozatlan, kontúr nélküli keretezéshasználátát feltehetőleg a különböző aktorok és az összesített pártpolitikus aktorcsoportok eltérő morális alaphasználata magyarázza. A DK-hoz kapcsolódó aktoroknál például eltérő összefüggések mutatkoznak a *hűség*alappal. 2024-ben a várakozásoknak megfelelően *negatív* együttjárás figyelhető meg a DK-nál ($\phi = -0,14$, $p < 0,01$) és Dobrevnél ($\phi = -0,10$, $p < 0,05$). 2022-ben viszont a DK/Gyurcsány Ferenc összesített aktorváltozó pozitív gyenge korrelációt mutat a *hűség*alappal ($\phi = 0,17$, $p < 0,05$) (4. táblázat). A DK leginkább a hazaszeretetet kommunikálta ezzel a kerettel: „Menj el szavazni, Magyarországért, a köztársaságért!” (Gyurcsány, 2022). Az egyes aktorok moderáló hatásának kielégítő vizsgálatára azonban nem elegendő jelen tanulmány mintanagysága.

Összességében tehát felemás eredmények figyelhetők meg a hagyományos ellenzéknél. Nem állapítható meg az individualizáló alapok számottevő hatása, ennek komplementere azonban igen: a hagyományos ellenzék összességében elkerüli az összetartó alapok használatát.

4. táblázat. Korrelációk (ϕ) morális alapok és 2022-es ellenzéki aktorok összevont tömbjei, illetve 2024-es DK–MSZP–Párbeszéd aktorjai között.

2022	g [†]	m	sz	h	t	é	i	ö
DK/Gyurcsány	0,02	-0,06	-0,06	0,17*	-0,01	-0,03	-0,04	0,16*
Jobbik/Jakab	-0,08	-0,02	-0,04	-0,03	-0,05	0,23**	-0,05	-0,05
LMP/Kánász-Nagy	-0,02	0,02	0,09	-0,09	-0,05	-0,02	0,03	-0,10
Párbeszéd/Szabó	-0,08	0,03	-0,06	-0,14*	-0,01	-0,03	-0,01	-0,11
Momentum/Donáth	0,11	0,12	0,04	-0,09	-0,08	-0,03	0,12	-0,11
MSZP/Kunhalmi	0,11	-0,13*	-0,04	0,03	-0,05	-0,02	-0,08	0,00
Márki-Zay	-0,02	0,06	-0,04	-0,03	-0,05	-0,02	0,03	-0,05
2024								
DK	-0,07	0,00	-0,03	-0,14**	-0,07	-0,05	-0,01	-0,16*
Dobrev	0,05	-0,03	-0,03	-0,10*	-0,07	-0,05	-0,02	-0,13**
MSZP	0,22***	0,03	-0,03	-0,08	-0,03	-0,04	0,14**	-0,08
Párbeszéd	-0,07	0,02	-0,03	-0,03	-0,02	-0,04	-0,02	-0,03

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

[†]g: *gondoskodás*; m: *méltányosság*; sz: *szabadság*; h: *hűség*; t: *tekintély*; é: *életszentség*; i: *individualizáló*; ö: *összetartó*.

Magyar Péter: a morális szintézis

Magyar Péternél annyiban teljesül a *H3 hipotézis*, hogy a hűségre vonatkozóan kívül mindegyik alapváltozónál szignifikáns, gyenge-közepes *pozitív* korreláció figyelhető meg. Ez azt jelenti, hogy egyik morális keret használatától sem zárkózik el olyan módon, mint a Fidesz–KDNP az individualizáló alapoktól vagy a hagyományos ellenzék az összetartó alapoktól.

Magyarnál kevésbé lehet kiemelkedő témákat elkülöníteni, mivel – a morális alapok heterogenitásához hasonlóan – általában kifejezetten sok témát érint egyszerre egy-egy posztban (pl. Magyar, 2024d). Ennek megfelelően a témaváltozók blokk-alap korrelációval kapcsolatos moderáló hatását vizsgáló Woolf-tesztek közül egyik sem mutatott szignifikáns eredményt.

A kvalitatív elemzés alapján azonban kijelenthető, hogy a szociálpolitikával, családpolitikával, illetve a munkaerőpiaccal és oktatással kapcsolatos, a témaváltozók fogalmi keretében nehezen megragadható issue-csoportban fontos szerepet töltött be a *gondoskodás* alapú keretezés. Ezen issue-alap kombinációban általában a kormány szociális ignoranciájára próbálta felhívni a figyelmet a politikus. Az ózdi hétesi szegregátumban tett látogatásával kapcsolatos posztjában például azt állítja, hogy „a Fidesz képviselője szerint nem kell emelni a 11 éve befagyasztott családi pótlékot, mert „aki nem dolgozik, ne is egyék”” (Magyar, 2024c). Itt a gondoskodás alap erkölcsi nézőpontjából elfogadhatatlan szakpolitikai hozzáállás és kijelentés „gonoszságával” állítja kontrasztba saját erényességét: a poszt végén többek között a családi pótlék megduplázására tesz ígéretet.

Magyar Péter kommunikációjának pluralitása az egyes posztokon belül is megnyilvánul. Morális keretezést tartalmazó posztjainak 19,51%-ában ($N = 16$) több, mint kettő, 9,76%-ában ($N = 8$) több, mint három, 2,44%-ában ($N = 2$) pedig több, mint négy alap jelent meg egyszerre – a kormánypártoknál és a hagyományos ellenzékénél ezek az arányok és gyakoriságok minden kategóriában alacsonyabbak (összehasonlításképp ld. 5. táblázat).

5. táblázat. A több morális alapot tartalmazó posztok aránya blokkonként.

Blokk	Év	$N_{\text{alap} > 2} (\%) / (n)$	$N_{\text{alap} > 3} (\%) / (n)$	$N_{\text{alap} > 4} (\%) / (n)$
Magyar Péter	2024	19,51% ($n = 16$)	9,76% ($n = 8$)	2,44% ($n = 2$)
Fidesz–KDNP	2022	10,91% ($n = 12$)	2,73% ($n = 3$)	0,00% ($n = 0$)
Fidesz–KDNP	2024	6,15% ($n = 4$)	0,00% ($n = 0$)	0,00% ($n = 0$)
Hagy. ellenzék	2024	6,45% ($n = 4$)	1,61% ($n = 1$)	0,00% ($n = 0$)
Hagy. ellenzék	2022	4,76% ($n = 4$)	0,00% ($n = 0$)	0,00% ($n = 0$)

Magyar Péter esetében tehát két értelemben beszélhetünk erkölcsi pluralizmusról: egyrészt nincs olyan morális alap, amelyet statisztikai értelemben elkerülne a kommunikációja, másrészt a többi blokkhoz képest az egyes posztokon belül többfajta morális keretezést alkalmaz egyszerre.

KÖVETKEZTETÉSEK

A tanulmány eredményei azt mutatják, hogy a magyarországi választási kampányok közösségimédia-kommunikációjában a morális keretek nem mereven illeszkednek a magyar polarizációt meghatározó (Patkós, 2023) kormánypárti–ellenzéki törésvonalhoz. Empirikusan három fő megállapítást tettem: (1) a kormánypárti kommunikációban az összetartó (*binding*) alapok – különösen a hűség – dominálnak; (2) a „hagyományos ellenzék” esetében részben megerősítést nyer, hogy az individualizáló alapok erőteljesebben jelennek meg, mivel bár az individualizáló alapokkal nem mutatkozott szignifikáns összefüggés, a blokk szignifikánsan került a kormánypártokra jellemző összetartó alapokat; (3) Magyar Péter kommunikációja több morális alapot egyidejűleg használ, azaz erkölcsi szempontból pluralista, és így részben integrálja a kormánypárti és ellenzéki keretezéseket.

Ebből a fő következtetés az, hogy a morális keretezés politikai szerepe rugalmasabb és árnyaltabb, mint a szigorú ideológiai megosztottság feltevése engedné: a morális alapok kombinálása és tématudatos használata lehetőséget teremt a narratívák áthidalására éppúgy, mint a polarizáció felerősítésére. Ez a megállapítás elméleti jelentőségű: rávilágít arra, hogy a Moral Foundations Theory alkalmazása politikai kommunikációs elemzésekben nem csupán különböző pártok erkölcsi értékeinek azonosítására szolgál, hanem segít megérteni a stratégiai keretezések flexibilitását és átjárhatóságát.

A tanulmány erőssége, hogy szabványos, aktor- és platformrétegzett mintán (N = 904) manuális kódolással vizsgálja a morális alapok megjelenését három népszerű közösségi platformon; ez lehetővé tette a tartalmi finomságok felvételét és a példák kvalitatív illusztrálását. Ugyanakkor fontos korlátok is meghatározzák az eredmények általánosíthatóságát: a mintanagyság és az egyes aktorok alacsony elemszámai korlátozzák a statisztikai erőt bizonyos al-elemzésekben; a manuális kódolás ellenére a kódolói szubjektivitás, valamint a platformok közötti eltérő elérhetőség részben torzíthatja az arányokat; továbbá az elemzés nem veszi figyelembe a posztok közösségi reakcióit (kommentek, megosztások) vagy a szerkesztett beszédek és interjúk kontextusát.

Ennek megfelelően a következő irányokat javaslom jövőbeli kutatások számára. Először, a morális alapok finomabb bontása (például a hűség esetében a nemzeti vs. regionális/páneurópai dimenziók elkülönítése). Másodsor, a nagyobb külső érvényesség érdekében automatizált tartalomelemzési mód-

szerek bevonása, amelyek kiterjeszthetők nagyobb adatbázisokra és időszakra. Harmadszor, az üzenetek hatékonyságának vizsgálata kísérleti kutatásban (például morális keretek hatása attitűdökre és szavazási hajlandóságra). Végül a közönségválaszok – kommentek, megosztások, érzelmi reakciók – integrálása a morális keretek hatásmechanizmusának feltárásához.

Összefoglalva: a magyar politikai kommunikációban megfigyelt morális pluralizmus és keretezési átjárhatóság elméleti szempontból kihívja a szigorú ideológiai tér modelleleit, módszertanilag pedig lehetőséget kínál a morális átkeretezés kutatásának továbbfejlesztésére mind kvalitatív, mind kvantitatív eszközökkel. Ez a tanulmány tehát nemcsak dokumentálja a jelenlegi diskurzust, hanem kiindulópontot nyújt ahhoz, hogy a jövőbeli kutatások feltárják, mikor és miként válik a morális keretezés hivatkozott eszközzé, illetve mikor növeli a polarizációt.

1. melléklet. Robosztusság-vizsgálat: CMH-tesztek különböző mintákon és rétegváltozókkal

teszt	minta	változók	χ^2/M^2	ϕ	p
Chi-Sq	Teljes (N = 904)	év/morality_any [†]	0,116	0,014	0,734
Chi-Sq	Magyar Péter nélkül (N = 750)	év/morality_any	0,421	0,026	0,517
Chi-Sq	Csak az egyik évben feltűnő aktorok kiszűrése után (N = 355)	év/morality_any	2,377	0,087	0,123
CMH	Teljes (N = 904)	x = év, y = morality_any, z = blokk2 („Fidesz–KDNP”/ „Hagyományos ellenzék”/ „Magyar Péter”)	0,4222		0,5158
CMH	Magyar Péter nélkül (N = 750)	x = év, y = morality_any, z = blokk2 („Fidesz–KDNP”/ „Hagyományos ellenzék”)	0,4222		0,5158
CMH	Csak az egyik évben feltűnő aktorok kiszűrése után (N = 355)	x = év, y = morality_any, z = blokk2 („Fidesz–KDNP”/ „Hagyományos ellenzék”)	1,291		0,2559
CMH	Csak az egyik évben feltűnő aktorok kiszűrése után (N = 355)	x = év, y = morality_any, z = actor_name („Demokratikus Koalíció”/ „Fidesz”/„KDNP”/„Magyar Szocialista Párt”/ „Párbeszéd”)	1,0508		0,3053
CMH	Fidesz–KDNP (N = 375)	x = év, y = morality_any, z = actor_name („Deutsch Tamás, Fidesz, KDNP, Orbán Viktor, Semjén Zsolt”)	3,0197		0,08226
CMH	Fidesz–KDNP (csak mindkét évben szereplő aktorok) (N = 194)	x = év, y = morality_any, z = actor_name (Fidesz/ KDNP)	3,0197		0,08226

teszt	minta	változók	χ^2/M^2	ϕ	p
CMH	Hagyományos ellenzék (N = 375)	x = év, y = morality_any, z = actor_name (2022-es és 2024-es ellenzéki felállások összes pártja és politikusa)	0,082694		0,7737
CMH	Hagy. ellenz. (csak mindkét évben szereplő aktorok) (N = 161)	x = év, y = morality_any, z = actor_name (DK, MSZP, P)	0,082694		0,7737

† Morality_any változó értéke 1, ha legalább egy morális alap megjelenik a posztban, egyébként 0.

2. melléklet. A két választás morális keretezésének aránya – robusztusság vizsgálatok

Minta	Rétegváltozó	CMH (χ^2)	CMH (p)	Woolf (χ^2)	Woolf (p)
teljes minta (n = 904)	blokk	0,27	0,605	0,41	0,813
Magyar Péter nélkül (n = 750)	blokk	0,27	0,605	0,19	0,911
csak kétéves aktorok (n = 355)	blokk	1,30	0,256	2,21	0,331
csak kétéves aktorok (n = 355)	aktor neve	1,04	0,305	11,2	0,428

3. melléklet. Morális alapok használatának eltérése a két választás között, blokk változó-ra kontrollálva (Teljes minta, N = 904)

Morális alap	CMH (χ^2)	Woolf(χ^2)
gondoskodás	0,18	13,92*
méltányosság	0,09	1,09
szabadság	0,64	3,2
hűség	0,07	0,53
tekintély	0,02	2,45
életszentség	6,39**	0,73
individualizáló	0,22	2,64
összetartó	0,14	0,18

*p < 0,001, Fidesz–KDNP rétegen p < 0,01, Hagyományos ellenzék rétegen p = 0,04.

**p < 0,05, szignifikáns CMH-teszt (Fidesz–KDNP-rétegen p < 0,05).

JEGYZETEK

- 1 Az „individualizáló” és „összetartó” kifejezések, illetve az egyes morális alapok elnevezései saját fordításon alapulnak.
- 2 A továbbiakban felváltva használom a két kifejezést.
- 3 A „hagyományos ellenzék” kifejezés a Magyar Péter keretezési stratégiáival való összehasonlíthatóság miatt szükséges. Azokra a pártokra és koalíciókra utal, amelyek a 2022-es országgyűlési választásokon az ellenzéki összefogásban együtt indultak a Fidesz–KDNP ellen, illetve az ezen összefogás utódjaként értelmezhető 2024-es DK–MSZP–P EP-listára.

IRODALOM

- 21 Kutatóközpont (2025): *Honnan erősödik a Tisza, hova tűnnek a Fidesz szavazói?* <https://21kutatokozpont.hu/szavazatvadorlas.html>
- Abeywickrama, R. S.–Rhee, J. J.–Crone, D. L.–Laham, S. M. (2020): Why moral advocacy leads to polarization and proselytization: The role of self-persuasion. *Journal of Social and Political Psychology*, 8(2), 473–503. <https://doi.org/10.5964/jssp.v8i2.1346>
- Agresti, A. (2008): *Categorical data analysis* (2. ed., [Nachdr.]). Wiley.
- Anderson, S.–Potoski, M.–DeGolia, A.–Gromet, D.–Sherman, D.–Van Boven, L. (2014): Mobilization, Polarization, and Compromise: The Effect of Political Moralizing on Climate Change Politics (SSRN Scholarly Paper No. 2451887). *Social Science Research Network*. <https://papers.ssrn.com/abstract=2451887>
- Bajomi-Lázár, P. (2019): An anti-migration campaign and its impact on public opinion: The Hungarian case. *European Journal of Communication*, 34(6), 619–628. <https://doi.org/10.1177/0267323119886152>
- Baumeister, R. F.–Bratslavsky, E.–Finkenauer, C.–Vohs, K. D. (2001): Bad is Stronger than Good. *Review of General Psychology*, 5(4), 323–370. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.5.4.323>
- Bene M. (2019): A baloldali/demokratikus ellenzéki politikai közösség politikai kommunikációja. In Kiss B. (szerk.): *A centralizáció évei: Politikai kommunikáció Magyarországon 2006–2015*. 70–134. MTA TK PTI.
- Bene, M.–Farkas, X. (2025): Go negative to be on the safe side! A 10-country investigation of the link between journalists' negative framing and political actors' strategic communication. *Journalism*. <https://doi.org/10.1177/14648849251344751>
- Ben-Nun Bloom, P. (2023): Morality as the Enduring Basis of Public Opinion. In: L. Huddy–D. O. Sears–J. S. Levy–J. Jerit (szerk.): *The Oxford Handbook of Political Psychology* (3. kiad.). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197541302.001.0001>
- Bíró-Nagy A. (2018): Politikai lottóötös: A migráció jelentősége a magyar politikában, 2014–2018. In: *Várákázások és valóságok. Parlamenti választás 2018*. 269–291. MTA TK PTI.
- Bíró-Nagy A.–Szászi Á.–Varga A. (2022): *Magyarország értéktérképe 2022*. Policy Solutions. https://www.policysolutions.hu/userfiles/Policy_Solutions_Magyarorszag_Ertektterkepe_2022.pdf
- Bloemraad, I.–Silva, F.–Voss, K. (2016): Rights, Economics, or Family? Frame Resonance, Political Ideology, and the Immigrant Rights Movement. *Social Forces*, 94(4), 1647–1674. <https://doi.org/10.1093/sf/sov123>
- Boda, Zs.–Ring, O.–Szabó G. (2024): *What Kinds of Emotions are Mobilised by Different Policy Fields? A text mining analysis of parliamentary speeches* (MORES Working Paper Series, 1). HUN-REN Centre for Social Sciences (CSS HUN-REN). <https://mores-horizon.eu/publications/what-emotions-are-mobilised-by-policy-fields>
- Brugman, B. C. (2024): How the Effects of Emphasizing Ethics are Examined: A Systematic Review of Moral Framing Experiments. *Annals of the International Communication Association*, 48(4), 436–455. <https://doi.org/10.1080/23808985.2024.2393845>
- Burai K.–Bene M. (2021): Érzelmek húrjain: Politikai kommunikáció és állampolgári reaktivitás a közösségi médiában. *Politikatudományi szemle*, 30(1), 82–103. <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2021.1.82>

- Cisneros, J. D. (2008): Contaminated Communities: The Metaphor of „Immigrant as Pollutant” in Media Representations of Immigration. *Rhetoric & Public Affairs*, 11(4), 569–601. <https://doi.org/10.1353/rap.0.0068>
- Clifford, S.–Jerit, J. (2013): How Words Do the Work of Politics: Moral Foundations Theory and the Debate over Stem Cell Research. *The Journal of Politics*, 75(3), 659–671. <https://doi.org/10.1017/S0022381613000492>
- Douglas, M. (2002): *Purity and Danger*. Routledge.
- Egeler, P. W. (2025): *Introduction to the Cochran-Mantel-Haenszel Test* (Verzió 0.0.5) [R]. <https://github.com/pegeler/sampleSizeCMH>
- Feinberg, M.–Kovacheff, C.–Teper, R.–Inbar, Y. (2019): Understanding the process of moralization: How eating meat becomes a moral issue. *Journal of Personality and Social Psychology*, 117(1), 50–72. <https://doi.org/10.1037/pspa0000149>
- Feinberg, M.–Willer, R. (2013): The Moral Roots of Environmental Attitudes. *Psychological Science*, 24(1), 56–62. <https://doi.org/10.1177/0956797612449177>
- Feinberg, M.–Willer, R. (2015): From Gulf to Bridge: When Do Moral Arguments Facilitate Political Influence? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 41(12), 1665–1681. <https://doi.org/10.1177/0146167215607842>
- Feldman, S. (1988): Structure and Consistency in Public Opinion: The Role of Core Beliefs and Values. *American Journal of Political Science*, 32(2), 416–440. <https://doi.org/10.2307/2111130>
- Gadarian, S. K.–van der Vort, E. (2018): The Gag Reflex: Disgust Rhetoric and Gay Rights in American Politics. *Political Behavior*, 40(2), 521–543. <https://doi.org/10.1007/s11109-017-9412-x>
- Garzia, D.–Ferreira da Silva, F. (2024, október 31): When politics is about hating the other side, democracy suffers. *The Economist*. <https://www.economist.com/interactive/essay/2024/10/31/when-politics-is-about-hating-the-other-side-democracy-suffers>
- Gehman, R.–Guglielmo, S.–Schwebel, D. C. (2021): Moral foundations theory, political identity, and the depiction of morality in children’s movies. *PLoS ONE*, 16(3), e0248928. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0248928>
- Gerő M.–Sik E. (2022): „Már nyomni sem kell” – a morális pánikgomb és a 2022. évi választás. In: Böcskei B.–Szabó A. (szerk.), *Az állandóság változása: Parlamenti választás 2022*. 65–86. Gondolat–TK PTI.
- Gert, J.–Gert, B. (2025): The Definition of Morality. In: E. N. Zalta–U. Nodelman (szerk.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2025). Metaphysics Research Lab, Stanford University. <https://plato.stanford.edu/archives/spr2025/entries/morality-definition/>
- Graham, J.–Haidt, J.–Koleva, S.–Motyl, M.–Iyer, R.–Wojcik, S. P.–Ditto, P. H. (2013): Moral Foundations Theory. In *Advances in Experimental Social Psychology*. 47. köt., 55–130. Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-407236-7.00002-4>
- Graham, J.–Haidt, J.–Nosek, B. A. (2009): Liberals and conservatives rely on different sets of moral foundations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(5), 1029–1046. <https://doi.org/10.1037/a0015141>
- Graham, J.–Nosek, B. A.–Haidt, J.–Iyer, R.–Koleva, S.–Ditto, P. H. (2011): Mapping the Moral Domain. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(2), 366. <https://doi.org/10.1037/a0021847>

- Grosfeld, E.–Scheepers, D.–Cuyvers, A. (2024): Mapping the moral foundations of the European Union: Why a lack of moral diversity may undermine perceived EU legitimacy. *PNAS Nexus*, 3(8), pgae282. <https://doi.org/10.1093/pnasnexus/pgae282>
- Hadarics, M.–Kende, A. (2017): A closer look at intergroup threat within the dual process model framework: The mediating role of moral foundations. *Psychological Thought*, 10(1), 167–177. <https://doi.org/10.5964/psyc.v10i1.210>
- Hadarics, M.–Kende, A. (2018): Moral foundations of positive and negative intergroup behavior: Moral exclusion fills the gap. *International Journal of Intercultural Relations*, 64, 67–76. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2018.03.006>
- Hadarics, M.–Kende, A. (2021): Politics Turns Moral Foundations Into Consequences of Intergroup Attitudes. *Social Psychology*, 52(3), 185–196. <https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000447>
- Haidt, J. (2001): The emotional dog and its rational tail: A social intuitionist approach to moral judgment. *Psychological Review*, 108(4), 814–834. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.108.4.814>
- Haidt, J. (2012): *The righteous mind: Why good people are divided by politics and religion*. Pantheon books.
- Haidt, J.–Joseph, C. (2008): The Moral Mind: How Five Sets of Innate Intuitions Guide the Development of Many Culture-Specific Virtues, and Perhaps Even Modules. In: P. Carruthers–S. Laurence (szerk.): *The Innate Mind, Volume 3: Foundations and the Future* (online, 367–392.). Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195332834.003.0019>
- Illés, G.–Körösényi, A.–Metz, R. (2018): Broadening the limits of reconstructive leadership: Constructivist elements of Viktor Orbán's regime-building politics. *The British Journal of Politics and International Relations*, 20(4), 790–808. <https://doi.org/10.1177/1369148118775043>
- Iyer, R.–Koleva, S.–Graham, J.–Ditto, P.–Haidt, J. (2012): Understanding Libertarian Morality: The Psychological Dispositions of Self-Identified Libertarians. *PLoS ONE*, 7(8), e42366. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0042366>
- Jakab Péter visszaadta a párt lelkét – Aláírták a Jobbik Elvi Nyilatkozatát (2020, június 30). *alfahir.hu*. https://alfahir.hu/hirek/jobbik_elvi_nyilatkozat_jakab_peter
- Jung, J.-H. (2020): The Mobilizing Effect of Parties' Moral Rhetoric. *American Journal of Political Science*, 64(2), 341–355.
- Kidwell, B.–Farmer, A.–Hardesty, D. M. (2013): Getting Liberals and Conservatives to Go Green: Political Ideology and Congruent Appeals. *Journal of Consumer Research*, 40(2), 350–367. <https://doi.org/10.1086/670610>
- Kiss, B. (2021): Double Ressentiment: The Political Communication of Kulturkampf in Hungary. *Politics and Governance*, 9(3), 227–236. <https://doi.org/10.17645/pag.v9i3.4053>
- Kovarek, D. (2025): Elite defection and opposition realignment in Hungary: Respect and Freedom Party (TISZA) in the 2024 European Parliamentary elections. *East European Politics*, 41(2), 263–276. <https://doi.org/10.1080/21599165.2025.2468693>
- Körösényi A. (2012): A politikai polarizáció és következményei a demokratikus elszámoltatásra. Magyar politika 1990–2010. In: Boda Zs.–Körösényi A. (szerk.): *Van irány? Trendek a magyar politikában* (o. 284–309). MTA TK PTI–ÚMK.

- Körösényi A.–Patkós V.–Plesz B.–Susánszky P. (2022): Heresztetikai és retorikai stratégiák egy nyílt „framing” szituációban: Elmélet és egy kísérleti kutatás eredményei. *Politikatudományi szemle*, 31(4), 105–136. <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2022.4.105>
- Lakoff, G. (2016): *Moral Politics: How Liberals and Conservatives Think, Third Edition*. University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226411323.001.0001>
- Landis, J. R.–Koch, G. G. (1977): The Measurement of Observer Agreement for Categorical Data. *Biometrics*, 33(1), 159–174. <https://doi.org/10.2307/2529310>
- Luttrell, A. (2025): Appealing to Morality and Values: A Personalized Matching Account. In *The Handbook of Personalized Persuasion*. Routledge.
- Mangiafico, S. S. (2025): Cochran–Mantel–Haenszel Test for 3-Dimensional Tables. In: *Summary and Analysis of Extension Program Evaluation in R (Version 1.23.0)*. https://rcompanion.org/handbook/H_06.html
- Metz R. (2022): Népi hős vagy népi ördög? Érzelemgeneráló populista repertoár Orbán Viktor politikájában. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 12(2), 41–65. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2022.2.41>
- Metz, R.–Kövesdi, V. (2024): In NER we trust. A politikai szektásodás elméleti dimenziói és empirikus illusztrációja. *Politikatudományi Szemle*, 23(3), 32–53.
- Mikola, B.–Santos, F. G. (2025): Opposition electoral strategies against democratic backsliding: The United for Hungary coalition and its 2022 primaries. *Democratization*, 1–25. <https://doi.org/10.1080/13510347.2025.2522194>
- Neuendorf, K. A. (2017): *The Content Analysis Guidebook*. SAGE Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781071802878>
- Newman, N.–Ross Arguedas, A.–Robertson, C. T.–Nielsen, R. K.–Fletcher, R. (2025): *Reuters Institute digital news report 2025*. Reuters Institute for the Study of Journalism. <https://doi.org/10.60625/RISJ-8QQF-JT36>
- Patkós V. (2019): *Szekértáborharc. Eredmények a politikai megosztottság okairól és következményeiről*. Napvilág. <https://www.szaktars.hu/napvilag/view/patkos-veronika-szekertaborharc-eredmenyek-a-politikai-megosztottsag-okairol-es-kovetkezmenyeirol-2019/?pg=36&layout=s>
- Patkós, V. (2023): Measuring partisan polarization with partisan differences in satisfaction with the government: The introduction of a new comparative approach. *Quality & Quantity*, 57(1), 39–57. <https://doi.org/10.1007/s11135-022-01350-8>
- Riker, W. H. (1983): Political Theory and the Art of Heresthetics. In: A. W. Finifter (szerk.): *Political science: The state of the discipline*. 47–68. American Political Science Association.
- Solovev, K.–Pröllochs, N. (2023): Moralized language predicts hate speech on social media. *PNAS Nexus*, 2(1), pgac281. <https://doi.org/10.1093/pnasnexus/pgac281>
- Szabó, G. (2024a): Approaching Moral Emotions and Moral Emotion Management in Election Campaigns: Introduction. In: Szabó, G.: *Managing Moral Emotions in Divided Politics: Lessons from Hungary's 2022 General Election Campaigns*. 9–44. Springer Nature Switzerland. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-67023-7>
- Szabó G. (2024b): Politikai purifikáció. Morális leértékelés, büntudat- és szégyenkeltés Márki-Zay Péter miniszterelnök-jelölti kampánykommunikációjában. *Politikatudományi Szemle*, 23/1. <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2024.1.79>

- Tønnesen, H.–Bene, M.–Haßler, J.–Larsson, A. O.–Magin, M.–Skogerbø, E.–Wurst, A.-K. (2023): Between anger and love: A multi-level study on the impact of policy issues on user reactions in national election campaigns on Facebook in Germany, Hungary, and Norway. *New Media & Society*, 14614448231208122. <https://doi.org/10.1177/14614448231208122>
- Tóth L. (2017): A végrehajtó hatalom prezidencializálódásának egyes aspektusai a II. és III. Orbán-kormányok esetében. *Parlamentí Szemle*, 2: 47–68.
- Wang, S. Y. N. (2025): Moral Language and Political Polarisation: An Overview. *Sociology Compass*, 19(5), e70063. <https://doi.org/10.1111/soc4.70063>

HIVATKOZOTT KÖZÖSSÉGIMÉDIA-POSZTOK

- Donáth Anna Júlia (2022. március 17.): *Ma a tanárok mindannyiunk jövőjéért sztrájkolnak!* Instagram. <https://www.instagram.com/p/CbKITT1oXGC/>
- Fidesz (2024. május 24.): *Miután Magyarország nem hajlandó migránsokat befogadni...* Facebook. <https://www.facebook.com/FideszHU/posts/pfbid0m6AjcBwUwupndYAHLEsnVUYQpeo55aAhnMYTHpmb5j3ZZ5L8XEou3EMf2sCTdHFml>
- Gyurcsány Ferenc (2022. április 1.): *Nincs megnyert körzet, nincs elvesztett körzet, csak a haza van.* Facebook. <https://www.facebook.com/100044185461466/posts/520501732766004>
- KDNP (2022. március 18.): *Békepárti jobboldal vagy háborús baloldal.* Facebook. <https://www.facebook.com/100057731036078/posts/400005338600497>
- Magyar Péter (2024a): *Ahogy korábban bejelentettem, a Karácsony Gergellyel történt egyeztetésem után, az összes fővárosi frakció vezetőjét megkerestem Budapest jövőbeni kormányozhatósága érdekében.* Facebook. <https://www.facebook.com/peter.magyar.102/posts/8527303587304014>
- Magyar Péter (2024b, március 5.): *Hogy mitől retteg a jelenlegi hatalom és a vele kötelékben repülő, kitartott ellenzék?* Facebook. <https://www.facebook.com/peter.magyar.102/posts/pfbid0iVerZ9qCuUmSieKuzgr1d41mhsuj9xRzjaezdnQkJwPywmAsZsZzbhKKe6U29pbLI>
- Magyar Péter (2024c, május 12.): *Pénteken lehetőségem volt megtekinteni Ózdon a Van Helyed Alapítvány képzési központját és a hétesi szegregátumban üzemeltetett fürdőházukat.* Facebook. https://www.facebook.com/peter.magyar.102/posts/pfbid02cbmTBA7dYC7Gfk1ViVaYWtm8NN1Jtn dLLqTGpXdEASigP1BgZKiipYLBuQnoZoHRI?locale=hu_HU
- Magyar Péter (2024d, május 15.): *Add tovább! Ha a TISZA Párt felhatalmazást kap a magyar emberektől.* Facebook. https://www.facebook.com/peter.magyar.102/posts/pfbid02TWrG2P6MXt1NeBUn98gaZJTjNfztELSFfrGNCnADDhmVuCFmGECUwzVUoFP3Qerl?locale=hu_HU
- Magyar Szocialista Párt (2024. május 22.): *A Fidesz azt mondja: Amennyid van...* Facebook. <https://www.facebook.com/100044217947119/posts/987523912731531>
- Orbán Viktor (2022, március 22.): *Magyarország senkit nem hagy magára!* Instagram. <https://www.instagram.com/tv/CbZ0uMDA1i3/>

AZ AFFEKTÍV POLARIZÁCIÓ TALÁLKOZÁSA A PROFESSZIONÁLIS IDENTITÁSSAL AZ AUTORITER TUDOMÁNYPOLITIKA BONCASZTALÁN*

Kristóf Luca

(ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont, Szociológiai Kutatóintézet)

*A tanulmány beérkezett: 2025. május 27., opponálás: 2025. július 3–2025. október 7.,
véglegesítés: 2025. november 12.*

ÖSSZEFOGLALÓ

Tanulmányomban a 2010-es évek két meghatározó magyarországi tudománypolitikai konfliktusát – a lex CEU és a lex MTA esetét – vizsgálok diskurzuselemzés módszerével, az affektív polarizáció és a társadalmi identitás elméleti keretébe ágyazva. Elemzésem középpontjában az akadémiai elit nyilvános szerepvállalása és identitáspozicionálása áll. Arra keresem a választ, hogyan alakítják ki álláspontjukat az akadémiai szereplők egy erősen polarizált politikai és médiakörnyezetben, különös tekintettel a szakmai és pártpolitikai identitás közötti kölcsönhatásra. Rámutatok, hogy az akadémiai elit túlnyomó többsége szakmai identitása mentén az autonómia védelmében foglalt állást, ugyanakkor több esetben identitáskonfliktus alakult ki a professzionális és a pártos hovatartozás között. Eredményeim azt mutatják, hogy az identitás komplexitása és a csoporttagságok átfedése meghatározó szerepet játszik az értelmiségi ellenállás mintázatainak kialakulásában, és hogy a szakmai identitás képes lehet részben ellensúlyozni az autoriter rezsimre jellemző affektív polarizációt. Ugyanakkor a polarizált médiatér és a politikai lojalitás nyomása újratermeli a tudományon belüli hatalmi hierarchiakat és törésvonalakat.

Kulcsszavak: affektív polarizáció ■ társadalmi identitáselmélet ■ akadémiai elit ■ tudományos autonómia ■ autoriter tudománypolitika

A 2010 utáni autoriter politikai fordulat Magyarországon (Bogaards, 2018; Bozóki–Hegedűs, 2018; Buzogány, 2017) komoly hatással volt a közpolitikákra, köztük a kulturális és tudománypolitikára is. A magyar kulturális és tudományos szférát erősödő kultúrharc, az elit lecserélése, politikai patronázs alá kerülése, valamint a közpolitikák fokozódó instrumentalizálódása jellemezte (Hadley–Gray, 2017; Kristóf, 2021; Majtényi et al., 2019). Az akadémiai szférát különösen a 2010-es évek második felétől érték el a kormányzat visszatérő kísérletei az intézményi autonómia korlátozására, a meglévő kulturális struktú-

* A szerző a tanulmány írásának idején a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai ösztöndíjában részesült. A szerző köszöni Virágh Enikőnek és Gyulai Attilának a kéziratához fűzött megjegyzéseit.

rák megváltoztatására és a források újraelosztására (Enyedi, 2018; 2022; Kristóf, 2017; Lángos, 2021; Pap, 2021).

A tudományos szabadság szerepe mind a demokratizálódási, mind a de-demokratizálódási folyamatokban kulcsfontosságú (Bergan et al., 2020; Cole, 2017; Pelke, 2023). Magyarország 2011-ben a Fidesz-kétharmad által elfogadott Alaptörvénye a korábbi alkotmányhoz hasonlóan rendelkezik a tudomány szabadságáról. Az Orbán-kormányok a 2010-es években azonban több ponton is megváltoztatták a tudományterület korábbi struktúráját. A vitatott tudománypolitikai intézkedések közé tartozik például a korábban független Nemzeti Tudományos Kutatási Alap alárendelése a Nemzeti Kutatásfejlesztési és Innovációs Hivatalnak. A kormány emellett a meglévő akadémiai kutatóhálózattal párhuzamos kutatóintézeti hálózatot hozott létre a bölcsészettudományok és kisebb mértékben a társadalomtudományok területén, állami ellenőrzés alá vonta az alapkutatás finanszírozását és a Magyar Tudományos Akadémia kutatóközpontjait, valamint arra kényszerítette a Közép-európai Egyetemet, hogy elhagyja az országot. A felsőoktatásban bekövetkezett „modellváltás”, amelynek során az egyetemi kuratóriumokba nem visszahívható politikai elittagokat neveztek ki, komoly konfliktusokhoz vezetett az Európai Unió és a magyar kormány között, ami a modellt váltott magyar egyetemek kizárását eredményezte az olyan uniós programokból, mint az Erasmus és a Horizon. Mindezek következtében a magyar akadémiai szféra autonómiája meggyengült.

Ezeknek a folyamatoknak az elemzése során a szerzők, köztük én is, a fókuszolt politikai elit cselekvéseire helyezték. A tudományos közösség azonban nem csupán passzív elszenvedője volt ezeknek az intézkedéseknek. Viszonylag jelentős számban megpróbáltak ellenállni az autokratizálódási folyamatnak, igaz, hogy inkább kevesebb, mint több sikerrel (Kristóf, 2025). A konfliktusok sajátossága, hogy az autonómia korlátozása egy olyan csoportot is érintett, amely kulturális tőkéje segítségével képes volt hallatni a hangját a médiában: az akadémiai elitet.

Tanulmányom a magyar kormány két vitatott tudománypolitikai intézkedésének, a lex CEU-nak (2017) és a lex MTA-nak (2019) diskurzuselemzésére épül. Mindkét kormányzati intézkedés, bár eltérő módon, komoly konfliktust teremtett az akadémiai közösség és a kormány között. A tanulmány célja, hogy elemezze az autoriter politikai intézkedésekről folytatott nyilvános diskurzust, az akadémiai elit szerepére összpontosítva. A diskurzuselemzés eszköztárát használva bemutatom azokat a narratív technikákat, amelyekkel az akadémiai szféra tagjai egy erősen polarizált média- és társadalmi kontextusban kialakították identitáspozícióikat. A társadalmi identitáselmélet keretében elemzem az identitásképződés folyamatait, különösen az affektív polarizáció kontextusában, és bemutatom, hogy a társadalmi identitások komplexitásának szintje hogyan befolyásolta az akadémiai elit pozícióit a tudománypolitikai konfliktusokról folytatott diskurzusban.

ELMÉLETI KERET: PÁRTOS IDENTITÁS ÉS AFFEKTÍV POLARIZÁCIÓ

A társadalmi identitás klasszikus elmélete (Tajfel–Turner, 1979) szerint az egyének társadalmi identitásukat a társadalmi csoportokhoz való tartozásuk révén élik meg. Míg a csoporttagság hozzájárul a pozitív önképhez, egyúttal csoportközi előítéleteket és csoporton belüli favoritizmust is létrehoz. A szociálpszichológiai kutatások már régóta megfigyelték, hogy a csoporttagság nemcsak az egyének életét közvetlenül befolyásoló identitásképzés alapjául szolgál (pl. rassz, nem stb.), hanem a minimális csoportparadigma szerint az emberek kognitív kényszert éreznek arra, hogy a legkülönbözőbb és gyakran triviális kulturális, társadalmi és politikai jellemzők mentén csoportosuljanak (Tajfel, 1970).

Bár minden egyén több csoportnak is tagja, ezek a csoportok nagymértékben különböznek egymástól abban a tekintetben, hogy a különböző identitások milyen mértékben fedik át egymást. A társadalmi identitás komplexitásának fogalma azt tükrözi, hogy milyen mértékű átfedést érzékelünk azon csoportok között, amelyeknek az egyén egyidejűleg tagja (Brewer–Pierce, 2005; Roccas–Brewer, 2002). Amikor az átfedés jelentős, a társadalmi identitás komplexitása alacsony, míg egymást keresztbe metsző csoporttagságok esetén az identitás komplexitása magas. Ennek a különbségnek a jelentősége a társadalmi identitáselmélet szempontjából kettős. A komplexitás egyik aspektusa, hogy az összehangolt, egy irányba mutató identitás erősebb és stabilabb, mint a csoportokat keresztbe metsző identitás. A másik, ehhez kapcsolódó következmény, hogy a komplexebb identitású emberek kevésbé elfogultak a saját csoportjukkal, valamint toleránsabbak és általában pozitívabbak a csoporton kívüliekkel szemben (Brewer–Pierce, 2005; Mason, 2015).

Az identitás komplexitásának problémája nemcsak a pszichológiában, hanem a politikatudományban is korán felmerült. A társadalmi identitás klasszikus elméletei olyan makrodemográfiai kategóriákra összpontosítottak, mint a nem, az életkor és a vallás, a politológusok azonban az utóbbi időben sikeresen kiterjesztették a politikai identításra is (Iyengar et al., 2012; Mason, 2015; McCoy et al., 2018). Míg az ideológiai identitást (konzervatív/liberális/szocialista vagy bal/jobbs) hagyományosan fontos tényezőnek tekintették, több szerző szerint a legerősebb politikai identitás a pártidentitás. A pártok olyan csoportok, amelyek kifejezetten a politikai hatalomért versengenek, így a választók számára szembetűnővé teszik a csoporton belüli és kívüli identitást (Mason, 2015; McCoy–Rahman–Somer 2018; West–Iyengar 2022). Több tanulmány, különösen az USA kontextusában, kimutatta, hogy a választók erősebb pártos identitása nagyobb politikai polarizációhoz vezet. A súlyos pártpolitikai polarizáció akkor következik be, amikor a pártidentitás egyre inkább társadalmi identitásként funkcionál (Fiorina et al., 2010; Lauka et al., 2018), ami hozzájárul a feltétel nélküli párthűséghez. Az identitásalapú polarizációnak erős af-

fektív oldala van, és mindig bimodális aspektus jellemzi, mivel a politikai konfliktust „mi” és „ők”, jó és rossz közötti harcra egyszerűsíti le (McCoy et al., 2018; Patkós 2023).

A TUDOMÁNPOLITIKA MINT A „KULTÚRHARC” RÉSZÉ AZ ORBÁN-REZSIMBEN

Különböző politikai rendszereket összehasonlító tanulmányok erős korrelációt mutattak ki az affektív polarizáció és a demokratikus visszacsúszás között (Arbatli–Rosenberg, 2021; Orhan, 2022). Ez az összefüggés Magyarországra is érvényes: az affektív polarizáció szintje a magyar társadalomban különösen magas. Az Orbán-kormányok az identitáspolitikai különböző intézkedései révén rendkívül erős pártidentitást alakítottak ki támogatóik körében. Az ellenségek megnevezése, az identitások meghatározása és elmélyítése, valamint a mélyen polarizált politikai tér létrehozása kiemelkedő fontosságú a rezsím működése szempontjából (Körösényi et al., 2020). Miközben az ellenségek folyamatosan változnak (migránsok, „Brüsszel”, Soros György, LMBTQ, hogy csak néhányat említsünk), az Orbán-rezsím a teljes politikai diskurzust, gyakran még a közpolitikák indoklását is a politikai ellenségkép köré szervezi (Körösényi et al., 2020).

Egyes populista politikusok tudománpolitikájával ellentétben (Eberl et al., 2023) a tudósok mint csoport nem álltak az Orbán-rezsím ellenségképző politikai folyamatainak középpontjában. Az Orbán-kormány nem is folytatott koherens tudományellenes politikát (Szabados, 2019). Egy összehasonlító kutatás, amely Putyin, Erdogan, Trump és Orbán tudománnyal kapcsolatos politikáját vizsgálta, nem talált rendszerszintű, populista alapú tudományellenes politikákat. Valójában mindegyik vezető vagy változatlanul hagyta, vagy éppen növelte a tudomány finanszírozását. Ráadásul a tudományos eredmények a nacionalista retorikát is erősíthetik. Ennek következtében Putyin és Erdogan szinte egyáltalán nem folytat tudományellenes retorikát. Az akadémiai szabadság és autonómia elleni támadás, amely egyértelműen jellemző az autoriter rezsimekre, tehát nem kifejezetten tudományellenes jelenség, hanem az általános autoriter politika megnyilvánulása, amely a kultúrára és az oktatásra is kiterjed. Ilyen esetben az autoriter vezető célja nem az, hogy a tudományt elnyomja, hanem hogy megszüntesse az autonóm, potenciálisan kritikus csoportokat, és politikai ellenőrzést gyakoroljon a tudomány felett. Ezt az erőforrások újraelosztásával, intézményi reformokkal és az akadémiai vezetők lecserélésével éri el (Szabados, 2019). Más szóval: az autoriter politikusoknak gyakran van problémájuk a tudósokkal, mint magával a tudománnyal – ahogy az a magyar esetben is látható. Az akadémiai mező átalakítására irányuló, e

tanulmány bevezetőjében is felsorolt támadások (Kristóf, 2017; 2021) így nem a tudomány művelőinek fizikai biztonságát vagy szabadságát fenyegetik, mint a török vagy az orosz esetben. A tudománypolitikai eszközök annál inkább irányulnak az intézményi autonómia, az önkormányzat, illetve a tudomány művelőinek munka- és anyagi biztonsága ellen (Kováts et al., 2017; Mike-Balás, 2016). A párhuzamos intézmények létrehozása, a finanszírozás központosítása, a kinevezéspolitiká mellett pedig az egyik legfőbb eszközt a jogi szabályozások jelentik.

E tanulmány céljaira két olyan konfliktust választottam, amelyben az akadémiai elit leginkább részt vett a nyilvános diskurzusban: a Közép-európai Egyetem és a Magyar Tudományos Akadémia esetét.

Az eseménysorozat, amely a CEU Bécsbe való távozásával végződött, jól dokumentált (Bárd, 2020; Enyedi, 2018, 2022; Lánco, 2021). Röviden összefoglalva, a CEU egy budapesti székhelyű amerikai magánegyetem volt, amelyet a magyar származású amerikai milliárdos, Soros György alapított 1991-ben. Sorost a 2015-ös migrációs válság óta az Orbán-kormány ellenségének kezelte állítólagos migrációpárti nézetei, és még inkább a kormányt bíráló emberi jogi civil szervezetek finanszírozása miatt. A magyar parlament 2017-ben diszkrecionális törvényt (lex CEU) fogadott el a külföldi egyetemek szerződéseinek felülvizsgálata kapcsán, amelyhez a CEU megpróbált alkalmazkodni. Azonban a magyar kormány addig halogatta az új szerződés aláírását (miközben az összes többi külföldi egyetemmel aláírta azt), amíg a CEU vezetősége úgy nem döntött, hogy véget vet a bizonytalanságnak, és 2018-ban az oktatási programjait a magyar kampuszról Bécsbe költöztette.

A CEU kiutasítása volt az egyik oka annak, hogy az Európai Unióról szóló szerződés 7. cikkelye alapján Magyarország ellen eljárás indult az uniós értékek megsértése miatt. Az Európai Bíróság 2020-ban egyetértett az Európai Bizottsággal abban, hogy Magyarország megsértette a WTO-jogot, az uniós jogot és az Európai Unió Alapjogi Chartáját a tudományos szabadság, a felsőoktatási intézményalapítás szabadsága és a vállalkozás szabadsága tekintetében. Az elmarasztaló ítélet ellenére a jogszabály már elérte célját: a CEU Bécsbe költözött és a jövőben minen bizonnyal nem is tér vissza Budapestre.

Az általam elemzett másik eset, az úgynevezett lex MTA, az akadémiai kutatóhálózatnak a Magyar Tudományos Akadémiától való leválasztására utal (Lánco, 2021; Pap, 2021). Az MTA autonóm akadémiai intézményként természet- és társadalomtudományi, valamint bölcsészettudományi alapkutatásokat végző, összesen több mint 3000 kutatót foglalkoztató kutatóközpontok hálózatával rendelkezett. Az Orbán-kormány 2018-ban elvonta a kutatóintézetek költségvetését az MTA-tól. Az akadémia ellenállása és a széles körű magyar és nemzetközi tiltakozások ellenére a kutatóközpontok teljes hálózatát 2019-

ben leválasztották az MTA-ról és (előbb ELKH, majd HUN-REN név alatt) kormányzati irányítás alá helyezték.

Mivel mindkét elemzett eset egy-egy jogszabállyal kezdődött, ezért a tanulmányban röviden *lex CEU* és *lex MTA* néven hivatkozom rájuk.

ADATOK ÉS MÓDSZEREK

A *lex CEU*-ról és a *lex MTA*-ról szóló diskurzus elemzéséhez a konstruktivista diskurzuselemzés módszerét és a társadalmi identitás megközelítést alkalmazom (Phillips–Hardy, 2002; Szabó, 2003; Bamberg et al., 2011; Bucholtz–Hall, 2005; Van Dijk, 2015). A politikai vitának eszerint fő funkciói a demonstráció, a tapasztalatszerzés, a problémamegoldás, a legitimálás és az identitásteremtés. A politika közös valósága a vita folyamatában konstruálódik meg (Szabó, 2003; Szűcs, 2018).

A diskurzus tehát az identitás kialakulásának kiemelkedő jelentőségű színtere, amely különböző diskurzív módokon konstruálódik. Ezek közül a legnyilvánvalóbb az identitáskategóriák és címkek nyílt megnevezése, de a szereplők használhatnak implicit előfeltevéseket és bizonyos csoportokhoz kapcsolódó nyelvi struktúrákat is (Bucholtz–Hall, 2005). Dolgozatomban a diskurzuselemzés nem nyelvészeti megközelítését alkalmazom. Ez azt jelenti, hogy elsősorban a társadalmi kategóriák nyílt címkézésére összpontosítok, nem pedig a nyelvi stílusokra. Inkább az identitásképzés szándékos részét kívánom elemezni, mint a habituális részét. Ezért első sorban az akadémiai elit politikai színtéren való önpozicionálását és a belső/külső csoportba sorolás technikáit fogom tanulmányozni.

A *lex CEU* és a *lex MTA* diskurzusának adatgyűjtése két szövegtörzshöz alapult. Elemeztem egyrészt azokat a támogató nyilatkozatokat, amelyeket a CEU, és később az MTA saját honlapján összegyűjtött. Ezek a szolidaritást kifejező állásfoglalások nemzetközi és nemzeti tudományos és oktatási intézményektől, jellemzően egyetemi tanszékektől, kutatóintézetektől és szakmai társaságoktól érkeztek. Ezen belül azokat a nyilatkozatokat vizsgáltam, amelyeket a magyar tudományos mező tagjai tettek (1. táblázat).

1. táblázat. Magyarországi akadémiai intézmények nyilvános támogató nyilatkozatai

lex CEU	91
lex MTA	31
Összesen	122

Forrás: ceu.edu, mta.hu

A másik adatforrásom a magyar online médiában 2017. január 1. és 2019. december 31. között a két ügyről megjelent cikkek voltak. A google speciális keresőjében kulcsszavas kereséssel¹ gyűjtöttem ki az online médiában (a keresőben megjelenő minden hírportál, online újság) megjelenő cikkeket. Közösségimédia-posztokkal (pl. Facebook) nem foglalkoztam, ezek csak akkor kerültek be az adatbázisomba, ha az online sajtó hírt adott róluk.

Az „akadémiai elit tagja” fogalmának meghatározásához első lépésben beazonosítottam a diskurzus minden olyan résztvevőjét, aki az akadémiai mező tagjaként, azaz akadémiai címével és/vagy akadémiai pozíciójával jelent meg a médiában. Az „elit” meghatározásánál pedig a pozicionális és a reputációs elitmeghatározásra (Hoffmann-Lange, 2017) egyaránt támaszkodtam. Az elit-kutatásokban szokásos többszemponútú meghatározás a tudományos mezőn belül egyaránt lehetővé teszi az intézményvezetők, akadémia és más nagy presztízsű testületek tagjai, tudományos díjazottak, illetve a mások által nagy tekintélyűnek tartott tudósok elittagként való operacionalizálását (Kristóf, 2021).

Az akadémiai elit egy meglehetősen, bár csökkenő társadalmi presztízzsel rendelkező, ám politikailag nem különösebben befolyásos elitscsoport, amelynek tagjai a tudományos területen belüli hatalmi hierarchia csúcsán állnak, akár intézményi pozíció, akár tudományos reputáció alapján (Bourdieu, 1975). A modern demokratikus társadalmakban az akadémiai intézmények az autonómia elvén működnek, ami azon a feltételezésen alapul, hogy csak a tudomány szereplői képesek egymás teljesítményét megítélni (Bourdieu, 1975). A tudományos mező hegemon ideológiája tehát az akadémiai szabadság. A mező szereplőinek szakmai identitása nagyon erős, és minden külső fenyegetéssel szemben védeni próbálják az autonómiájukat (Bourdieu, 1983).

Az akadémiai elit médiareprezentációja során ezeket a kritériumokat olyan leírások képviselték, mint „nemzetközileg elismert kutató”, „X kutatóintézet volt igazgatója”, „Y egyetem professzora”, „a Magyar Tudományos Akadémia tagja”. Az elittagok az online médiában kétféle műfajban jelentek meg: egyrészt az újságírók által velük készített interjúk, másrészt saját maguk által írott, a sajtóhoz beküldött véleménycikk formájában, amellyel az adott diskurzushoz kívántak hozzászólni

2. táblázat. Az akadémiai elit megjelenései az online médiadiskurzusban

	lex CEU	lex MTA
A magyar akadémiai elit tagjai által írt véleménycikkek online újságokban	13	9
Interjúk online újságokban, a magyar akadémiai elit tagjaival	15	28
Összesen	28	37

Forrás: saját gyűjtés

A módszerből következően az elemzésem vizsgálati egységeit, nem az akadémiai elit tagjai, hanem a megszólalásaikat tartalmazó cikkek voltak, amelyeket MaxQda-szoftver segítségével, induktív kódolással tartalomlemeztem. Jelen tanulmányban a diszkurzív identitásképzés folyamatára összpontosítottam, és a társadalmi és kulturális szerepek és identitáskategóriák létrehozásának gyakorlatát dolgoztam fel.

EREDMÉNYEK

A két tudománypolitikai diskurzus szereplői és az érvelés fő vonalai

A lex CEU-ról szóló nyilvános vita kettős volt. A kormány hivatalosan oktatáspolitikai közigazgatási ügyként kezelte (a Magyarországon működő összes külföldi egyetem szerződésének felülvizsgálata). A kormány tisztviselői hangsúlyozták, hogy „minden intézménynek be kell tartania a közigazgatási jogszabályokat”, amelyeknek semmi köze a politikához vagy ideológiához. Hasonlóképpen a CEU képviselőinek hivatalos érvelése azt állította, hogy az egyetem minden kormányzati jogszabály-módosításnak megfelel, és hogy a lex CEU az uniós jog alapján diszkriminálja őket. Eközben a lex CEU-t a nyilvános vitákban kezdettől fogva a folyamatban lévő kultúrharc részeként kezelték. Amellett, hogy a fő politikai cél a bevándorlásellenes politikával összefüggésben a „Soros elleni háború” megnyerése volt, a CEU-t az állami médiában a káros liberalizmus, azaz a nyílt társadalom és a gender ideológia indoktrinálásának főhadiszállásaként is ábrázolták. Az egyetem megítélése az ellenzéki médiában ehhez nagyon hasonló volt, csak éppen pozitív előjellel. Ennek következtében a CEU Bécsbe költözését az ellenzéki és a kormánypárti média is a kormány ideológiai győzelmeiként értékelte.

Szűcs Zoltán Gábor elemzése szerint a CEU körüli diskurzus azt is jól szemlélteti, hogy a Fidesz kommunikációja („trollkodása”) általában nem a kormányzat politikai intézkedéseinek igazolását szolgálja, sokkal inkább azt, hogy ellehetetlenítse a közösségi jelentésadást és ezzel a közös politikai valóság megkonstruálását (Szűcs, 2018).

Az általam elemzett másik eset, az úgynevezett lex MTA az akadémiai kutatóhálózatnak a Magyar Tudományos Akadémiától való leválasztására utal (Láncos, 2021; Pap, 2021). Az MTA autonóm akadémiai intézményként természet- és társadalomtudományi, valamint bölcsészettudományi alapkutatásokat végző, összesen több mint 3000 kutatót foglalkoztató kutatóközpontok hálózatával rendelkezett. Az Orbán-kormány 2018-ban elvonta a kutatóintézetek költségvetését az MTA-tól. Az akadémia ellenállása és a széles körű magyar és nemzetközi tiltakozások ellenére a kutatóközpontok teljes hálózatát 2019-

ben leválasztották az MTA-ról és (előbb ELKH, majd HUN-REN név alatt) kormányzati irányítás alá helyezték.

A kormány több instrumentális érvet is felhozott a lex MTA mellett. Az innovációs és technológiai miniszter kijelentette, hogy a kormány az átszervezéssel a kutatóintézeti hálózat hatékonyságát és eredményességét kívánja javítani. A fő érv az volt, hogy a kutatás állami finanszírozásának kézzelfogható előnyökkel kell járnia a magyar gazdaság és társadalom számára, és az adófizetők pénzét a közösség javára kell fordítani.

Eközben már az új jogszabály bejelentése előtt megjelentek a kormányzati médiában az MTA kutatóinak ideológiai és politikai elfogultságával kapcsolatos viták. A Figyelő című, azóta megszűnt hetilap szerző nélküli vezércikke a Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatóit listázta liberális témaválasztásukat és elfogultságukat kritizálva.²

Egy másik érv az MTA ellen a médiában az volt, hogy „beavatkozik a politikába”, amikor kutatói kritizálják a kormány szakterületükön hozott politikai döntéseit (pl. az oktatás- vagy a migrációs politika esetében). A támadások erős antikommunista retorikát is tartalmaztak, azt állítva, hogy a kutatóintézetek (1950-es években alapított) hálózata maga is „sztálinista koncepció” és hogy az akadémia a posztkommunista időszakban is reformálatlan maradt.

Az MTA vezetőinek ellenérvei főként instrumentálisak voltak. Rámutattak, hogy az alapkutatás alapvető fontosságú a magyar gazdaság és kultúra számára, és hogy az MTA kutatóhálózatának tudományos teljesítménye viszonylag magas. Néha olyan ideologikusabb értékekre is hivatkoztak, mint az akadémiai szabadság és a kutatás integritása. Az akadémiai elit más tagjai, és különösen a kutatóhálózati dolgozók civil kezdeményezése (Akadémiai Dolgozók Fóruma), amely több tüntetést szervezett a lex CEU ellen, elsősorban az akadémiai szabadság és az intézményi autonómia kérdésére összpontosított.

Mindazonáltal a lex MTA kapcsán a nyilvános diskurzus összességében kevésbé volt ideologikus, mint a lex CEU esetében. Először is, az MTA kutatóintézeteinek többsége a természettudományok területén működött, emiatt kevésbé lehetett őket ideológiai elfogultsággal vádolni. Ráadásul a kormány képviselői a diskurzusban maguk is csak félszívvel támadták az akadémiai szabadság fogalmát: általában azzal érveltek, hogy azt nem fogja sérteni, korlátozni az átszervezés. Ezzel szemben a tudományos eredmények gazdasági hasznosságával kapcsolatos érveket gyakran hangoztatták a nyilvánosság előtt a kormány álláspontjának támogatói. A hasznosság számonkérése azonban a társadalom- és bölcsészettudományok esetében nem könnyen értelmezhető, így nem volt egyértelmű, hogy mi történne ezekkel a tudományágakkal, ha a kormány tervei megvalósulnának. Bár csak kisebbségi véleményként, de a vitában megjelent az is, hogy Magyarországon egyáltalán nincs szükség alapkutatásra.

AZ AKADÉMIAI ELIT (ÖN)POZICIONÁLÁSA A DISKURZUSBAN

A nyílt levél egy hagyományos, bevett formája annak, hogy az értelmiségi elit kifejtse véleményét a közügyekről. Mindkét általam elemzett esetben a támogató levelek írásának performatív aktusa volt az akadémiai elit első reakciója a kormányzati intézkedésre. Az internet korában ez a nyilvános diskurzusba való belépésnek egy gyors és közvetlen módja: a legtöbb levelet a támogató/támogatott intézmények weboldalain tették közzé. A legkorábbiak, illetve a különösen tekintélyes/híres akadémikusok által aláírtak az online média ingerküszöbét is elérték.

A lex CEU esetében a magyar akadémiai intézmények támogató levelei az egyetemnek a magyar tudományos életben betöltött fontos szerepét hangsúlyozták. Igyekeztek a CEU-t a magyar tudományos mezőben beágyazott intézményként bemutatni (szemben azokkal a kormánysajtóban megjelenő érvekkel, amelyek az egyetemet „elszigetelt”, „idegen” intézményként ábrázolták Budapest szívében). A támogatók azzal érveltek, hogy a CEU az akadémiai együttműködések (kutatás, oktatás és könyvtári szolgáltatások) révén része a magyar tudományos közösségnek. A tipikus támogató levelek megemlégtették az egyetem magas tudományos színvonalát és kiválóságát is.

A Közép-európai Egyetem Magyarország egyik legfontosabb felsőoktatási intézménye, mely magas színvonalú oktatással, nemzetközi oktatói gárdájával, ösztöndíjjaival, kiemelkedő kutatási programjaival, konferenciáival, előadássorozataival, könyvtáraival nélkülözhetetlen szerepet tölt be a magyar egyetemi és tudományos életben. Munkájának megnehezítése, értékének kétségbe vonása vagy esetleg működésének ellehetetlenítése senkinek nem állhat érdekében, akinek fontos Magyarország mai és jövőbeli kultúrája.³

(Az ELTE BTK Magyar Irodalom és Kultúratudomány Intézet támogató levele)

Ezen érvek mellett, bár ritkábban, de felmerült a tudományos szabadság és autonómia kérdése is. Ez az értelmezés a lex CEU esetét a tudományos élet és a politikai hatalom közötti ideáltipikus konfliktusként kezelte, úgy érvelve, hogy emiatt minden más tudományos intézmény is érintett.

A javasolt jogszabály súlyosan sérti az akadémiai integritást, és majdnem annyira érint minket, mint a CEU polgárait.⁴

(Az ELTE Állam és Jogtudományi Kar oktatóinak támogató levele)

A CEU-t támogató levelek példaként szolgáltak a fellépésre, amikor két évvel később a lex MTA-t nyújtotta be a kormány. A támogató leveleket az MTA ugyanúgy gyűjtötte a honlapján, mint korábban a CEU. Ezekből is jó néhány összegyűlt: az akadémiai közösség túlnyomó többsége a lex CEU-hoz hason-

lóan a lex MTA-t is határozottan ellenezte. A fő különbség a két eset között az volt, hogy míg a CEU egy kis magánegyetem volt néhány tucat magyar munkatárssal, addig a „legnagyobb magyar” által 200 éve alapított Magyar Tudományos Akadémia mélyen gyökerezik a magyar identitásban és a nemzeti függetlenségben. Emellett a legnevesebb magyar tudósok, az akadémikusok gyűléseként is szolgál, és a legfelsőbb tudományos fokozatok kapuőreként működik. Ezen okok miatt a lex MTA a kutatóhálózatban dolgozókon kívül az egész magyar akadémiai közösséget érintette, legalábbis szimbolikusan.

A Magyar Tudományos Akadémia szellemi és tárgyi vagyona nemzeti kincs. Kérjük, ha fontos Önnek a magyarság sorsa, ne szavazza meg ennek a kincsnek az elpusztítását!⁵

(Nyílt levél Magyarország országgyűlési képviselőihez, Akadémiai Dolgozók Fóruma)

A támogató megnyilvánulások elemzése azt mutatta, hogy az akadémiai elit a megtámadott intézmények, a CEU és az MTA támogatása során egyszerre hangsúlyozta és erősítette szakmai (akadémiai) identitását. A megszólalók álláspontjának fő meghatározója a (magyar) tudományos mezőhöz való tartozás volt. A tudósok túlnyomó többsége számára a diszkurzívan létrehozott saját csoport (in-group) elsősorban a tudományos mező, a külső csoport (out-group) pedig következképpen a politikai hatalom.

Ezen az elsődleges saját csoporton belül az intézményi identitásképzés is fontosnak bizonyult. Az MTA esetében maguk az MTA kutatói voltak azok, akik leginkább tiltakoztak. A különböző kutatóközpontokból és különböző tudományágakból érkező kutatók elkezdtek együttműködni, hogy létrehoz-
zanak egy civil kezdeményezést (Akadémiai Dolgozók Fóruma) és megpróbálták nyomást gyakorolni saját vezetőikre, azaz az MTA elnökségére, hogy álljon ellen a kormánynak.

A CEU és az MTA széleskörű intézményi támogatása ellenére természetesen voltak olyan magyar akadémiai intézmények, amelyek nem vettek részt a diskurzusban: több olyan egyetem is volt, amelyeknek hivatalos szervezeti egységei (tanszék, intézet, stb.) nem szólaltak fel sem a lex CEU, sem a lex MTA ellen (és mellette sem). Ezekben az esetekben az oktatók sokszor a saját nevükben, a saját egyetemük hivatalos támogatásának hiánya ellenére fejezték ki szolidaritásukat. A Debreceni Egyetem esetében például az egyetem polgárai nyilvánosan – sikertelenül – szólították fel saját vezetőiket, hogy vállaljanak szolidaritást a CEU-val.

A CEU sorsa közvetlenül is érinti a Debreceni Egyetemet, hiszen közte és a DE számos egysége között intézményes kapcsolat működik, s az egyetem több oktatója és hallgatója a szakmai-tudományos együttműködés személyes szálainak sokaságával

kapcsolódik hozzá. [...] Ezért kérjük Önt, Önöket, hogy kezdeményezzék: az Egyetem egésze, illetve egységeik intézményesen fejezzék ki a CEU melletti szolidaritásukat. Ezt követeli meg a Debreceni Egyetem nemzetközi és hazai jó hírneve, s a nyilvános kiállást erkölcsi kötelességünknek teszi a CEU-n dolgozó kiváló kollégáink, barátaink bizonytalan helyzete.⁶

(A DE polgárainak levele az Egyetem vezetőihez a CEU mellett)

Ez a példa arra is rávilágít, hogyan használták fel a diskurzusban a résztvevők a hierarchikus viszonyokat az erkölcsi álláspontjaik kialakítására és igazolására.

Identitáskomplexitások az akadémiai elitben

A kollektív támogatás mellett az akadémiai elit tagjai egyénileg is megjelentek a médiában. Intézményi vezetőikkel – mint Michael Ignatieff, a CEU rektora és Enyedi Zsolt rektorhelyettes, valamint Lovász László, az MTA elnöke – rendszeresen készített interjút az online politikai sajtó. Az akadémiai elit tagjai (például Tamás Gáspár Miklós filozófus) több, a lex CEU és a lex MTA elleni tüntetésen is felszólaltak és beszédeikről az online média is beszámolt. Az akadémikusok által írt (néhány) véleménycikket országos napilapoknak küldték el. A magyar média a szokásos politikai vonalak mentén oszlott meg a kérdésben: az ellenzéki média a lex CEU-t és a lex MTA-t ellenző véleménycikkeket és interjúkat, a kormánymedia pedig a két kormányzati kezdeményezést támogató (jóval kevesebb) akadémikus véleménycikkeit/interjúit közölte. A megosztott médiatér eredményeképpen nagyon kevés konkrét vita alakult ki az akadémiai elit tagjai között.

A nyilvánosságba való belépés küszöbe a kollektív és az egyéni megszólalások esetében eltérő volt. A nyílt levelek, petíciók esetében az egyetlen kritérium az volt, hogy a levelek aláírói tudományos intézménynél dolgozzanak. Ahhoz viszont, hogy valaki véleménycikkkel, vagy még inkább interjúval bekerüljön a médiába, az akadémiai elit tagjának kellett lennie, akár intézményi vezetőként, akár elismert tudósként. Az akadémiai területen felhalmozott kulturális tőke előfeltétele volt a média számára releváns vélemények kialakításának. Következésképpen a médiadiskurzusban a legtöbb egyéni hozzászóló (fehér) férfi professzor volt

Tekintettel a két vizsgált konfliktus politikai jellegére és az erősen polarizált magyar közvéleményre, nem meglepő, hogy a szakmai identitás mellett a szereplők ideológiai és pártpolitikai identitása is fontos szerepet játszott a diskurzusban.

Az akadémiai elit azon tagjai számára, akik már eleve nem szimpatizáltak az Orbán-kormányokkal, a diskurzusban való részvétel valószínűleg nem okozott identitáskonfliktust, mivel szakmai és politikai identitásuk egyaránt a

kormány intézkedéseivel szembeni ellenállás irányába mutatott. Volt azonban az elit tagjainak egy kisebbsége, akiknek szakmai és politikai identitása átmenetileg ellentétbe került egymással: az egyébként a kormányt támogató tudósok számára az akadémiai közösség túlnyomó többségének (saját elsődleges in-groupjuknak) tiltakozása identitáskonfliktust okozhatott.

Palkovics László tudományos és innovációs miniszter a lex MTA-t övező vitában sajátos pozíciót foglalt el. Egyszerre volt tagja az akadémiai elitnek, mint az MTA rendes tagja és a politikai elitnek, mint a kormány tagja. Politikusként az volt a feladata, hogy teljes mértékben azonosuljon a kormány álláspontjával, amit meg is tett. Emellett a magyar akadémiai élet legrangosabb pozícióját betöltő, azóta Abel- és Wolf-díjjal kitüntetett Lovász Lászlóval, az MTA elnökével szembeni szándékoltan durva viselkedése (várokozattatta az irodája előtt stb.) az akadémiai elit szemében szintén a tőlük való elhatárolódását fejezte ki. Ez a magatartás érthető módon heves reakciókat váltott ki akadémikustársaiból.

A miniszter nagyon speciális esetén túl a csoportokat keresztbe metsző identitások szélesebb körben is reprezentálódtak a diskurzusban. A következő példában a konzervatív-jobboldali ideológiai identitását nyíltan vállaló szerző mindazonáltal amellet érvel, hogy a CEU-nak Budapesten kell maradnia. Ideológiailag a „liberális” CEU a szerző számára out-group, míg professzionális identitása szempontjából egyértelműen in-group, hiszen a CEU munkatársaira „kollégákként” hivatkozik.

A magyar konzervatív-jobboldali értelmiségieknek, köztük nekem is, nincs szükségem arra, hogy a CEU-t adminisztratív-jogi eszközökkel kiutasítsák: ez megalázó. [...] És tagadhatatlan, hogy a CEU-nak van egy olyan világnézete, ha úgy tetszik, politikai karaktere, amely nem mindenki számára vonzó, nem mindenki érzi magát ott otthon. [...] És akár vonzó valakinek ez a karakter vagy szellemiség, akár nem, a civilizált világban mindenhol létezik, és mindig érdemes vele párbeszédet folytatni, vitát folytatni, ha kell. [...] A CEU-n folyó tudományos tevékenység túlnyomó többsége azonban még csak nem is ehhez a politikai karakterhez és ethoszhoz kapcsolódik. Az ott tanító és kutató magyar kollégák a magyar tudományos világ megbecsült és segítőkész tagjai, akik jelentős eredményekkel gazdagították a magyar társadalom-, gazdaság- és humán tudományokat.⁷

(Balázs Zoltán, a Budapesti Corvinus Egyetem professzora)

Az egész elemzett diskurzusban az identitások konfliktusának talán legdrámaibb megnyilvánulása Üрге-Vorsatz Diána CEU-professzoré, az Orbán-kormány egyébként elkötelezett támogatójáé volt, aki élő televíziós adásban tört ki könyvekben, amikor megtudta, hogy a lex CEU-t a köztársasági elnök ellenjegyezte.

Egész életemben FIDESZ-szavazó voltam, és mint a kormányt tisztelő állampolgár, férjemmel együtt keresztény és nemzeti értékek alapján neveljük 7 gyermekünket, keresztény iskolába járattuk őket. Egy álom vált valóra – ezt gondolhatja mindenki, és joggal. 2017. április 4-ig [A lex CEU dátuma]. Aztán ez az álom szertefoszlott, durván összetört.⁸

(Ürge-Vorsatz Diána, a CEU professzora, klímakutató, az ENSZ Éghajlatváltozási Kormányközi Testületének alelnöke)⁹

Ebben a két példában a nyílt politikai önmegjelölést diszkurzívan az érvelés erősítésére használták a beszélők („Fidesz-szavazóként/konzervatívként el-lenzem ezt a bizonyos intézkedést”).

A két vita során az akadémiai elit nagyon kevés tagja támogatta nyilvánosan a kormány kezdeményezéseit. Akik mégis megtették, azok viszont a fentiekhez hasonló retorikai okokból éppen a saját akadémiai identitásukat hangsúlyozták. Néhányan szakértői pozíciót felvéve ismételték meg a hivatalos kormányzati képviselők által hangsúlyozott instrumentális érveket.

Magyarország gazdasága a világ gazdaságának csak egy parányi töredéke. Nem várható el a magyar adófizetőktől, hogy olyan alap kutatásokat finanszírozzanak, amelyeket máshol hasznosítanak.¹⁰

(Náray-Szabó Gábor vegyész, akadémikus, a Professzorok Batthány Körének elnöke)

A kormány jogszabályát alátámasztó instrumentális érvek gyakran párosultak identitáspolitikai hivatkozásokkal. Miután elismerte, hogy a CEU tudományos teljesítménye magas, a kormány álláspontjának egyik támogatója azzal érvelt, hogy a politikai szempontok (azaz a „Soros elleni háború”) fontosabbak.

A CEU diákjainak nagyjából tíz százaléka magyar, úgy 150 diák. Az, hogy Sorosnak komoly bázisa van Budapesten, túl nagy ár ezért.¹¹

(Bollobás Béla, matematikus, a cambridge-i Egyetem professzora)

A politikai identitáson alapuló érvelés még nyilvánvalóbb volt az alábbi idézetben, amely a lex MTA-ügyről szóló véleménycikkből származik. Itt a szerző az Orbán-kormány szuverenitásharcos politikai narratíváját vette át és alkalmazta egy hazai tudománypolitikai konfliktusra, miközben még Orbán rendkívüli időkről szóló válságnarratíváját is reprodukálta.

Normális körülmények között, normális kutatók körében az értékrendi elkötelezettség abszolút magánügy (a természettudományokban mindenképpen), de a jelenlegi polarizált Európában elkerülhetetlen, hogy ide vagy oda álljunk.¹²

(Szarka László Csaba csillagász, a Magyar Tudományos Akadémia tagja)

Az akadémiai és a pártos identitás közötti konfliktust talán a legjobban a Professzorok Batthyány Körének esete illusztrálta. A PBK az akadémiai elit tagjaiból alakult konzervatív civil szervezet. A lex MTA szakadást okozott ebben a nyíltan jobboldali egyesületben, amely nyilvános állásfoglalásaiban korábban szinte mindig támogatta a kormány intézkedéseit (a lex CEU esetében nem foglaltak állást). A PBK tagjai megosztottak voltak az MTA kutatóhálózatának átszervezése ügyében, azonban a kör elnöke, Náray-Szabó Gábor a törvényt támogató véleménycikket tett közzé, amelyben a következőképpen utalt a kutatók tüntetéseire:

Nálunk a bizalmatlan szabadságharcosok utcára mennek szabadon választott témáik védelmében, mégis előszeretettel csüngenének a megvetett állam csecsein.¹³

(Náray-Szabó Gábor ügyész, akadémikus,
a Professzorok Batthyány Körének elnöke)

A kissé vulgáris „állam csecsein csüngés” kifejezést a média széles körben idézte, és a PBK néhány legtekintélyesebb tagjának kilépéséhez vezetett.

A kormány tudománypolitikai intézkedéseinek ellenzői egyaránt érkeztek az összes nagy tudományterületről: a természettudományokból, a társadalomtudományokból és a bölcsészettudományokból is. Az intézkedéseket nyilvánosan támogató elittagok azonban szinte kizárólag természettudósok közül kerültek ki. Néhányan közülük a társadalomtudósokat nyíltan out-groupként kezelték, megerősítve azt a hierarchikus felfogást, hogy csak a természettudományok az „igazi” tudományok.

Freund Tamás, neves agykutató, az MTA későbbi elnöke, aki egyébként elenezte a kutatóhálózat átszervezését, levelet írt a miniszterelnöknek. A levelet nem szánta nyilvánosnak, de kiszivárgott, és így a diskurzus részévé vált. Ebben Freund, aki akkoriban az Akadémia alelnöke volt, azonosult azokkal (valószínűleg a kormánnyal), akik meg akartak szabadulni a kritikus társadalomtudósoktól.

A kormányt folyamatosan kritizáló, gyengén teljesítő társadalomtudományi kutatócsoportok, intézetek munkatársai – akiktől szerettünk volna megszabadulni – itt fognak maradni a nyakunkon, külföldön a kutyának sem kellene, ha intézetük megszűnik, egyetemi állásaikon akkor is túl fognak élni, és onnan tovább mételyezik a közéletet és a fiatalságot.¹⁴

(Freund Tamás levele Orbán Viktorinak)

Érdemes azonban megjegyezni, hogy ez nem egy szándékolt közéleti állásfoglalás volt, és a szerző bocsánatot kért, miután a magánlevél kiszivárgott. Ezzel szemben Grüner György UCLA-fizikus, a tudományos és innovációs minisz-

ter tanácsadója egy nyilvános vitában érvelt amellett, hogy a természettudósoknak (de csakis a természettudósoknak) érdeke a kormányzati döntések támogatása.

A természettudományoknak még több pénze is lesz állítólag. A Filozófiai Intézet lehet, hogy megy a lecsóba, de önök akár jól is kijöhetnek ebből.¹⁵

(Grüner György, fizikus, magyar származású UCLA professzor)

Vitapartnere Szathmáry Örs volt, a jobboldali Professzorok Batthyány Körének egyik olyan tagja, aki a lex MTA miatt lépett ki az egyesületből. Válaszában elutasította a bölcsészettudományok/társadalomtudományok és a természettudományok közötti felosztást, ehelyett a magyar tudomány egészével azonosult:

Magyar állampolgár vagyok, s mint ilyen, nem gondolom, hogy bele kell mennem ebbe az utcába. Nem hiszem, hogy el kell fogadnom, ha a magyar kultúra alakítóinak, őrzőinek egy részét a hatalom képviselői beküldik „a lecsóba”. Természettudós-ként sem vállalom ezt a szerepet.¹⁶

(Szathmáry Örs biológus, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, az Ökológiai Kutatóközpont igazgatója)

A Szathmáry–Grüner-vita az identitáspozicionálás egy másik szintjét is feltárta. A nemzetközi szakértők tekintélyére való hivatkozás gyakran tölt be legitimációs funkciót a nyilvános diskurzusokban. A kormányzat mindkét intézkedés esetében sikeresen apellált olyan akadémiai támogatókra, akik nem a magyar tudományos közösséghez tartoztak, de tudományos presztízsük magas volt. Azok a tudósok, akik intézményesen és informális kapcsolataik tekintetében is kívül álltak a magyar tudományos mezőn, nagyobb valószínűséggel azonosultak a kormány álláspontjával, mint az itthon dolgozók. A miniszter legfőbb tanácsadója egy UCLA-professzor volt, de említhetnénk a cambridge-i matematikust, Bollobás Bélát is, aki szintén a lex CEU, illetve a lex MTA mellett foglalt állást.

Csak egy hazai kutatóintézetet ismerek igazán, a Rényi Alfréd Matematikai Kutatóintézetet, és az nagyszerű. Kiváló emberek vannak benne, nagyszerű matematikusok, és tündér kedves titkárnők. Hozzám sosem lehettek volna kedvesebbek és jobbak. [...] Ami nekem fáj, az csak az, hogy nincs a levegőben ott, hogy ez a kiváló intézet micsoda luxus egy szegény kis országnak.¹⁷

(Bollobás Béla, matematikus, a cambridge-i Egyetem professzora)

DISZKUSSZIÓ

Tanulmányomban két olyan autoriter közpolitikai kezdeményezés kritikai diskurzuselemzését végeztem el, amelyek a 2010-es években tartós konfliktust okoztak a magyar tudományos életben. Az elemzés középpontjában az akadémiai elit állt. Az az identitásképzési folyamat érdekelt, amelyen keresztül az elit tagjai a magyar közéletet jellemző szélsőséges affektív polarizáció kontextusában megkonstruálták pozíciójukat a nyilvános vitában.

A diskurzuselemzés pozicionalitási elvét követve (Bucholtz és Hall, 2005) az akadémiai elit identitáspozícióinak több szintjét azonosítottam. A diskurzusban létrehozott legfontosabb identitáspozíció egyértelműen az akadémiai mezőhöz való tartozás volt, így a legerősebb komplementaritás az akadémikusok és a nem akadémikusok (politikusok) között jött létre. Az akadémiai elit túlnyomó többsége ennek a csoportképző paradigmának megfelelően foglalt állást a kormányzati intézkedésekkel szemben. Korántsem ez volt azonban az egyetlen beazonosítható identitáspozíció a körökben. Az identitás egy másik, politikai szintjén az akadémiai eliten belüli fő megosztottság a pártálláshoz kötődött és az erősen megosztott bimodális politikai tér fő törésvonalát reprodukálta. A pártos identitás (Iyengar et al., 2012; McCoy et al., 2018), vagyis az, hogy az elit tagja az Orbán-kormány támogatójaként azonosította-e magát, erősen befolyásolta a diskurzusban elfoglalt pozíciót. Az akadémiai eliten belül azonban a vitatott tudánypolitikai intézkedések ellenzőinek/támogatóinak táborakorántsem volt szimmetrikus, mivel a szakmai identitás számos, egyébként Fidesz-szavazó akadémikus álláspontját döntően befolyásolta a kérdésben.

Elemzésemben több olyan példát mutattam be, amelyekben a komplex identitások (Brewer–Pierce, 2005; Mason, 2015) különböző rétegei konfliktusba kerültek egymással. A relacionalitás elvének megfelelően az akadémiai elit azon tagjainak, akik kifejezetten támogatták a kormányzati jogszabályokat, olyan csoporttagságot kellett konstruálniuk, amely valamilyen módon igazolta kisebbségi identitáspozíciójukat a tudományos mezőn belül. Ez könnyebb volt a természettudósok számára, akik el tudták határolni magukat komplementereiktől, a „liberális, ideológiailag elfogult, aluteltjesítő” társadalomtudósoktól. Néhányan közülük, különösen az angolszász országokban élők, még a magyar adófizetőkkel vagy az átlagpolgárokkal is jobban azonosultak diskurzíve, mint a magyar tudósokkal, hogy az alapkutatótást a kormány érvelésének megfelelően Magyarország számára felesleges luxusnak tüntethessék fel.

A diskurzuselemzés módszere abból indul ki, hogy a diskurzus és a társadalmi valóság közötti kapcsolat dialektikus. Az identitások és hierarchiák emergensek, és a diszkurzív folyamatban megerősödnek, fennmaradnak vagy gyengülnek (Phillips–Hardy, 2002; Bucholz–Hall, 2005). Az elemzett esetek-

ben a pártos identitások az akadémiai területről érkező keresztnyomás (Mason, 2015) következtében megrendülhettek. Mindazonáltal a fő hatalmi struktúra (politikai polarizáció) diszkurzív konstrukciója megerősödött. A semleges vagy akár kormánypárti tudósokat, amennyiben az adott intézkedést ellenezték, a kormányzat ellenségként kezelte, az affektív polarizáció (Fiorina et al., 2010; Patkós, 2023) logikája szerint. Az ellenségképzés folyamata segített a polarizált politikai struktúra rekonstruálásában a kormány érdekeinek megfelelően.

Eközben az akadémiai szférán belüli hatalomgyakorlás hasonlóan működött, mint a tágabb politikai szinten: a Magyar Tudományos Akadémia egyes vezetői úgy próbálták megerősíteni pozíciójukat, hogy elhatárolódtak a „liberális” és gazdaságilag haszontalan társadalom- és bölcsészettudományoktól. A politikai hatalmi struktúra reprodukálása az akadémiai mezőn belül segített fenntartani az intézményi hierarchiákat, amelyeket az Orbán-kormány viszszatérő támadásai meggyengítettek.

A két esetet, a lex CEU-t és a lex MTA-t övező diskurzusok a hasonlóságok ellenére sok tekintetben különböztek is egymástól. A lex MTA esetében gyakrabban volt megfigyelhető az identitások konfliktusa (Brewer and Pierce 2005), mint a lex CEU esetében. Figyelemre méltóan nehéz volt ugyan bármelyik tudományos szereplő számára a lex CEU védelmében fellépni anélkül, hogy teljesen megtagadta volna az akadémiai mező logikáját. Elvégre a kormány egy tekintélyes egyetemet utasított ki az országból politikai okokból. Ezért az akadémiai elit nagyon kevés tagja támogatta nyilvánosan a jogszabályt. Eközben viszont az akadémiai elit azon tagjai számára, akik nem voltak közvetlenül érintettek, a CEU-ügyben a hallgatás volt a nyilvánvaló módja a kormánnyal való konfrontáció elkerülésének. A magyar akadémiai közösség többsége számára nem volt igazán sürgető a CEU melletti kiállás kényszere, hiszen a kis, specializált amerikai magánegyetem – bármennyire is hangsúlyozták támogatói a beágyazottságát – a magyar akadémiai mainstreamben egyértelműen out-groupnak számított.

A lex MTA következményei valamivel kevésbé voltak drámaiak, mint a lex CEU-é. Végso soron a kutatóközpontokat nem zárták be, és a tiltakozások eredményeként a kutatóhálózat megmaradt, még ha már nem is a Magyar Tudományos Akadémia irányítása alatt. Mindazonáltal ez az eset is értelmezhető volt a tudomány autonómiájának megsértéseként, hiszen egy független intézmény forrásait vette el a kormány. A magyar tudományos életben széleskörű egyetértés volt abban, hogy az MTA égisze alatt működő kutatóhálózat megfelelően működött és jól teljesített. A hálózat valóban a magyar akadémiai intézményrendszer egyik központi hálózata volt, igen változatos (és többnyire ideológiailag nem is értelmezhető) kutatási témákkal. Következésképpen, míg a lex CEU nem fordított nyilvánosan sok jobboldali akadémiai elit-

tagot a kormány ellen, addig a lex MTA esetében az ellenállásuk világosan megfigyelhető volt, sőt szakadást okozott közéleti szervezetükben. Ez a maga nemében egyedülálló jelenség volt, hiszen a lojális értelmiségiek korábban nem kritizálták az Orbán-kormány szakpolitikai intézkedéseit. A lex MTA esetében azonban pártos identitásukat (legalábbis átmenetileg) diszkurzívan meggyengítette a szakmai identitás ellentétes nyomása (Roccas–Brewer 2002). A tiltakozásuk talán nem volt a konfliktusok kimenetelére különösebb hatással, azonban – tekintettel az Orbán-rezsimben tapasztalható magas szintű affektív polarizációra – ez az eredmény a szakmai identitás erejét mutatja a magyar akadémiai elitben.

KONKLÚZIÓ

A tanulmány eredményei jól illusztrálják, miként válik az akadémiai elit identitásképzése a politikai affektív polarizáció egyik mikroszintű megnyilvánulásává az autoriter tudománypolitikai kontextusban. A társadalmi identitáselmélet (Tajfel–Turner, 1979) és az identitáskomplexitás (Brewer–Pierce, 2005; Roccas–Brewer, 2002) fogalmai alapján értelmezve a vizsgált diskurzusok azt mutatják, hogy a magyar akadémiai elit tagjai több, egymással gyakran konfliktusba kerülő identitásdimenzió között navigáltak. Az akadémiai mezőhöz való tartozás – mint elsődleges szakmai identitás – döntően befolyásolta az egyéni és kollektív pozicionálást, miközben a pártpolitikai lojalitás vagy ideológiai hovatarozás a polarizált közegben a csoporthatárok megerősítését szolgálta.

A lex CEU és lex MTA esetei rávilágítottak arra, hogy a társadalmi identitás komplexitása kulcsfontosságú szerepet játszik abban, hogyan reagálnak a tudósok az autoriter hatalom kihívásaira. Összességében a diskurzusok azt is demonstrálják, hogy az affektív polarizáció logikája nemcsak a politikai mezőben, hanem a tudományos közösségben is újrapozicionálja a lojalitások és határok szerkezetét. Ugyanakkor az akadémiai identitás – ha nem is politikai eredményességben, de morális és szakmai önazonosságban – képes lehet részlegesen ellensúlyozni az autoriter polarizáció homogenizáló hatásait.

JEGYZETEK

- ¹ lex CEU illetve lex MTA, valamint ezek szinonímái (pl. CEU-ügy, CEU-törvény).
- ² <https://mandiner.hu/velemeney/2018/06/figyelo-bevandozlas-melegek-gender-ez-foglalkoztatja-az-mta-t>
- ³ <https://www.ceu.edu/article/2017-04-20/elte-institute-literary-and-cultural-studies-supports-ceu>
- ⁴ <https://www.ceu.edu/article/2017-04-20/elte-faculty-law-and-political-sciences-supports-ceu>

- ⁵ <https://szabad.ahang.hu/petitions/nyilt-level-a-magyar-tudomanyos-akademia-egysegenek-megorzeseert>
- ⁶ https://www.petitions.net/de_polgarainak_levele_az_egyetem_vezetoihez_a_ceu_mellett#form
- ⁷ https://hvg.hu/itthon/20170329_CEU_es_a_lelkiismereti_szabadsag_balazs_zoltan_felsooktatas
- ⁸ <https://444.hu/2017/04/05/a-nobel-bekedijas-ipcc-hetgyermekes-magyar-klimakutatoja-leirta-hogyan-teszi-tonkre-az-eletet-a-ceu-ellen-hozott-torveny>
- ⁹ A magyar tudományos elitben nagyon kevés nő van (kevesebb mint 15 százalék), és még kevesebb az olyan, aki a nyilvános vitákban is részt vesz. Ürge-Vorsatz Diána hangja a diskurzuban egyedülállóan személyes és érzelmes volt, egyszerre mutatta be magát keresztény anyaként és tudósként. Az eredetileg a Facebookon közzétett rövid szövegét az online sajtó szemlélte, így került be a feldolgozott szövegtörzshöz. Az Akadémiai Dolgozók Fóruma által szervezett tüntetéseken, amelyek mozgalmi alapon szerveződtek, több nő is felszólalt, és beszédeikről olykor az online média is beszámolt.
- ¹⁰ <https://www.magyaridok.hu/velemenymari-neni-es-a-tudomany-3228115/>
- ¹¹ <https://mandiner.hu/makronom/2019/05/bollobas-interju>
- ¹² <https://magyarnemzet.hu/velemenymari-neni-es-a-tudomany-3228115/>
- ¹³ <https://www.magyaridok.hu/velemenymari-neni-es-a-tudomany-3228115/>
- ¹⁴ <https://qubit.hu/2019/10/28/megszabadulna-a-kormanyt-kritizalo-tudosoktol-freund-tamas-az-mta-lehetseges-uj-elnoke>
- ¹⁵ <https://www.valaszonline.hu/2019/02/25/gruner-gyorgy-szathmary-eors-vita/>
- ¹⁶ <https://www.valaszonline.hu/2019/02/25/gruner-gyorgy-szathmary-eors-vita/>
- ¹⁷ <https://mandiner.hu/makronom/2019/05/bollobas-interju>

IRODALOM

- Arbatli, Ekim–Dina Rosenberg (2021): United we stand, divided we rule: how political polarization erodes democracy. *Democratization*, 28(2): 285–307. <https://doi.org/10.1080/13510347.2020.1818068>
- Bamberg, Michael–Anna De Fina–Deborah Schiffrin (2011): Discourse and Identity Construction. In: Seth J. Schwartz–Koen Luyckx–Vivian L. Vignoles (szerk.): *Handbook of Identity Theory and Research*. New York, Springer New York, 177–199. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-7988-9_8
- Bárd, Petra (2020): The Rule of Law and Academic Freedom or the Lack of It in Hungary. *European Political Science*, 19(1): 87–96. <https://doi.org/10.1057/s41304-018-0171-x>
- Bergan, Sjur–Tony Gallagher–Ira Harkavy (2020): Academic Freedom, Institutional Autonomy and the Future of Democracy. Council of Europe.
- Bogaards, Matthijs (2018): De-democratization in Hungary: diffusely defective democracy. *Democratization*, 25(8): 1481–99. <https://doi.org/10.1080/13510347.2018.1485015>
- Bourdieu, Pierre (1975): The specificity of the scientific field and the social conditions of the progress of reason. *Social Science Information*, 14(6): 19–47. <https://doi.org/10.1177/053901847501400602>

- Bourdieu, Pierre (1983): The field of cultural production, or: The economic world reversed. *Poetics*, 12(4): 311–56. [https://doi.org/10.1016/0304-422X\(83\)90012-8](https://doi.org/10.1016/0304-422X(83)90012-8)
- Bozóki, András–Dániel Hegedűs (2018) An externally constrained hybrid regime: Hungary in the European Union. *Democratization*, 25(7): 1173–1189. <https://doi.org/10.1080/13510347.2018.1455664>
- Brewer, Marilynn B. és Kathleen P. Pierce (2005): Social Identity Complexity and Outgroup Tolerance. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(3): 428–437. <https://doi.org/10.1177/0146167204271710>
- Bucholtz, Mary és Kira Hall (2005): Identity and Interaction: A Sociocultural Linguistic Approach. *Discourse Studies*, 7(4–5): 585–614 <https://doi.org/10.1177/1461445605054407>.
- Buzogány, Aron (2017): Illiberal democracy in Hungary: authoritarian diffusion or domestic causation? *Democratization*, 24(7): 1307–1325. <https://doi.org/10.1080/13510347.2017.1328676>
- Cole, Jonathan R. (2017): Academic Freedom as an Indicator of a Liberal Democracy. *Globalizations*, 14(6): 862–868. <https://doi.org/10.1080/14747731.2017.1325169>
- Eberl, Jakob–Moritz, Robert A. Huber, Niels G. Mede és Esther Greussing (2023): Populist attitudes towards politics and science: how do they differ? *Political Research Exchange*, 5(1): 2159847. <https://doi.org/10.1080/2474736X.2022.2159847>
- Enyedi, Zsolt (2018): Democratic Backsliding and Academic Freedom in Hungary. *Perspectives on Politics*, 16(4): 1067–1074. <https://doi.org/10.1017/S1537592718002165>
- Enyedi, Zsolt (2022): Academic Solidarity and the Culture War in Orbán's Hungary. *PS: Political Science & Politics*, 55(3): 582–84. <https://doi.org/10.1017/S1049096522000129>
- Fiorina, Morris P.–Samuel J. Abrams–Jeremy C. Pope (2010): *Culture War? The Myth of a Polarized America*. 3rd edition. Boston, Longman.
- Hadley, Steven–Clive Gray (2017): Hyperinstrumentalism and cultural policy: means to an end or an end to meaning? *Cultural Trends*, 26(2): 95–106. <https://doi.org/10.1080/09548963.2017.1323836>
- Hoffmann–Lange, Ursula (2017): Methods of Elite Identification. In: Heinrich Best–John Higley (szerk.): *The Palgrave Handbook of Political Elites*. 79–91. Palgrave Macmillan.
- Iyengar, Shanto–Gaurav Sood–Yphtach Lelkes (2012): Affect, Not Ideology, A Social Identity Perspective on Polarization. *Public Opinion Quarterly*, 76(3): 405–431. <https://doi.org/10.1093/poq/nfs038>
- Kováts, Gergely–Heidrich, Balázs–Chandler, Nick (2017): The pendulum strikes back? An analysis of the evolution of Hungarian higher education governance and organisational structures since the 1980s. *European Educational Research Journal*, 16(5), 568–587. <https://doi.org/10.1177/1474904117697716>
- Körösenyi, András–Gábor Illés–Attila Gyulai (2020): *Az Orbán-rezsim. A vezérdemokrácia elmélete és gyakorlata*. Budapest, Osiris.
- Kristóf, Luca (2017): Cultural Policy in an Illiberal State. The case study of Hungary after 2010. *Intersections. East European Journal of Society and Politics* 3(3): 8–29.
- Kristóf, Luca (2021): From Cultural Policy towards Cultural Politics? The Case of the Hungarian Cultural Sphere. *International Journal of Cultural Policy*, 27(2). <https://doi.org/10.1080/10286632.2021.1873964>

- Kristóf, Luca (2025): Academic Resistance against Autocratization in Hungary (manuscript).
- Láncos, Petra Lea (2021): The State of Academic Freedom in Hungary: The Saga of the Central European University and the Research Network of the Hungarian Academy of Sciences in Light of National and European Guarantees of Academic Freedom. In: Margrit Seckelmann–Lorenza Violini–Cristina Fraenkel–Haeberle–Giada Ragone (szerk.): *Academic Freedom Under Pressure?* Cham, Springer International Publishing, 61–90. https://doi.org/10.1007/978-3-030-77524-7_6
- Lauka, Alban–Jennifer McCoy–Rengin B. Firat (2018): Mass Partisan Polarization: Measuring a Relational Concept. *American Behavioral Scientist*, 62(1): 107–126. <https://doi.org/10.1177/0002764218759581>
- Majtényi, Balázs–Ákos Kopper–Pál Susánszky (2019): Constitutional othering, ambiguity and subjective risks of mobilization in Hungary: examples from the migration crisis. *Democratization*, 26(2): 173–189. <https://doi.org/10.1080/13510347.2018.1493051>
- Mason, Lilliana (2015): „I Disrespectfully Agree”: The Differential Effects of Partisan Sorting on Social and Issue Polarization. *American Journal of Political Science*, 59(1): 128–145.
- McCoy, Jennifer–Tahmina Rahman–Murat Somer (2018): Polarization and the Global Crisis of Democracy: Common Patterns, Dynamics, and Pernicious Consequences for Democratic Politics. *American Behavioral Scientist*, 62(1): 16–42. <https://doi.org/10.1177/0002764218759576>
- Mike, Károly–Balás, Gábor (2016): Measuring for Absorption: How the Institutionalisation of EU Cohesion Policy Influences the Use of Performance Indicators in Hungary. *NISPAcee Journal of Public Administration and Policy*, 8(2), 125–147. <https://doi.org/10.1515/nispa-2015-0012>
- Orhan, Yunus Emre (2022): The relationship between affective polarization and democratic backsliding: comparative evidence. *Democratization*, 29(4): 714–735. <https://doi.org/10.1080/13510347.2021.2008912>.
- Pap, András László (2021): Academic freedom: A test and a tool for illiberalism, neoliberalism and liberal democracy. *Brown Journal of World Affairs*, 27(2): 105–126.
- Patkós, Veronika (2023): Measuring Partisan Polarization with Partisan Differences in Satisfaction with the Government: The Introduction of a New Comparative Approach. *Quality & Quantity*, 57(1): 39–57. <https://doi.org/10.1007/s11135-022-01350-8>
- Pelke, Lars (2023): Academic freedom and the onset of autocratization. *Democratization*, 30(6): 1015–1139. <https://doi.org/10.1080/13510347.2023.2207213>
- Phillips, Nelson–Hardy, Cynthia (2002): *Discourse Analysis: Investigating Processes of Social Construction*. SAGE Publications.
- Roccas, Sonia–Marilynn B. Brewer (2002): Social Identity Complexity. *Personality and Social Psychology Review*, 6(2): 88–106. https://doi.org/10.1207/S15327957PSPR0602_01
- Szabados, Krisztián (2019): Can We Win the War on Science? Understanding the Link between Political Populism and Anti-Science Politics. *Populism*, 2(2): 207–236. <https://doi.org/10.1163/25888072-02021028>
- Szabó, Márton (2003): *A diszkurzív politikatudomány alapjai*. Budapest, L'Harmattan.
- Szűcs Zoltán Gábor (2018): A trollkodás politikája. In: Böcskei Balázs–Szabó Andrea (szerk.): *Várákosságok és valóságok. Parlamenti választás 2018*. Budapest, Napvilág Kiadó–MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet 438–454.

- Tajfel, Henri–John Turner (1979): An integrative theory of intergroup conflict. In: The social psychology of intergroup relations. Monterey, Brooks/Cole, 33–37.
- Tajfel, Henri (1970): Experiments in Intergroup Discrimination. Scientific American, 223(5): 96–102. <https://doi.org/10.1038/scientificamerican1170-96>
- Van Dijk, Teun A. (2015): Critical Discourse Analysis. In: Deborah Tannen–Heidi E. Hamilton–Deborah Schiffrin (szerk.): The Handbook of Discourse Analysis. Wiley, 466–485. <https://doi.org/10.1002/9781118584194.ch22>
- West, Emily A.–Shanto Iyengar (2022): Partisanship as a Social Identity: Implications for Polarization. Political Behavior, 44(2): 807–838. <https://doi.org/10.1007/s11109-020-09637-y>

A DEMOKRATIKUS REALIZMUS ÚJRAÉRTÉKELÉSE?

A Christopher H. Achen és Larry M. Bartels *Democracy for Realists* című könyve körüli tudományos viták és kritikák áttekintése

Merker Iván

(ELTE-ÁJK, Politikatudományi Doktori Iskola; ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont, Politikatudományi Kutatóintézet)

Nyiri Szabolcs

(ELTE-ÁJK, Politikatudományi Doktori Iskola; ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont, Politikatudományi Kutatóintézet; Mathias Corvinus Collegium)

Schmidt Elígiusz Ákos

(ELTE-ÁJK, Politikatudományi Doktori Iskola; ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont, Politikatudományi Kutatóintézet)

A tanulmány beérkezett: 2025. szeptember 16., opponálás: 2025. szeptember 23. – 2025. november 3., véglegesítés: 2025. december 10.

ÖSSZEFOGLALÁS

Christopher H. Achen és Larry M. Bartels *Democracy for Realists* (2016) című kötete jelentős vitát generált a kortárs demokráciaelméletben. A szerzők a demokrácia „köznapi elmélete” kritikáján keresztül a választói magatartást identitásokhoz, lojalitásokhoz és rövid távú impulzusokhoz kötik, radikálisan megkérdőjelezve a választások racionális döntéshozatalon alapuló felfogását. A kötet recepciójában hangsúlyosan jelentek meg azok a kritikák, amelyek a választói racionalitás alábecsülésére, a deliberáció és a kollektív tanulás figyelmen kívül hagyására, valamint az intézményi és kulturális kontextus háttérbe szorítására mutatnak rá. A tanulmány e kritikai reflexiók áttekintését és rendszerezését végzi el, feltárva a realizmus és a normatív elvárások közötti feszültség értelmezési lehetőségeit a demokráciaelméleti diskurzuson belül.

Kulcsszavak: demokráciaelmélet ■ realizmus ■ identitás ■ választói racionalitás ■ irodalmi áttekintés

Az elmúlt évtizedben számos kérdés merült fel a demokratikus rendszerek jövőjét illetően. Egyfelől sokan beszélnek az autokratizálódás hullámáról, arról, hogy számos demokrácia visszacsúszik autoriter rendszerre, vagy legalábbis kevésbé erős demokráciává. Másfelől, különösen a brexit-népszavazás és Do-

nald Trump első megválasztása óta rendre jelennek meg olyan kételyek, amelyek azt a kérdéskört vizsgálják, hogy a demokratikus kimenetek nem járulnak-e hozzá az előbb említett autoriter tendenciákhoz?

Ugyanakkor a demokrácia mind a mai napig meghatározó, sőt, talán a legmeghatározóbb politikai eszme, ahogy Christopher H. Achen és Larry Bartels azonosítja (2016: 19.), a népszuverenitás a királyok isteni jogához hasonló „kvázi-vallásos” dogma, amely „legitimációt ad olyan politikai rezsimeknek, amelyek működése a valóságban közel sem isteni”. Így a kritikusaik szerint a demokrácia leépítésén fáradozó politikusok, de akár az egyértelműen nem demokratikus rezsimek is gyakran élnek a demokráciával, mint legitimációs eszközzel. A demokrácia a mai politika alapvető fogalma és széles körben osztott normatív ideálja.

Felmerül tehát egy dilemma: a demokrácia egyfelől széles körben osztott normatív ideál, a legtöbb kortárs politikai rezsim legitimációs elve, amely legtöbbek számára, legyen szó akár állampolgárokról, akár politikai szereplőkről, alapvetőnek tűnik. Másfelől széles körben formálódnak meg olyan vélemények, amelyek szerint a modern liberális demokráciák egyfelől válságban vannak, másfelől pedig nem kívánatos eredményeket produkálnak (amelyek, ironikus módon aztán hozzájárulhatnak a demokrácia leépüléséhez). Ebben a helyzetben két út adja magát: a demokrácia normatív ideáljának elvetése, vagy annak vizsgálata, hogy hol ment félre ez a normatív ideál, rekonstruálva annak erőit, elvetve gyengeségeit, ezáltal adva új lendületet a demokráciának. Jelen tanulmány az egyik ilyen kísérletet, a realista demokráciaelméletet vizsgálja egy konkrét könyv körüli viták szemszögéből.

A demokráciaelmélet talán legrégibb kérdése, hogy annak normatív előfeltételezései mennyire állnak összhangban a ténylegesen létező választópolgárok készségeivel. Másként szólva: mennyire bölcs dolog minden állampolgárt bevonni a politikai döntéshozatalba? Ez a már Platón *Államában* felmerülő kérdés sokáig egyben a demokráciával szembeni ellenérzések alapja volt. Ahogy David Estlund érvel (1993), ha vannak normatív politikai igazságok és azokról egyesek jobb tudással rendelkeznek, mint mások (mégpedig nagyon sokan egyetértenek ezekkel a premisszákkal), az megnyitja a kaput a politikai tudással rendelkezők uralma, az episztokrácia előtt. Ezek az érvek mind a mai napig felmerülnek mind a demokráciaelméleti irodalomban, mind a közbeszédben, annak ellenére, hogy mára a demokrácia normatív ideálja látszólag általánosan elfogadottá vált. Alapvető fontosságú kérdés: hogyan lehet a demokrácia elméletét és gyakorlatát összhangba hozni a ténylegesen létező választópolgárok adottságaival.

Christopher H. Achen és Larry M. Bartels *Democracy for Realists: Why Elections Do Not Produce Responsive Government* című munkája 2016-ban, Donald Trump amerikai elnökké választásának évében jelent meg és sokak szerint közvetlenül e politikai fordulat fényében vált különösen időszerűvé.

Megközelítésük új értelmezési keretet kínált Trump győzelméhez, amely kihívás elé állítja a demokráciával foglalkozó elméleteket. A könyv így egyszerre vált az amerikai demokrácia állapotáról szóló diagnózissá és egy szélesebb körű vitaindítóvá a demokratikus elszámoltathatóság hatáiról.

Jelen tanulmányban arra vállalkozunk, hogy bemutassuk az Achen és Bartels (2016) által közreadott kötet legfőbb mondanivalóit a kortárs demokráciaelméleti diskurzus függvényében, valamint annak termékenynek bizonyuló recepcióját. A könyv szerzői számos ponton szembe szállnak az idealista demokráciaelméletekkel. Meg is kérdőjelezi a felvilágosodás hagyományában megszülető, úgynevezett „köznapi elméletet” (*folk theory*), amely szerint a választópolgárok rendelkeznek arra vonatkozó preferenciákkal, hogy mit kellene tennie a kormánynak, amelyet közvetlenül, népszavazás útján, vagy az ő preferenciáikat osztó politikusok megválasztásával próbálnak elérni, ennek folyományaként pedig teljesül a választók többségi akarata.

Achen és Bartels szerint a köznapi elmélet a politikatudományban két formában is megjelenik. Egyrészt a demokrácia Dahlhoz kötődő, a választók szakpolitikai döntésekben betöltött szerepét hangsúlyozó, „populista” verzióra hívják fel a figyelmet. Másrészt a Schumpeterhez és az utólagos választói elszámoltatás elméletéhez kötődő, „vezérválasztó” felfogásaira is kitérnek. Amellett érvelnek, hogy az Egyesült Államokban és sok más országban a fenti két megközelítés „mindennapos bölcsességgé” vált (2016: 1.). Ugyanakkor megítélésünk szerint Achen és Bartels nem helyez kellő hangsúlyt sem annak megindoklására, hogy ezek az egymással is vitában álló demokráciafelfogások mögött megjelenik egy mindannyiuk által osztott elmélet (ezt nevezik ők köznapiinak), sem arra, hogy megérveljék, hogy ez az elmélet valóban széles körű, a politikatudományok területén túlmutató konszenzust élvez. Ezáltal pedig teret engednek a köznapi elméletre épülő érvek érvényességét kikezdő, azokat szalmabáb-érveléssel vadoló kritikáknak.

A köznapi elmélet helyett Achen és Bartels realista megközelítésükben hangsúlyozzák: a valóságban a többség számára a politika ebben az értelemben másodlagos kérdés. Legfőbb érvek az, hogy a legtöbb ember kevésbé követi a közügyeket övező szakmai vitákat és szavazataikat inkább a pillanatnyi egyéni és közhangulat, az aktuális gazdasági helyzet, valamint régebben kialakult pártlojalitás befolyásolja. A kötet egyik fő tézise tehát, hogy a választások eredménye gyakran politikai „székfoglaló játéknak” (uo.: 146–147.) tekinthető, mert a demokratikus rendszert a látszólagos véletlen és külső hatások uralják. E megközelítés szerint a választói döntések nem annyira a konkrét politikai programokhoz vagy vezetői teljesítményhez igazodnak, hanem jórészt kulturális és társadalmi hovatartozáson és érzelmi kötődéseken alapulnak. A könyv további legfontosabb állításai a következőképpen foglalhatók össze.

A legsarkalatosabb elem a fent részletezett állításuk: (1) a polgárok többsége nem rendelkezik a felvilágosodás kori idealista feltételezés szerinti tudással és elkötelezettséggel. Ez maga után vonja az idealista demokráciaelméletek hibás ontológiai előfeltételezéseit. Emellett rámutatnak a választói kompetencia korlátaira: (2) az állampolgár politikai ismeretei és képességei korlátozottak, ami gyengíti az elszámoltathatóság kritériumát. Mivel az állampolgárok irracionálisak, (3) az identitás, valamint a párthűség dominálja cselekvésüket. Véleményük, szavazataik a csoportokhoz való tartozásból fakadnak. Ezen túlmenően, mivel a választópolgárok időperspektívája szűk, azaz rövid intervallumon belüli eseményre reagálnak (4) a retrospektív szavazás is korlátozott: nem képesek koherensen felmérni a kormányzati periódusok teljesítményét, így azt racionálisan kevésbé tudják értékelni. Mindezekre alapozva igyekeznek alátámasztani a „székfoglaló játék” metaforáját, elvégre a fenti négy pont következtében a parlamenti választások idején sok véletlenszerűséget növelő tényező van jelen.

Achen és Bartels empirikus alapokon nyugvó kötete több dimenzióon keresztül igyekszik új elemeket beemelni a fennálló demokráciaelméleti narratívába. Mint látni fogjuk, több kritikus amellet érvel, hogy a könyv önmagában nem hordoz újító erejű gondolatokat, pusztán már korábban lejátszódó vita kerül újrafogalmazásra a szerzők részéről. Elméleti szinten a szerzők határozottan különválasztják az idealizált demokratikus elképzeléseket és a valós választói viselkedés mechanizmusait. Ennek révén újraértelmezik a reprezentatív kormányzás legitimitásának és hatékonyságának feltételeit. Módszertani szempontból hangsúlyozzák az aggregált adatokat és történeti eseteket felhasználó, empirikus vizsgálatok szükségességét, annak érdekében, hogy a demokrácia valódi működési módjairól megalapozott következtetéseket lehessen levonni. A könyv éles kritikát fogalmaz meg a demokráciáról alkotott narratívák azon pontjaival szemben is, amelyek a választásokat automatikus mechanizmusnak tekintik, amely kontrollálná a politikai elit tévedéseit. Achen és Bartels ehelyett a választói döntési folyamatok korlátozottságát és irracionális mivoltját hangsúlyozzák, ami a kormányzati elszámoltathatóság illuzórikus jellegét támasztja alá.

A kötet implikációi túlnyúlnak a pusztá leíráson, normatív következtetéseket is felvetnek a demokrácia intézményesítésének és reformjának lehetséges irányairól. Ha ugyanis a választói döntések jelentős hányadát identitás- vagy hangulati tényezők határozzák meg, akkor a demokratikus rendszerek reformszándékát nem csupán az informáltság növelésére érdemes helyezni, hanem intézményi korrekciók és mechanizmusok kiépítésére, amelyek csökkentik az állampolgárok rövidlátó mentalitását, a véletlenszerű események hatását, és növelik a kormányzati döntések következményeinek strukturáltabb számon kérhetőségét. A szerzők ugyanakkor világosan jelzik: ezen ajánlások nem garantálnak egyszerű megoldást, hiszen a politikai viselkedés mélyen beágya-

zott kulturális és társadalmi motívumokra épül, amelyek megváltoztatása hosszú távú társadalmi munkát igényel.

A *Democracy for Realists* megjelenése termékeny akadémiai vitát váltott ki: a könyv élesen rámutat a demokratikus gyakorlat és az idealizált elmélet közötti diszkrepanciára, ugyanakkor az állítások pesszimizmusa és az empirikus adatok interpretációi – ahogyan néhány kritikusa fogalmaz – túl szűk látókörű következtetésekhez vezethet. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a kötet érdeme abban áll, hogy paradigmátikus váltást kezdeményez a vitában: nem csupán azzal vádolja meg a hagyományos elméletet, hogy idealizált, hanem alternatív leíró és magyarázó keretet is kínál a választói viselkedés megértéséhez.

Tanulmányunk következő fejezetei a könyv által kiváltott tudományos diskurzus főbb irányait mutatják be. Külön figyelmet szentelünk annak, hogy Achen és Bartels művének megállapításai milyen módon formálhatják a további kutatásokat a választói kompetencia, a csoportidentitás és a választási mechanizmusok intézményes korrekciói kapcsán, továbbá, hogy milyen kritikák és alternatív interpretációk merültek fel a szakirodalomban a kötet publikálását követően.

POLITIKAI EPISZTEMOLÓGIA ÉS DEMOKRATIKUS ELSZÁMOLTATHATÓSÁG

Achen és Bartels kritikája a demokrácia köznapi elméletével szemben lényegében episztemológiai, azaz ismeretelméleti természetű: az a kiindulópontja, hogy az individuális állampolgárok többségükben nem rendelkeznek sem az idealista demokráciafelfogás által feltételezett racionalitással, sem a racionális választásokhoz szükséges ismeretekkel, ehelyett identitás alapon szavaznak. Így a könyv körüli diskurzus ismertetését is érdemes a politikai episztemológiai, azaz a politikáról való ismereteink megszerzésének módját vizsgáló hozzászólásokkal kezdeni.

Neil Roberts kritikája szerint a kötet a politikai tudásra vonatkozó állításai egyfelől nem meggyőzőek, mivel „alábecsülik a választók mély megértését a választási kampányokban felmerülő ügyekről”, másrészt pedig Harry Frankfurt kifejezésével élve hantáznak (Schwennicke *et al.*, 2017: 155.), azaz „nem központi fontosságú [számukra] állításai[k]nak igazságértéke.” (Frankfurt, 2008: 702.).

Hélène Landemore (2020: 46.) csatlakozva Roberts kritikájához, szintén azt hangsúlyozza: az élet más területein – ideértve a politikai cselekvés más formáit is, mint az állampolgári gyűléseken való részvétel vagy az általuk nem kedvelt politikusok elleni demonstráció – a választópolgárok képesek olyan

cselekvésre, amely „informált, racionális, elkötelezett és amelyre jelentős mértékben ráfordítják idejüket”.

Roberts kritikájának második elemére, azaz egyes állítások empirikus pontatlanságára egy későbbi fejezetben visszatérünk, ugyanakkor a választói racionalitás kapcsán Anthony Fowler és Andrew B. Hall (2018) kiemeli, hogy míg egyes esetekben a természeti katasztrófák (pl. cápátámadások) hatására megváltozó választói magatartás az irracionalitás jele, addig a spanyolnátha és egy sáskajárás esetében épp azt helytelenítik, hogy a választók szemében nem gyengült a kormány eredményessége. Bár Achen és Bartels szerint ezt az magyarázza, hogy utóbbi esetben elvárható lett volna a jobb kormányzati választás lépés míg előbbiben nem, Fowler és Hall (2018) szerint ez komoly problémát vet fel a választók racionalitásáról szóló érvek empirikus alátámasztottsága kapcsán.

Míg az előbbieket azt vitatják, hogy Achen és Bartels kételyei a választók racionalitásával kapcsolatban mennyiben állják meg a helyüket, más szerzők az Achen és Bartels által használt racionalitás-fogalommal szemben fogalmaznak meg kritikát. Achen és Bartels könyvükben az identitásalapú választói viselkedést szembeállítják az idealista demokráciafelfogások elképzelésével a racionális választói viselkedésről, ezt azonban több szerző is problematizálja.

Kritikusaik azonban rámutatnak arra, hogy a csoportos szavazás egyáltalán nem irracionális jelenség (Kitschelt–Rehm, 2019), hanem a demokratikus érdekérvényesítés alapja. Egy döntés nem attól válik irracionálissá, hogy egy csoport hozza, hiszen például egy katolikus választó számára racionális lehet egy katolikus pártot támogatni, amely általa fontosnak tartott kérdésekben politizál. Ebből következik, hogy a *policyk* szerepe kulcsfontosságú abban, amikor az egyének kiválasztják saját identitásukat (Schickler, 2018). William Galston (2018) hangsúlyozza, hogy a társadalmi csoportok (pl. rassz alapú csoportok) és a politikai pártok közti erős kötelék kialakulása nem irracionális, még akkor sem, ha utána más ügyekben pártosan viselkednek a választók, azaz pártelköteleződésük alapján vesznek fel pozíciókat. Leonie Huddy (2018) is hangsúlyozza, hogy bár a nők pártos elköteleződését az abortusz kérdése felől értelmezve megfigyelhető, hogy a női választók előzetes (feminista vagy antifeminista) nézetrendszerüknek megfelelően lettek a feminista nézetekhez közelebb (Demokrata) vagy távolabb álló (Republikánus) párt szavazói, azonban amennyiben a nők mint társadalmi csoport, az abortuszkérdés hatására jobban elköteleződtek a demokraták mellett, az egyáltalán tekinthető-e irracionális viselkedésnek, mivel a legális abortusz jelentős hatással van a nők gazdasági érdekeire. Roberts is kiemeli, hogy Achen és Bartels nem fektetett elegendő hangsúlyt az interszekcionalitásra, ahol a csoportidentitás és a pártos elköteleződés nem értelmezhető egymástól elválasztva.

Végezetül Simone Chambers (2018) kritizálja Achen és Bartels individualista racionalitás-felfogását, amely szerinte éppen ahhoz a felvilágosult racio-

nalista hagyományhoz köthető, amelyhez a szerzőpáros által elvetett idealista, „köznap”i demokráciaelmélet is tartozik. Chambers amellet érvel, hogy a kognitív tudományok rámutattak, hogy az ember nem egyénileg, hanem kollektíven, csoportszinten képes a problémamegoldásra. Így a kérdés az, hogy képesek vagyunk-e kollektíven megfelelni a demokrácia által elvárt észszerűségnek

E hiányosságok arra mutatnak, hogy Achen és Bartels összemosza a csoportelmélet két típusát (Frega, 2018; 17.). A gazdasági elméletek (aggregáció) és a Habermas–Dewey-féle klasszikus deliberatív felfogás ugyanis eltérő magyarázatot adnak a csoportok működésére. Bár a szerzők álláspontja valójában közelebb áll az utóbbihoz, túlságosan leegyszerűsítik az identitások kérdését.

Achen és Bartels racionalitás-felfogása mellett a választók ismerethiányát középpontba állító érveik is számos kritikát kaptak. Peter Beattie (2018) amellet érvel, hogy a *Democracy for Realists* nem helyez elegendő hangsúlyt az információs rendszerek, pl. a média vizsgálatára, és figyelmen kívül hagyja azt a kérdést, hogy a választók hiányos és/vagy téves ismeretei mennyiben okozatai a média működésmódjának. Nicholas Allott (2019) kiemeli, hogy ha az emberekhez új információk jutnak el, az hatással lehet a nézetrendszerükre. Ha pedig ez így van, akkor az „értelmiség”, azaz a médiazajban a valós információk kiszűréséhez megfelelő előzetes tudással és idővel rendelkező egyének felelősséggel bírnak az információ választókhoz való eljuttatásban. Gabriel Lenz (2018) hasonlóképpen azt emeli ki, hogy a politikatudósok hozzájárulhatnak a demokráciák jobbá tételéhez a választók oktatása által.

A többek közt Beattie (2018) és Lenz (2018) hozzászólását tartalmazó szimpóziumra adott válaszukban Achen és Bartels (2018) amellet érvel, hogy a probléma messze túlmutat azon, hogy a választók nem rendelkeznek megfelelő tudással. Elismerik, hogy a választók ismereteinek bővítését célzó programok bírnak némi hatással, úgy gondolják, az ilyen kezdeményezések továbbra is a felvilágosult, idealista emberképet erősítik.

Ugyanakkor Fishkin és munkatársai (2024) empirikus adataik alapján arra jutottak, hogy a megfelelő intézményi környezet előállításával már rövid távon is képesek vagyunk a köznap i elmélet által feltételezett kapacitások stimulálására. Erre rímel Landemore (2020) és Chambers (2018) konklúziója, akik szerint a választók ésszerűtlennek vélt viselkedésére elsősorban a demokratikus intézményrendszerek újragondolása adhat választ. Nem egyértelmű tehát a kritika fényében, hogy Achen és Bartels empirikus eredményeiből nem épp a deliberatív demokratikus intézmények erősítése következik.

Achen és Bartels számára ezek a politikai episztémológiai kérdések összefüggnek a választók képtelenségével a kormányzati teljesítmény elszámoltatására, a retrospektív szavazásra való alkalmatlanságával. Gordon Arlen és Enzo Rossi (2020) is ezt emeli ki a könyv egyik erényeként: szerintük helyesen állapítja meg, hogy a választók miért képtelenek az elitek elszámoltatására.

A könyvet vizsgáló irodalomban azonban visszatérő elem, hogy találhatók példák sikeres választói elszámoltatásra. Isabela Mares szerint erre példa a választói preferenciák megváltozása a Rooseveltt-féle New Deal nyertesei körében (Schwennicke et al., 2017), míg Brouard és Michel (2025) a 2020-as Covid-járványra adott szakpolitikai válaszok kapcsán állapította meg, hogy működött a kormányok utólagos választói elszámoltatása. Giancarlo Visconti (2021) chilei eredményei szerint a választók nem csak utólagos elszámoltatásra képesek, de egyben olyanokat választanak, akik a legtöbb előnyt ígérnek nekik. Ilya So-min (2016) bár egyetért azzal, hogy a retrospektív szavazás rendkívül problematikus, ugyanakkor képes a nagyon látványosan sikertelen politikusok „megbüntetésére”, ami a demokrácia egyik előnyét jelenti a diktatúrával szemben.

Az elszámoltathatóság másik oldala a politikusok reszponzivitása a választói igényekre. Ezen a területen is többen érvelnek Achen és Bartels eredményei ellen. Gerald C. Wright (2018) szerint a megválasztott politikusok igenis figyelnek a választói igényekre. Jeffrey M. Stonecash (2017) ezt annyiban problematizálja, hogy a politikusok nem egyenlő mértékben figyelnek viszont minden választói csoportra.

Más hozzászólók azzal érvelnek, hogy van az elszámoltathatóságnak egy olyan magasabb vagy absztraktabb szintje, amelyen nem érvényesülnek Achen és Bartels érvei. William A. Galston (2018) szerint ez a magasabb szintű „makro-reszponzibilitás” azt jelenti, hogy míg egyes konkrét ígéretek megsértéséért nem büntetik a választók a választott politikusokat, de tekintettel kell lenniük arra a magasabb szintű elvárásra, ami miatt megválasztották őket. Az átfogó narratívák szerepét az elszámoltathatóságban Stonecash (2017) is hangsúlyozza. Tami Mendelberg (2018) a szimbolikus politika, míg Susan Stokes (2018) az érzelmek szerepét hangsúlyozza az elszámoltathatóságban, ezzel olyan, nem (tisztán) racionalista elszámoltathatósági formákat mutatva fel, amelyek megmenthetik a demokratikus elszámoltathatóság normatív ideálját Achen és Bartels empirikus kételyeitől.

A POLITIKAI CSELEKVÉS IDENTITÁRIUS FELFOGÁSA

Achen és Bartels könyvének egyik legfontosabb megállapítása – ahogy már a bevezetőben is kifejtettük – az, hogy a demokratikus elszámoltathatóság és az egyéni racionalitás legfőbb korlátja az identitásban gyökerezik. Az identitáspolitika számukra elsődleges magyarázó erővel bír, amely felülírja a választási racionalitás minden további szempontját. A szerzők három fő állítása a következőképpen foglalható össze (Frega, 2018: 8–12.): 1.: A választópolgárok nem kellően tájékozottak és nem a saját érdekeiknek megfelelően szavaznak, hanem az általuk favorizált identitást képviselő politikusokat választják meg. 2.: Az állampolgárok gyakran nem megfelelő információforrásokra

támaszkodnak és emiatt nem képesek kellően racionális ítéletet alkotni politikai kérdésekben. 3.: Az egyéni irracionalitás egyik alapvető oka az identitáspolitikai.

Az identitáspolitikai Achen és Bartels által alkalmazott, leegyszerűsítő értelmezését több szerző is bírálta. Az egyik leggyakrabban megfogalmazott kritika, hogy a szerzők nem definiálják kellő pontossággal, mit értenek „identitás” alatt (Schwennicke et al., 2019; Paris, 2016; Kitschelt–Rehm, 2019). Ennek következtében elméletük egyszerre válik redukcionistaává, másfelől viszont az identitás totális jelentést kap. Az identitás olyan mindent átfogó kategóriává alakul, amelyben az egyéneket szinte kizárólag politikai hovatartozásuk határozza meg.

Az identitások ezen felfogás szerint üresen lebegnek a diskurzusban és kevés valódi tartalommal bírnak. A politikai szereplők top-down viszonyrendszerben lépnek kapcsolatba az állampolgárokkal és alakítják világképüket. Visszatérő kritika azonban a könyvvel szemben, hogy a társadalmi és politikai identitások kialakulása ennél jelentősen összetettebb, többszintű folyamat. Az amerikai választások több évtizedes elemzése rámutat arra, hogy jelentős az összefüggés az osztályhelyzet és a választói magatartás között. Bár az Egyesült Államokban viszonylag gyenge az osztálytudat és elterjedtek a vallásos nézetek, ez nem mondható el a világ többi részéről (Levin, 2018: 2.). Egy másik fontos szempont a helyi közösségekkel való azonosulás kérdése. Az állampolgári identitásnak fontos része a földrajz, amelyet Achen és Bartels elmélete nem érint. Donald Trump 2016-os megválasztása sem rajzolta át drasztikusan a már meglévő választási tendenciákat a különböző államok között (Johntson, 2017: 199.). Nagyon hasonló kritikával illetik a könyvet más szerzők amikor a rassz, a gender és az életkor szerepét (Kitschelt–Rehm, 2019), vagy a növekvő ideológiai polarizáció (Erikson, 2017: 550.) hiányát detektálják az identitások létrejöttének magyarázatában. Beattie (2018: 18.) arra hívja fel a figyelmet, hogy az eszméket nem lehet egyszerűen az identitások részeként kezelni. Például Bernie Sanders népszerűsége a nem fehér választók körében egy év alatt jelentősen megváltozott (Easley, 2017, idézi Beattie). Ezt egyszerű csoportelméleti megközelítésből nehezen lehet megmagyarázni, hiszen Sanders retorikája vagy politikai pozíciója nem változott. A jelenség megértéséhez az identitásokon túl figyelembe kell venni az információs környezetet, a csoportokon belüli különbségeket és azokat az eszméket, amelyeket a csoporttagok maguk alakítanak ki.

Achen és Bartels identitáspolitikai-kritikája erősen kapcsolódik a szerzők fent részletesen taglalt racionalitásfelfogásához. Az identitás így szemükben az emberi szabadsággal és racionalitással szemben jelenik meg, miközben figyelmen kívül hagyják a kollektív önrendelkezésben betöltött szerepét. Ahogy Roberto Frega fogalmaz: „Az emberi cselekvés ilyen redukcionista értelmezése nemcsak elméletileg gyenge, hanem empirikus bizonyítékok sem támaszt-

ják alá. Még problematikusabb, hogy lehetetlenné teszi, hogy magyarázatát adjuk a társadalmi tanulásnak.” (Frega, 2018: 18.). Ezzel szemben hangsúlyozandó, hogy az identitásokat racionálisan is választhatják az állampolgárok, például, ha egy párt olyan *policyt* karol fel, amely számukra előnyös és ugyanígy maguk a politikusok is, szavazat maximalizálás céljából (Fiorina, 2018).

Ahogy már említettük a *Democracy for Realists* azért támadja a demokrácia *köznapi* elméleteit, mivel azok nem adnak számot a választói irracionálisról, amely szerintük a demokratikus társadalmak önkorrekciós és elitelszámoltató folyamatai szempontjából alapvető lenne. A klasszikus elméletek számára azonban ezek a szempontok sohasem voltak elsődlegesek. Ezen elméletek a policy-preferenciákat és az identitásokat sosem választották élesen el egymástól. A demokráciaértelmezésük éppen arról szól, hogy olyan társadalmi csoportoknak is hangot kell kapniuk, amelyek egy autoriter rendszerben nem tudnának érvényesülni. Így az identitáspolitikai nem ellentétes a demokráciával, hanem annak működéséhez és legitimitásához hozzájárul, mivel lehetővé teszi a politikai részvétel és a kollektív önkifejezés kiterjesztését (Frega, 2018; Huddy, 2018).

Egy további fontos szempont, amelyet Achen és Bartels figyelmen kívül hagynak, az intézményi környezet szerepe. Könyvük Donald Trump megválasztása előtt jelent meg és sokak számára a 2016-os, Amerikai Egyesült Államokban lezajlott választás magyarázatául szolgált. Ám nem ad kielégítő magyarázatot a választói magatartásban bekövetkezett változásokra. A választók nem válnak hirtelen irracionálisabbá (Maloy, 2019), sokkal inkább arról van szó, hogy a kapitalista társadalmakban a kulturális és a médiakörnyezet az elmúlt évtizedben drasztikus átalakuláson ment keresztül. Az információ megszerzésének elsődleges forrásává az internet vált (Johnston, 2017). Ez összefügg azzal, hogy a szerzők individualista identitás-definíciójukban a tanulást top-down folyamatként értelmezik: az elit manipulálja a választókat, akik így racionálisan képtelenek elszámoltatni a megválasztott képviselőiket. Ez a megközelítés azonban nem képes élesen elválasztani az egyéni és a csoportos identitások szerepét, illetve azt, hogy mit sajátítanak el az egyének önállóan, és mit tanulnak meg az őket körülvevő intézményi közeg hatására. A *Democracy for Realist* ezért nem tudja megragadni az intézményi és kulturális környezet komplexitását (Frega, 2018: 13.).

Fontos megemlíteni azt a kritikát is, amely szerint a tudástermelés és annak elosztása nem top-down jellegű, hanem inkább közösen, kulturális folyamatokon keresztül zajlik. A „csoportgondolkodás” során a választók és a képviselők azonos problémákra reflektálnak, mivel hasonló kulturális környezetben mozognak, ugyanazokból az információ forrásokból tájékozódnak és ezért hasonló megoldási javaslatokat tartanak követendőnek. Az elitek álláspontja így nem csupán formális vagy tartalom nélküli, hanem a választók számára

releváns politikai policy-tartalommal is bír, miközben folyamatosan kölcsönhatásban áll a választói preferenciákkal (Stonecash, 2017).

A DEMOKRATIKUS ELMÉLETEK VÁLASZA A KÖNYV KIHÍVÁSAIRA

A *Democracy for Realists* megjelenése élénk akadémiai diskurzust indított el a demokráciaelmélettel foglalkozó kutatók körében. A könyv provokatív állításaira adott reakciók három fő csoportba sorolhatók. A kutatók első csoportja a demokrácia jelenlegi működését védelmezi és úgy vélik, hogy Achen és Bartels félreértik a demokrácia alapvető állításait. A második csoport elfogadja a szerzőpáros által azonosított problémák létezését és válaszként alternatív demokratikus elméletek kidolgozását tűzi ki célul. Végül a harmadik csoport álláspontja szerint a realista megközelítés empirikus eredményei azt igazolják, hogy a jelenlegi demokratikus kormányforma nem megfelelő és helyette radikálisan eltérő elképzelések kidolgozására van szükség. Az alábbi alfejezetekben ez a három megközelítés kerül bemutatásra.

A demokratikus elméletekkel foglalkozó kutatók jelentős része erős kritikával fogadta Achen és Bartels állításait. Az egyik legfontosabb bírálat szerint, amit a szerzőpáros a demokrácia köznapi elméletének nevez, valójában nem más, mint egy „szalmazab”, amelyet a gyakorlatban senki sem képvisel (Maloy, 2019; Stokes, 2018; Landemore, 2020). A demokrácia ugyanis sosem egyedül az elszámoltathatóságról vagy az elitek feletti kontrollról szólt (Setälä–O’Flynn, 2024). Roberto Frega (2018: 12–14.) rámutat arra, hogy a szerzők érvelése komoly episztomológiai problémákat vet fel. Érvelésüket a következőképpen foglalja össze: (1) a demokráciát a demokratikus önkormányzás képességeként határozzák meg, vagyis azon lehetőségként, amely felhatalmazza az állampolgárokat saját maguk kormányzására; (2) az önkormányzást leszűkítik arra, hogy a választók képesek-e befolyásolni a politikai folyamatokat, akár a politikai tisztségviselők kiválasztásán, akár közvetlen részvételen keresztül; (3) a politikai folyamat feletti ellenőrzést pedig az állampolgárok policy-agendájának sikeres megvalósításával, illetve annak legjobb közelítésével azonosítják.

Achen és Bartels érvelése azért is problémás, mert a politikai folyamatot az egyéni preferenciák maximalizálására szűkítik és az elszámoltathatóságot tartalmi kritériumként értelmezik, a demokráciát pedig a választásokkal azonosítják. Ennek következtében figyelmen kívül hagyják a demokratikus intézmények kollektív önrendelkezésben betöltött szerepét, valamint a politikai folyamat közvetítő funkcióját, amely lehetővé teszi a társadalmi tanulást és a közös érdekek kialakítását. Frega (uo.) szerint mindez öt fő problémához vezet: (1) a demokratikus részvétel kollektív önrendelkezéshez való hozzájárulásának figyelmen kívül hagyásához, (2) a kollektív önrendelkezés leszűkíté-

séhez az elszámoltathatóságra, (3) a deliberáció keretező (framing) hatásának elhanyagolásához, (4) az identitások politikai jelentőségének félreértéséhez, (5) valamint a demokrácia leegyszerűsített ábrázolásához, amely figyelmen kívül hagyja a XX. századi demokráciaelméletek legfontosabb eredményeit. Ennek következtében a szerzők által felhozott empirikus bizonyítékok nem elegendőek a klasszikus demokráciafelfogások kritikájának megalapozásához.

Frega (2018: 14–15.) ugyanakkor több érvet is felsorakoztat a demokrácia mint kollektív önkormányzatiság fontossága mellett. Először is a választások nem pusztán részvételi lehetőséget biztosítanak, hanem a választói preferenciák szelektálásának és aggregálásának intézményei, így az elektori verseny már előre formált, a polgárok érdekeihez közelítő policy-opciók között zajlik. Másodszor a választási folyamat hozzájárul a politikai ismeretek bővítéséhez. A polgárok a kampányok, a viták és előválasztások során új információkhoz jutnak, ami gazdagítja a politikai kultúrát és növeli a politikai kompetenciát. Harmadszor a részvétel erősíti a politikai közösséghez tartozás érzését, így folyamatosan megújítja a demokratikus demos kollektív öntudatát, amely elengedhetetlen a kollektív önrendelkezéshez. Több szerző rámutat arra, hogy a demokratikus intézmények döntő szerepet játszottak a polgárok jogainak megszilárdításában és abban, hogy megerősítsék az alsóbb társadalmi osztályokat a saját érdekeik képviselésében (Arlen és Rossi, 2020; Amarasinghe et al., 2022). Végezetül a klasszikus hagyomány sohasem állította, hogy a demokrácia a legjobb módja annak, hogy az emberek mindig megkapják, amit akarnak, célja inkább a szabadság és a racionális érvek összehangolása, beleértve a tévedés lehetőségét is. Emiatt a realista megközelítés tévesen azonosítja a demokráciát a szakértői kormányzással („expertocracy”) és félreérti a kollektív részvétel, valamint a politikai közösség építésének alapvető funkcióit.

Ezt tovább gondolva J. S. Maloy (2019) arra mutat rá, hogy Achen és Bartels figyelmen kívül hagyják a demokratikus kultúra és intézmények társadalomformáló hatását. Amennyiben problémásnak tartjuk a választói racionalitás hiányát, úgy felmerül a kérdés, hogy nem inkább magát a jelenlegi intézményrendszert kellene irracionálitással vádolni. Empirikus bizonyítékok ugyanis alátámasztják, hogy a politikai kultúra átalakításával javítható a választói informáltság. Míg más szerzők rámutattak arra, hogy a könyv alábecsüli a „tömegek bölcsességét”, mivel a társadalom kollektív működése helyett kizárólag az egyének szintjére összpontosít (Arlen–Rossi, 2020; Stonecash, 2017; Sagar, é. n.).

A kritikusok egyik legfontosabb ellenvetése a könyvvel szemben az volt, hogy a demokrácia nem pusztán egy intézményi rendszer, hanem egy normatív projekt is (Saunders-Hastings, 2025). Bár korántsem tökéletes, folyamatos törekvést kíván a demokratikus gyakorlatok fejlesztésére és egy igazságosabb rendszer megteremtésére. Ebből a perspektívából a *Democracy for Realists* megállapításai inkább annak bizonyítékai, hogy ha a jelenlegi intézményrendszer

akadályozza a demokratikus deliberáció lehetőségeit, akkor a demokrácia új formáit kell létrehozni (Landemore, 2020; Setälä–O’Flynn, 2024).

A javasolt alternatívák közül több szerző a „deliberatív mini-nyilvános fórumok” implementációját hangsúlyozza (Setälä–O’Flynn, 2024; Farrell–Field, 2022). Ennek lényege, hogy egy nagyobb népességből véletlenszerűen kiválasztott kisebb csoportok vitatnának meg kiemelt közpolitikai vagy jogi kérdéseket. A pártok hiányában mérséklődne a polarizáció és a deliberáció közvetlenebbül kapcsolódna a társadalom egészéhez. Egy másik megközelítés az állampolgári tudás specializációjára épít (Elliott, 2019). Eszerint a polgároknak nem minden politikai területen kellene tájékozódniuk, hanem csupán egy-egy számukra kiemelten fontos kérdéskörben, így létrejöhetne egy „issue-public”, amelyben kizárólag az adott témában érintett egyének és szervezetek vennének részt. A különböző szférák egymást támogatnák, azonban nem szólnának bele mások döntéseibe. Ez biztosítaná, hogy minden releváns álláspont megfelelő reprezentációhoz jusson a vitákban. Ezen megközelítések egy változata, amikor – a nemzeti ünnepekhez hasonlóan – „deliberációs napokat” szerveznének, ahol országsszerte az állampolgárok különböző kérdésekben vitathatnák meg álláspontjaikat (Fishkin et al., 2024).

Ezzel szemben több szerző azt a provokatív kérdést veti fel: miért ragaszkodjunk a demokráciához, ha a választói irracionalitás akadályozza a hatékony kormányzást? A legszélsőségesebb libertariánus nézetek szerint egyáltalán nincs szükség államra (Somin, 2016). Más kritikusok azonban inkább egy jóindulatú diktátor és az episztokrácia keverékét tartják megfelelő ellenszernek a demokrácia válságával szemben (Bagg, 2018). Jason Brennan (2019) például amellet érvel, hogy a jelenlegi demokrácia elsősorban a gazdagok érdekeit szolgálja, míg az episztokrácia – vagyis a szakértők uralma – magasabb színvonalú kormányzást eredményezhetne. Daniel Bell (2015) ennél is tovább megy, amikor egy „vertikális episztokratikus” modellt javasol (Chou, 2017). Ebben a koncepcióban a politikai rendszer helyi szinten demokratikusan működne, hiszen ott kevesebb információ feldolgozása szükséges, így a polgárok képesek lennének megfelelő döntések meghozatalára. Országos szinten azonban egy demokratikus–meritokratikus rendszert kellene kiépíteni, amelyben két párt szakértői vizsgák során fejtené ki álláspontját a társadalmi kérdésekről. A választás napján a polgárok ugyancsak kitöltenék ezt a tesztet, majd egy algoritmus rangsorolt javaslatot tenne arra, hogy mely jelöltek nézetei állnak a legközelebb a saját preferenciáikhoz.

Összegzőként megállapítható, hogy Achen és Bartels munkája élénk és széleskörű vitát váltott ki a demokrácia-elméletekkel foglalkozó kutatók körében. Az újræledő diskurzus sokszínűvé vált, és egymással versengő értelmezéseknek adott teret. Amint láthattuk, míg a szerzők egy csoportja a *Democracy for Realists*t a demokrácia félreértelmezésével vádolja, addig mások Achen és Bartels megállapításait kiindulópontként használják a képviseleti rendszer

megreformálásának sürgetéséhez. Ez utóbbi szerzők között azonban nincs egyetértés abban, hogy a reformoknak inkább a demokratikus részvétel kiszélesítésére vagy éppen annak korlátozására kellene-e irányulniuk.

A KÖNYV KORLÁTAI

A kritikai hangvételű szerzők a kötet módszertani kiindulópontjait is erősen vitatják. Például Beattie (2018) rámutat, hogy Achen és Bartels túlságosan is a humán kognitív korlátok magyarázatára építik érvelésüket, elhanyagolva a média és az információ szerepét – miközben friss kutatások szerint a választók csoportos problémamegoldó képességeit figyelembe véve árnyaltabb kép alakul ki. Hasonlóan Chambers (2018) kritikája szerint a választókra vonatkozó inkompetencia-állítások nem egyértelműek. Meglátása szerint amennyiben a polgárok csoportos keretekben vizsgált feladatokban jól teljesítenek, akkor a demokrácia működésében rejlő potenciál más módon rajzolódik ki. Levin (2017) kifejezetten hiányolja a demokráciaelméleti és a politikai értékek kvalitatív értelmezését, amelynek hiányában az állításaik nem robosztusak. Ugyanakkor több szerző kifogásolja, hogy a könyv magyarázata a csoportidentitások tekintetében is túl leegyszerűsítő. Ahogyan azt korábban már kifejtettük, Fiorina (2018) és Huddy (2018) például hangsúlyozzák, hogy a csoportok iránti elkötelezettség nem feltétlenül irracionális és nem is feltétlenül uniformizált: az identitások instabilak, sőt racionális heurisztikaként is szolgálhatnak egyéni érdekek megjelenítésére. Összességében tehát kritikaként fogalmazódik meg Achen és Bartels túlzott „individualizmusa”: túlságosan az egyéni tudás hiányára és az azzal magyarázható torzulásokra építik elméletüket, miközben figyelmen kívül hagynak különböző kollektív mechanizmusokat (Chambers, 2018; Beattie, 2018), illetve leegyszerűsítik a társas kogníció és a csoportidentitás szerepét (Fiorina, 2018; Huddy, 2018).

Széles körben említik a könyv empirikus korlátait is. Amarasinghe és munkatársai (2022) felhívják a figyelmet, hogy a kötet általánosságban vett megállapításai túlnyomórészt szűk amerikai adatokon alapulnak, amely erős korlátja az általánosítható és interpretatív következtetéseknek. További empirikus érvként többen kiemelik, hogy a politikusok általában érzékenyek a széleskörűen elterjedt választói nézetekre, így a választási eredmények több tartalmat hordozhatnak, mint Achen és Bartels állítják (Schickler, 2018; Galston, 2018). Frega (2018) amellett érvel, hogy a realista érvek alapjául szolgáló esetek szelektívek, így nem tudják reprezentálni a politikai rendszer teljességét. Stokes (2018) rámutatott például, hogy az amerikai állam már a New Deal előtt is bevezetett társadalombiztosítási intézkedéseket – ez azt jelzi, hogy a választók nem szükségszerűen vakon bírálták képviselőiket, hanem olykor releváns

szempontok alapján – például éghajlati katasztrófák korábbi állami válaszai szerint – is megítélték a kormányzatot. Ez ugyanakkor a demokrácia normatív magjának alternatív értelmezését is feltételezi Achen és Bartels részéről. Ennek értelmében egy normatív szemléletű kritika is tételeződik, miszerint a demokrácia nem eredmény – pl. elszámoltathatóság –, hanem folyamat is egyben: hogyan alakul a választópolgárok jólléte (Lenz, 2018; Stokes, 2018). Összességében ezek az elemzések arra világítanak rá, hogy az Achen–Bartels-féle leírás nem veszi teljes egészében figyelembe a választói magatartás változó dinamikáját és a többoldalú empirikus bizonyítékokat (Stokes, 2018; Schickler, 2018; Amarasinghe et al., 2022).

Több kritikus is felhívja továbbá a figyelmet a könyv „ajánlati hiányára” („recommendation gap”), vagyis arra, hogy a demokráciaelmélet megújítását szolgáló alternatív javaslatokat alig tartalmaz. Ahlström-Vij (2018) rámutat, hogy bár Achen és Bartels radikálisan bírálják, végül a megoldási javaslataik lényegében megegyeznek a hagyományos demokratikus gondolkodásban már ismert receptekkel. E tekintetben tehát nem mutatnak fel új utakat, amelynek az okát Ahlström-Vij részben a realizmus definiálatlanságában fedezi fel. Mendelberg (2018) ugyancsak azt hangsúlyozza, hogy Achen és Bartels nem adnak alternatívát. Velük szemben a szimbolikus politizálás elméletét kínálja kiútként, amely a választók irracionális viselkedését is szem előtt tartva lehetőségteremt a demokratikus részvétel új módozatainak kidolgozására.

A kritikusok többsége szerint a kötet kizárólag instrumentális, következményelvű érvekre alapoz, miközben figyelmen kívül hagy normatív tételeket. Amarasinghe és munkatársai (2022) a demokrácia belső értékének vizsgálatát hiányolják, Stokes (2018) pedig emlékeztet arra, hogy a demokráciának a politikai egyenlőséget normatív célként kitűző, nem következményelvű igazolása is létezik. Mindez azt sugallja, hogy „realista” diagnózisukhoz kevés konkrét javaslat vagy vízió kapcsolódik, ami egyes kritikák szerint üres retorikává redukálja az elemzést (Ahlström-Vij, 2018; Mendelberg, 2018; Amarasinghe et al., 2022; Stokes, 2018).

A további szakirodalmi reflexiók rámutatnak arra, hogy a kötet normatív és gyakorlati következtetései körül több szerző is hiátust érzékel. Konkrétában, a kritikusok megjegyzik, hogy bár Achen és Bartels határozott leíró diagnózist adnak a választói viselkedés korlátairól, kevesebb figyelmet fordítanak új, részletes intézményi megoldások vagy alternatív irányok felvázolására (Ahlström-Vij, 2018; Mendelberg, 2018). E megállapítás nem pusztán az ajánlott lépések számosságára vonatkozik, hanem arra is, hogy a javasoltak mennyiben térnek el a korábban felmerült, a demokratikus gyakorlatot finomító ajánlatoktól. Mindazonáltal a „recommendation gap” problémáját a kutatók többsége a további elméleti és empirikus munkák szükségességeként értékeli, s nem Achen és Bartels felvetéseinek végleges elutasításként (Mendelberg, 2018; Amarasinghe et al., 2022).

A fenti kritikákat összegző lezáró megállapításként érdemes hangsúlyozni, hogy a recenzensek többsége nem csupán egy-egy technikai problémát emel ki, hanem a kötet belső kohézióját illetően vetnek fel kérdéseket. A kötet belső kohéziójára vonatkozó észrevételek többnyire az értelmezésekre, a különböző politikatudományi elméleti iskolák közötti finom feszültségekre hívják fel a figyelmet. A *Democracy for Realists* vitathatatlan érdeme a provokatív diagnózis felvetése, ugyanakkor a vita előrelépéséhez szükség van a realizmus fogalmának precízebb megfogalmazására, a leíró állítások és a normatív következtetések koherensebb összekapcsolására, valamint a szélesebb empirikus alapra épülő vizsgálatokra. Kiemelendő, hogy Achen és Bartels a demokratikus intézmények reformjára vonatkozó, óvatosabb ajánlásokat fogalmaz meg, amelyek a gyakorlatban alkalmazható korrekciók lehetőségét tartják szem előtt. A fent bemutatott vélemények többsége azonban rámutat, hogy amennyiben a szerzők leíró következtetéseit teljes mértékben elfogadjuk, akkor ez elméleti szinten további kérdéseket vet fel a demokrácia normatív védelmezésének alapjaival kapcsolatban (Ahlström-Vij, 2018; Galston, 2018).

ÖSSZEGZÉS

Jelen tanulmányban Christopher H. Achen és Larry M. Bartels 2016-os könyvére, a *Democracy for Realists*re adott tudományos visszhangot vizsgáltuk meg. Meglátásunk szerint a könyv vitapartnerei négy területen illették kritikával Achen és Bartels elméletét:

1. A könyv politikai episztemológiája problematikus, különösképpen annak racionalitás-fogalma limitált, illetve nem ad számot a demokratikus intézményrendszereket befolyásoló, de külső információs torzításokról, amelyek negatív hatással vannak a demokrácia minőségére. Ezzel összefüggésben alulbecsülik mind a választói elszámoltatást, mind a választott tisztségviselők reakcióját a választói igényekre.
2. A fentiekkel szoros összefüggésben a választói viselkedés identitárius felfogását reduktívnak, leegyszerűsítőnek, illetve individualizálónak tartják, amely nem veszi tekintetbe sem az identitásalapú viselkedés potenciális racionalitását, sem az identitások és tudások kialakulásának bottom-up dinamikáit.
3. A könyv demokrácia-értelmezése limitált, nem veszi figyelembe sem a demokrácia mögött álló bizonyos normatív érveket, sem a demokrácia bizonyos formáit, sem azt a lehetőséget, hogy az általuk azonosított empirikus problémák valójában épp a demokratikus ideálok elégtelen teljesülése miatt állnak fent.
4. Végül pedig megkérdőjelezi a könyv belső kohézióját.

Míg a 4. pont pusztán a *Democracy for Realists*-re vonatkozik, a három másik észrevétel alapvető kérdéseket vet fel a demokráciaelmélet szempontjából: mi a demokrácia? Mik annak normatív ideáljai? Hogyan lehet olyan intézményrendszereket létrehozni, ideértve a demokratikus intézményeken kívül eső intézményeket is, amelyek képesek ezeket a normatív ideálokat megvalósítani? Hogyan viszonyulnak ezek a normatív ideálok az emberek egyéni és kollektív viselkedéséhez, képességeihez?

Manapság egyrészt számtalan kihívás éri a létező (liberális) demokratikus rezsimeket, másrészt viszont a demokrácia, mint normatív ideál a köznapigondolkodásban magától értetődőnek tetszik – ahogy ezt Achen és Bartels nagyon pontosan azonosítja. A könyv körüli vita így nem pusztán ennek a nem reflektív konszenzusnak a kikezdésére alkalmas, de kinyitja a teret a demokrácia normatív és tartalmi újragondolására is. Ez pedig új lendületet adhat ennek a magától értetődőnek vélt, de megfáradt normatív ideálnak és intézményi felállásnak – avagy épp ellenkezőleg, elvezethet a demokrácia ideálját övező látványos konszenzus megroppanásához is.

IRODALOM

- Achen, Christopher H.–Bartels, Larry M. (2016): *Democracy for Realists. Why Elections Do Not Produce Responsive Government*. Princeton and Oxford, Princeton University Press
- Achen, Christopher H.–Bartels, Larry M. (2018): Government for the People: A Reply to the Symposium. *Critical Review*, Vol. 30, No. 1–2, 139–162. <https://doi.org/10.1080/08913811.2018.1510084>
- Ahlstrom-Vij, Kristoffer (2018): Is Democracy an Option for the Realist? *Critical Review*, Vol. 30, No. 1–2, 1–12. <https://doi.org/10.1080/08913811.2018.1448510>
- Allott, Nicholas (2019): Responsibility of intellectuals in the era of bounded rationality and *Democracy for Realists*. In: Allott, Nicholas–Knight, Chris–Smith, Neil–Chomsky, Noam (eds.): *Responsibility of Intellectuals: Reflections by Noam Chomsky and Others after 50 years*. University College London, 32–44. <https://doi.org/10.14324/9781787355514>
- Amarasinghe, Eshana–Dassanayake, Rishane–Getachew, Eden (2022): Book Review: *Democracy for Realists: Why Elections do not Produce Responsive Government* by Christopher H. Achen and Larry M. Bartels. *Studies in Philosophy, Politics and Economics*. Vol. 4, No. 1, 54–59.
- Arlen, Gordon–Rossi, Enzo (2020): Must Realists Be Pessimists About Democracy? Responding to Epistemic and Oligarchic Challenges. *Moral Philosophy and Politics*, Vol. 8, No. 1, 27–49. <https://doi.org/10.1515/mopp-2019-0060>
- Bagg, Samuel (2018): The Power of the Multitude: Answering Epistemic Challenges to Democracy. *American Political Science Review*, Vol. 112, No. 4, 891–904. <https://doi.org/10.1017/S0003055418000527>

- Bartels, Larry M.–Daxecker, Ursula E.–Hyde, Susan D.–Lindberg, Staffan I.–Nooruddin, Irfan (2023): The Forum: Global Challenges to Democracy? Perspectives on Democratic Backsliding. *International Studies Review*, Vol. 25, No. 2, <https://doi.org/10.1093/isr/viad019>
- Beattie, Peter (2018): Theory, Media, and Democracy for Realists. *Critical Review*, Vol. 30, No. 1-2, 13–35. <https://doi.org/10.1080/08913811.2018.1466809>
- Bell, Daniel A. (2015): *The China Model: Political Meritocracy and the Limits of Democracy*. Princeton, Princeton University Press.
- Brennan, Jason (2019): Giving epistocracy a Fair Hearing. *Inquiry*, Vol. 65, No. 1, 35–49. <https://doi.org/10.1080/0020174X.2019.1663020>
- Brouard, Sylvain–Michel, Elie (2025): Retrospective voting in times of pandemic: comparative evidence from panel data. *Political Science*, 1–25. <https://doi.org/10.1080/00323187.2025.2500926>
- Chambers, Simone (2018): Human Life Is Group Life: Deliberative Democracy for Realists. *Critical Review*, Vol. 30, No. 1-2, 36–48. <https://doi.org/10.1080/08913811.2018.1466852>
- Chou, Mark (2017): Combatting voter ignorance: a vertical model of epistocratic voting. *Policy Studies*, Vol. 38, No. 6, 589–603. <https://doi.org/10.1080/01442872.2017.1384544>
- Easley, Jonathan (2017): Poll: Bernie Sanders Country’s Most Popular Active Politician. *The Hill*, április 18. Utolsó letöltés: 2025. 11. 21.
- Elliot, Kevin J. (2019): Democracy’s Pin Factory: Issue Specialization, the Division of Cognitive Labor, and Epistemic Performance. *American Journal of Political Science*, Vol. 64, No. 2, 385–397. <https://doi.org/10.1111/ajps.12486>
- Erikson, Robert (2017): Democracy for Realists: Why Elections Do Not Produce Responsive Government, *Political Science Quarterly*, Vol. 132, No. 3, 549–550. <https://doi.org/10.1002/polq.12663>
- Estlund, David (1993): Making Truth Safe for Democracy. In: Copp, David–Hampton, Jean–Roemer, John E. (eds.): *The Idea of Democracy*. New York, Cambridge University Press, 71–100.
- Farrell, David M.–Fiel, Luke (2022): The growing prominence of deliberative mini-publics and their impact on democratic government, *Irish Political Science*, Vol. 37, 285–302. <https://doi.org/10.1080/07907184.2022.2045419>
- Fiorina, Morris P. (2018): Identities for Realists. *Critical Review*, Vol. 30, No. 1-2, 49–56. <https://doi.org/10.1080/08913811.2018.1448513>
- Fishkin, James–Bolotnyy, Valentin–Lerner, Joshua–Siu, Alice–Bradburn, Norman (2024): Can Deliberation Have Lasting Effects? *Americal Political Science Review*, Vol. 118, No. 4, 2000–2020. <https://doi.org/10.1017/S0003055423001363>
- Fowler, Anthony–Hall, Andrew B. (2018): Do Shark Attacks Influence Presidential Elections? Reassessing a Prominant Finding on Voter Competence. *The Journal of Politics*, Vol. 80, No. 4. <https://doi.org/10.1086/699244>
- Frankfurt, Harry G. (2008): A hantáról (Ford.: Lukács Laura). *Nagyvilág*, 7. Szám, 687–706.
- Frega, Roberto (2018): Democracy and the limits of political realism. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, Vol 23, No. 4, 468–494. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13698230.2018.1479814>

- Fumagalli, Corrado (2023): Stability in Liberal Epistocracies. *Social Epistemology*, Vol. 37, No. 1, 97–109. <https://doi.org/10.1080/02691728.2022.2131482>
- Galston, William (2018): Getting Real about Realism: Voters Are More Reasonable, and Democracies More Responsive, than Achen and Bartels Suggest. *Critical Review*, Vol. 30, No. 1-2, 57–70. <https://doi.org/10.1080/08913811.2018.1466853>
- Huddy, Leonie (2018): The Group Foundations of Democratic Political Behavior. *Critical Review*, Vol. 30, No. 1-2, 71–86. <https://doi.org/10.1080/08913811.2018.1466857>
- Jankowski, Richard (2018): Are Voters Myopic? An Empirical Analysis. *Sociology and Anthropology*, Vol. 6, No. 4, 375–385. <https://doi.org/10.13189/sa.2018.060404>
- Johnston, Ron (2017): Ratf**ked: The True Story Behind the Secret Plan to Steal America’s Democracy; Democracy for Realists: Why Elections Do not Produce Responsive Government, *The AAG Review of Books*, Vol. 5, No. 3, 197–200. <https://doi.org/10.1080/2325548X.2017.1315259>
- Kitschelt, Herbert P.–Rehm, Philipp (2019): Secualr Partisan Realignment in the United States: The Socioeconomic Reconfiguration of White Partisan Support since the New Deal Era. *Politics & Society*, Vol. 47, No. 3, 425–479. <https://doi.org/10.1177/0032329219861215>
- Landemore, Hélène (2020): *Open Democracy. Reinventing Popular Rule for the Twenty-first Century*. Princeton, Princeton University Press
- Lenz, Gabriel (2018): Time for Change. *Critical Review*, Vol. 40, No. 1-2, 87–106. <https://doi.org/10.1080/08913811.2018.1470859>
- Levin, Michael (2018): Democracy for Realists: Why Elections Do Not Produce Responsive Government, *The European Legacy*, Vol. 23, No. 6, 717–718. <https://doi.org/10.1080/10848770.2018.1449397>
- Maloy, J. S. (2019): Book Review: Democracy for Realists: Why Elections Do Not Produce Responsive Government, by Christopher H. Achen and Larry M. Bartels, *Political Theory*, Vol. 48, No. 2, 255–260. <https://doi.org/10.1177/0090591719868432>
- Mendelberg, Tami (2018): From the Folk Theory to Symbolic Politics: Toward a More Realistic Understanding of Voter Behavior. *Critical Review*, Vol. 30, No. 1-2, 107–118. <https://doi.org/10.1080/08913811.2018.1448515>
- Paris, Celia (2016): Reconciling Democratic Theories and Realities: A Review of Christioher H. Achen and Larry M. Bartels, Democracy for Realists: WHy Elections DO Not Produce Responsive Government, *The Good Society*, Vol. 25, No. 1, 119–127. <https://doi.org/10.5325/goodsociety.25.1.0119>
- Pickup, Mark–Kimbrough, Erik O.–de Rooij, Eline A. (2022): Expressive Politics as (Costly) Norm Following. *Political Behavior*, Vol. 44, 1611–1631. <https://doi.org/10.1007/s11109-020-09667-6>
- Sagar, Paul (é. n.): Review: Achen and Bartels – Democracy for Realists, & Cowley and Ford – More Sex, Lies and the Ballot Box. *Political Quarterly*.
- Saldaña, Magdalena–McGregor, Shannon–Johnson, Tom (2021): Mind The Gap! The Role of Political Identity and Attitudes in the Emergence of Belief Gaps. *International Journal of Public Opinion Research*, Vol. 33, No. 3, 607–625. <https://doi.org/10.1093/ijpor/edab006>
- Saunders-Hastings, Emma (2025): Empirical realism and democratic equality, *American Journal of Political Science*, 1–13. <https://doi.org/10.1111/ajps.12962>
- Schickler, Eric (2018): Democracy for Realists, Groups, and Ordinary Voters, *Critical Review*, Vol. 30, No. 1-2, 119–129.

- Schwennicke, Antje–Cohen, Elizabeth F.–Roberts, Niel–Sabl, Andrew–Mares, Isabela–Wright, Gerald C. (2017): Elections and Responsive Government. A Discussion of Christopher H. Achen and Larry M. Martel's Democracy for Realists: Why Elections Do Not Produce Responsive Government. *Perspectives on Politics*, Vol. 15, No. 1, 148–162. <https://doi.org/10.1080/08913811.2018.1448518>
- Setälä, Maija–O'Flynn, Ian (2024): Can Deliberative Democracy Provide Remedies for Affective Polarisation? *Political Studies Review*, Vol. 23, No. 3, 785–800. <https://doi.org/10.1177/14789299241304601>
- Somin, Ilya (2016): Review of „Democracy for Realists” by Christopher Achen and Larry Bartels. *History News Network*, <https://www.historynewsnetwork.org/article/review-of-democracy-for-realists-by-christopher-ac/> Letöltés dátuma: 2025. 08. 11.
- Stokes, Susan (2018): Accountability for Realists. *Critical Review*, Vol. 30, No. 1-2, 130–138. <https://doi.org/10.1080/08913811.2018.1473111>
- Stonecash, Jeffrey M. (2017): Book review. Democracy for Realists: Why Elections do not Produce Responsive Government. *The Forum*, Vol. 15, No. 2, 359–404. <https://doi.org/10.1515/for-2017-0024>
- Thomas, George (2018): Can Liberal Democracy Survive Capitalism? *Critical Review*, Vol. 29, No. 4, 530–544. <https://doi.org/10.1080/08913811.2017.1443592>
- Visconti, Giancarlo (2021): Do disasters affect policy priorities? Evidence from the 2010 Chilean Earthquake. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 695–706. <https://doi.org/10.1080/17457289.2021.1917584>

RECENZIO

Lovász Dorottya

Lokálisan gondolkodni, országosan cselekedni? – A helyi digitális politikai részvétel perspektívái Magyarországon

LOKÁLISAN GONDOLKODNI, ORSZÁGOSAN CSELEKEDNI?

A helyi digitális politikai részvétel perspektívái Magyarországon

Lovász Dorottya

(ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Iskola)

A recenzio beérkezett: 2026. február 6., véglegesítve: 2025. február 20.

(Bene Márton–Dobos Gábor: Networked Locality: Social Media and Local Politics in Hungary. Political Campaigning and Communication, Springer Nature Switzerland, 2025)

Napjainkban a közösségi élet és a közösségi aktivitás egyre nagyobb része a digitális térben történik, beleértve a politikai részvétel különböző formáit is (Metzgar et al., 2011; Gulyas et al., 2019; Toff–Mathews, 2024; idézi: Bene–Dobos, 2025: 50.). A közösségi média kikerülhetetlen intézménnyé vált az állampolgárok politikai aktivitásának és kommunikációjának vizsgálatában. Az algoritmusok, platformok és online közösségek térnyerésével az állampolgári aktivitás új formái jöttek létre. A politikatudományban jelenleg marginális témának számít megérteni a helyi digitális nyilvánosság működését, noha annak működési logikája (ügyfókuszúság, lokális beágyazottság, informális kommunikációs mintázatok stb.) jelentősen eltér az országos szintű politikai nyilvánosság szerkezetétől.

Bene Márton és Dobos Gábor arra keresik a választ, hogy hogyan működik a helyi digitális nyilvánosság és milyen tényezők befolyásolják azt. A vizsgálat fő színtere a Facebook-platform, amely Magyarország egyik legnépszerűbb közösségimédia-oldala és a platform nyújtotta lehetőségek miatt – mint amilyenek a csoportok, események, megosztási funkciók –, a helyi közösségek fenntartásának fontos terepévé vált (Bene–Dobos, 2025: 271.). A vizsgálathoz 2020 és 2022 között egy országosan reprezentatív, személyes megkérdezésen alapuló kérdőíves kutatást, egy minden magyarországi települést lefedő Facebook-adatgyűjtést, egy önkormányzati képviselők körében végzett felmérést és egy 5 hullámos longitudinális, kvantitatív tartomelemzést végeztek a polgármesterek Facebook-kommunikációjáról (Bene–Dobos, 31–33.).

A kutatás felépítése és módszertani komplexitása jól mutatja, hogy a szerzők átfogó képet kívánnak adni a helyi digitális nyilvánosság működéséről,

elsősorban annak szerkezeti és infrastrukturális sajátosságaira fókuszálva. Ez az elméleti és módszertani választás azonban egyben azt is meghatározza, hogy a kötet milyen módon kapcsolódik vagy nem kapcsolódik a politikai kommunikáció más, alternatív elméleti megközelítéseihez. A lokalitás és populizmus kapcsolatát hangsúlyozó megközelítések, amelyek a helyi nyilvánosságot elsősorban morális polarizáció, konfliktusos diskurzusok mentén értelmezik, a politikai tartalmak ideologikus és érzelmi dimenzióira helyezik a hangsúlyt (Csehi–Zgut–Przybylska, 2025). Bene és Dobos elemzése ezzel szemben strukturális fókuszú: nem azt vizsgálja, milyen diskurzusok dominálnak a helyi digitális terekben, hanem azt, hogy milyen kommunikációs infrastruktúrák teszik egyáltalán lehetővé ezeknek a diskurzusoknak a létrejöttét és terjedését.

Teszik ezt az érzelmi politikai kommunikáció irodalmához képest is, amely a digitális nyilvánosságot elsősorban affektív dinamikákon, érzelmi mobilizációként vizsgálja (Szabó, 2022; Bil–Jaruzelska–Monzer, 2022). A kötetben az érzelmek nem önálló magyarázó tényezőként jelennek meg, hanem implicit módon, a kommunikációs kapcsolódások következményeként. Végül, a digitális részvétel kritikai megközelítései szintén csak közvetetten jelennek meg a vizsgálatban (Büchi–Vogler, 2017; Kuhn et al. 2017). Bene és Dobos nem a digitális részvétel demokratikus minőségének normatív értékelésére vállalkoznak, hanem annak empirikus feltételeit és szerkezeti egyenlőtlenségeit térképezik fel. Ebben az értelemben a helyi digitális nyilvánosság kommunikációs infrastruktúráinak feltárásával a kötet nem alternatívája, hanem kiegészítője ezeknek az elméleti irányoknak.

Kutatásukban a *Kommunikációs Infrastruktúra Elméletet* (Communication Infrastructure Theory, Kim–Ball–Rokeach, 2006a, 2006b) alkalmazzák, hogy megértsék a helyi nyilvánosság működését és szerkezetét. A Kommunikációs Infrastruktúra Elmélet szerint az egyének hálózatszerűen kapcsolódnak össze narratívákon keresztül, amelyek segítségével közösségeket alakítanak ki (Anderson, 2016; Fisher, 1984. idézi: Bene–Dobos, 2025: 10.). Ezek a narratívák olyan egymás között megosztott történeteket jelentenek, amelyek egy adott közösség határait jelölik ki azáltal, hogy szólnak arról, kik a közösség tagjai, mi a közösség története és milyen kihívások érintik őket, ezáltal közös valóságot hoznak létre és a cselekvés tereit is behatárolják (Anderson, 2016, idézi: Bene–Dobos, 2025: 10.). Ez a helyi közösségekre is érvényes működés (Ball–Rokeach et al., 2001, idézi: Bene–Dobos, 2025: 10.) és a helyi közösség különböző történetmesélő szereplőin keresztül terjednek.

A modell három szintet különböztet meg egymástól, amely szintek egymásra hatva működtetik a narratív hálózatot. Mikroszinten az állampolgárok a történetmesélők, akik a helyi ügyeket ismerőseik közt beszélik át és értelmezik azokat, ezzel narratívákat erősítve (Bene–Dobos, 2025: 12–13.). Mezoszinten civil szervezetek, helyi politikai szereplők, helyi médiaszereplők, akik köz-

vetlenül kommunikálnak a helyi ügyekről (uo.: 14.). Makroszinten pedig a nemzeti szintű szereplők, mint amilyen az országos média, vagy országos politikai szereplők, akik nem kapcsolódnak szervesen a helyi élethez. Minél nagyobb a kapcsolat az állampolgárok és a többi szint között, annál nagyobb lesz a politikai érdeklődés és a részvétel (Choi et al., 2021; Kim–Ball–Rokeach, 2006; Nah et al., 2016 idézi: Bene–Dobos, 2025).

A modell lényeges része, hogy a közösség tagjai nem feltétlen érintkeznek a fizikális világban, így ideális értelmezési keretet biztosít a digitális lokális nyilvánosság kutatásához. Továbbá amiatt, hogy a modell elkülöníti az egyes szinteket egymástól és a nyilvánosság arénáit vizsgálja, túlmutat egy-egy politikai oldalának vizsgálatán és teljesebb képet adhat a helyi nyilvánosság működéséről (Bene–Dobos, 2025).

Bene és Dobos szerint ahhoz, hogy megérthessük, hogy a helyi nyilvánosság hogyan működik, két fontos történelmi és infrastrukturális tendenciát kell figyelembe vennünk: a médiarendszer illetőleg az önkormányzati rendszer változásait a rendszerváltás utáni Magyarországon, amelyek alapjaiban meghatározzák a kutatást.

Magyarországon a rendszerváltás után a médiarendszer a pártállami modellt felváltva plurális, piaci alapú működéssel jött létre. Noha 2010 előtt a jobboldali szereplők kisebb szeletet kaptak a tortából, 2010 után ez a tendencia átfordult. A kormánypárt új médiaszervező stratégiája révén a közmédiát centralizálták, a megyei lapokat átszervezték és a KESMA létrehozásával még inkább csökkentették a szerkesztőségek autonóm működését. Eközben az online platformok létrejötte és erősödése gyengítette a korábbi információforrások népszerűségét, mint amilyen a nyomtatott sajtó és a rádió, és így a médiarendszer egy fragmentált médiarendszer képét kezdte el mutatni. Ebben a fragmentált médiarendszerben kap helyet a közösségi média, azon belül is a Facebook, amely mára már önálló információforrásként funkcionál (29–30. o.).

Emellett a helyi önkormányzatok a rendszerváltás után nagyfokú autonómiával rendelkező politikai egységekké váltak. A 2010 utáni centralizáció autonómiájukat pénzügyi és felelősségi körben is csökkentette (Dobos, 2016, 2021b, idézi: 21–25.). Ennek ellenére a polgármester, a képviselőtestület és más helyi politikai szereplők továbbra is fontos politikai aktorok maradtak, akik befolyással vannak a helyi közügyekre, így kommunikációs eszközeik, csatornáik vizsgálata kiemelten fontos (Dobos, 2021b idézi: Bene–Dobos, 2025). Ahogy Bene és Dobos kötetében kifejti, a szakirodalomban (amerikában) sokáig az a nézet terjedt, hogy a helyi politika autonóm szféra, amelyet nem érintenek a nemzeti politikai szempontok, és amely teljesen saját logikája szerint működik (18. o.). Ezt az értelmezést Stein Rokkan munkái érdemben megkérdőjelezték (uo.). Napjaink empirikus kutatásai alapján egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a helyi politikai szereplők viselkedését, értékválasztásait és stratégiai döntéseit jelentős mértékben meghatározzák pártkötődéseik, továbbá

az országos politikai konfliktusok és témák helyi kontextusba ágyazása kifejezetten hozzájárulhat választási sikerük növeléséhez (uo.).

A kötet első részében a közösségi médián alapuló lokális nyilvánosság országos szintű bemutatását végzik el a szerzők. Elsőként a lakosság (keresleti oldal) szempontjait ismerjük meg, aminek vizsgálatához a szerzők kérdőíves adatfelvételt használtak. A fejezetből megérthetjük, hogy az állampolgárok milyen attitűdöket alakítanak ki a helyi tartalmakkal szemben, mi a viszonyuk a mezoszintű történetmesélőkhöz és hogyan kapcsolódnak hozzájuk, és általában hogyan viszonyulnak a helyi közügyekhez, mindezt összehasonlítva a nemzeti szintű szereplők elérésével. Majd a mezoszintű lokális történetmesélő szereplők Facebookon való jelenlétét és elérését mutatják be a szerzők. Az összehasonlíthatósághoz minden magyarországi településen összegyűjtötték az összes elérhető, közügyekhez kapcsolódó Facebook-oldalt és csoportot, hogy azonosítsák a helyi kommunikációs infrastruktúrákat és szereplőtípusokat (31. o.).

A keresleti oldal esetében a kutatásukból kiderül, hogy a közösségimédia-használók Magyarországon online tevékenységeik során fogyasztanak helyi politikát. A helyi média pedig digitális térbe átlépve segít kiszolgálni az igényeiket, a Facebook az egyik legfontosabb forrássá vált az információszerzésben. A kutatásból az is kitűnik, hogy azok a felhasználók, akik országos szereplőket követnek, nagyobb eséllyel követnek helyi szereplőket is. A két politikai tér eltérő, míg az országos politika távoli és ideologikus, a helyi politika sok esetben személyesebb és ügyfókuszúbb maradt. Bene és Dobos megjegyzi, hogy a helyi részvétel fő akadályá az általános politikai passzivitás (92. o.). Ez összefüggésben állhat azzal, hogy azok a részvételi formák, amelyek a választópolgárok rendelkezésére állnak, magas belépési küszöbűek. Egy közmeghallgatásra ellátogatni, ott szerepelni jóval nagyobb energiát és elkötelezettséget kíván meg a választópolgártól, mint a kommentelés és a lájkolás.

A kínálati oldal esetében az látható, hogy a lakosok számára elérhető kommunikációs infrastruktúra minősége és elérése nem egységes a települések között, ugyanis digitális térben is kialakulnak már hírsivatagok, ahol nincs történetmesélő szereplő, így a közös narratívák kizárólag informális csatornákon terjedhetnek (126. o.). Fontos eredménye a kutatásnak azonban az is, hogy a tendenciák megfordíthatók, az egyének bármely településen létrehozhatnak és fenntarthatnak helyi fókuszú oldalakat és csoportokat, ezzel mobilizálva a közösségük tagjait (126. o.).

A nagyobb településeken kiterjedtebb, a kisebb településeken szűkebb és monopolizált helyi ügyműködés jön létre. Ez összefüggésben áll azzal is, hogy ha a nemzeti politikai pártok támogatják a polgármestert, a helyi közösségi tér kiterjedtebb lesz és ez megkönnyíti az állampolgárok bevonódását a helyi ügyekbe (126. o.).

A kötet második részében a lokális politikai szereplők működését vizsgálják a szerzők. Elsőként a politikai aktorok Facebook használati szokásait mutatják be, majd a polgármesterekre fókuszálnak és tartalomelemzés segítségével a kommunikációs stratégiáikat elemzik, bemutatva a helyi és az országos szempontok hatásait a kommunikációjukra. Kutatásaikból kiderül, a közösségimédia-használat alapvető az országos politikai szereplők számára, míg a helyi politikai szereplők valamennyivel kevésbé aktívak ezen a területen (158. o.). Emiatt sok állampolgár elsősorban országos politikusokkal kapcsolódik össze a Facebookon, ami a helyi ügyek helyett az országos politika felé tereli a figyelmüket (158. o.). A helyzetben az is sajátos vonás, hogy míg a fideszes polgármesterek a saját pártjukat népszerűsítik, ellenzéki társaik – lévén, hogy általában koalícióban indulnak – kevésbé pártos módon kommunikálnak. Inkább a közgyűlési képviselők azok, akik a párt színeiben kommunikálnak (158. o.). Tendencia továbbá az is, hogy a választási verseny intenzitása és a többi politikai vetélytárs Facebook-aktivitása növeli a politikusi Facebook-oldal létrehozásának esélyét. Azonban minél nagyobb a településméret, annál nagyobb a zaj és annál több eszköz kell az adott politikai szereplő számára, hogy láthatóvá váljon, és itt számít a pénzügyi dimenzió is, tekintve, hogy a láthatóság biztosításának fontos eszköze a fizetett hirdetés (159. o.).

A harmadik részben a szerzők azt járják körbe, hogy a mezoszintű szereplők milyen hatással vannak követőik politikai részvételére, mindezt egy országos kérdőíves kutatás alapján teszik. Azt vizsgálták, milyen katalizátor szerepet játszhat a helyi szintű közösségimédia-használat mind a helyi, mind az országos politikai szinten. Arra a következtetésre jutottak, hogy ha a polgármester a helyi Facebook-csoportokban nem aktív, akkor csökkenhet a bizalom a helyi politikai elitben és ez elégedetlenséghez vezethet a polgármester munkájával kapcsolatban. Ugyan az országos politikai érdeklődés növeli a helyi politikai érdeklődés esélyét, a helyi szint irányából azonban nincs *spillover* hatás az országos felé (261. o.). Bene és Dobos rámutatott, hogy a helyi politikai interakciós tapasztalatok nem fordítódnak át egyértelműen az országos politikával kapcsolatos aktivitásba (261. o.).

Bene és Dobos kötetének érdeme, hogy a helyi politikát nem periférikus szféraként kezeli, hanem a kortárs politikai kommunikáció egyik központi terepeként értelmezi és az állampolgári részvétel fontos terepeként tételezi. A szerzők meggyőzően érvelnek amellett, hogy a digitális platformok nem pusztán csatornák, hanem sajátos logika mentén szerveződő politikai terek, amelyek újra szervezik az állampolgári részvétel mintázatait.

Kutatásuk nem pusztán megerősíti a digitális politikai részvétellel kapcsolatos korábbi nemzetközi megállapításokat, hanem azokat a lokális politikai tér sajátosságai felől értelmezi újra. Különösen újszerű a helyi kommunikációs infrastruktúrák országos, településszintű feltérképezése, valamint annak bemutatása, hogy a helyi nyilvánosság szerkezete milyen mértékben függ a

mezoszintű történetmesélők jelenlététől és aktivitásától. A kötet ezzel túlmutat a hazai helyi politikával foglalkozó kutatások jelentős részén, amelyek jellemzően intézményi vagy választási fókuszúak, és a politikai kommunikáció mindennapi, digitális infrastruktúrákba ágyazott dimenzióit kevésbé vizsgálják.

A kötet erőssége továbbá a módszertani komplexitása és alaposága. A kutatók többféle technikát bevetettek a minél részletgazdagabb elemzés létrehozásának érdekében. Volumenét tekintve egyedülálló, több adatforrásra építő kutatás.

Az elméleti keretrendszerként alkalmazott *Kommunikációs Infrastruktúra Elmélet* jól strukturálja és értelmezi a helyi digitális nyilvánosság egyenlőtlen szerkezetét. További erőssége a kötetnek, hogy a digitális hírsivatagok hazai vonatkozásait körüljárják a szerzők, ezzel is a térbeli egyenlőtlenségekre irányítva a figyelmet. Külön érték, hogy a kötet összekapcsolja a helyi és az országos politikai szféra vizsgálatát és cáfolja azt az elképzelést, hogy a helyi politika autonóm területként működik és az országos politika kevésbé gyakorol hatást rá.

A kötet egyik fő korlátja éppen az, ami az ereje is egyben: kizárólagos Facebook-központú megközelítés. Ennek oka a magyarországi közösségimédia-használatra is visszavezethető, amelynek szerves részét képezi a Facebook-használat, továbbá a többi platformon nincs lehetőség ilyen jellegű digitális politikai aktivitást vizsgálni (csoporttagság, megosztás), lévén a többi platform nem ennyire diszkusszió alapú (271. o.).

A kötet egy másik hiányossága, hogy túlnyomórészt strukturális és infrastrukturális szinteket vizsgál és kevés szó esik benne tartalmi kérdésekről, például, hogy milyen narratívák válnak dominánssá egyes történetmesélők között, hogyan jelennek meg érzelmek, morális kérdések ebben a térben. Ez a hiány azonban nem csupán módszertani jellegű, hanem közvetlen normatív következményekkel is jár a helyi nyilvánosság demokratikus minőségének értelmezésére nézve. A kommunikációs infrastruktúrák sűrűsége, elérhetősége vagy intézményesültsége önmagában még nem ad választ arra a kérdésre, hogy ezek a terek milyen típusú politikai részvételt tesznek lehetővé, és milyen demokratikus értékeket erősítenek vagy gyengítenek.

A narratívák, érzelmek és morális keretezések vizsgálatának hiányában a helyi digitális nyilvánosság elsősorban mint részvételi lehetőségstruktúra jelenik meg, nem pedig mint normatív értelemben értékelhető politikai tér. Pedig éppen a helyi szint az, ahol a politikai kommunikáció gyakran személyesebb, érzelmileg telítettebb és morálisan erősebben keretezett, mint az országos politikában. A tartalmi dimenziók háttérbe szorulása különösen problematikus abból a szempontból, hogy a kötet empirikusan kimutatja a helyi digitális nyilvánosság egyenlőtlen szerkezetét és a digitális hírsivatagok létét. E terekben a narratív kontroll kérdése felértékelődik: ha kevés a formális tör-

ténetmesélő, akkor az informális szereplők által közvetített érzelmi és morális keretezések aránytalanul nagy hatást gyakorolhatnak a helyi közbeszédre. Ennek normatív implikációi azonban csak akkor ragadhatók meg, ha a kutatás nemcsak azt vizsgálja, hol és kik kommunikálnak, hanem azt is, hogyan és miről.

Ugyanakkor a kötet éppen e hiányosságán keresztül nyit meg új kutatási irányokat. A *Kommunikációs Infrastruktúra Elméletre épülő strukturális feltérképezés* stabil alapot teremthet olyan jövőbeli vizsgálatok számára, amelyek a helyi digitális nyilvánosságot narratív, érzelmi szempontból elemzik. Ilyen irány lehet például a helyi ügyek érzelmi keretezésének összehasonlító vizsgálata, a populista stíluselemek megjelenése a lokális kommunikációban, vagy annak feltárása, hogy a helyi digitális terek milyen mértékben járulnak hozzá a politikai bizalom, illetve a politikai cinizmus erősödéséhez.

A kötet empirikus eredményei nemcsak terjedelmük és módszertani összetettségük miatt figyelemre méltók, hanem azért is, mert több ponton finomítják a digitális politikai részvételről alkotott bevett elképzeléseket. Ugyanakkor fontos kérdés, hogy ezek az eredmények mennyiben jelentenek valódi elméleti vagy empirikus elmozdulást a meglévő szakirodalomhoz képest. A helyi és országos politikai érdeklődés aszimmetrikus viszonyának kimutatása, valamint a spillover hatás hiánya például jól illeszkedik a nemzetközi kutatások azon irányához, amelyek a politikai részvétel szegmentáltságát hangsúlyozzák. A kötet egyik implicit, de jelentős hozzájárulása éppen abban áll, hogy ezeket az összefüggéseket a magyar politikai kontextusban, nagy elemszámú és több adatforrásra építő kutatással igazolja vissza.

Összefoglalva Bene és Dobos könyve arra keresi a választ, hogy hogyan működik a helyi nyilvánosság. Könyvükben több módszer és eszköz segítségével vizsgálták a *Kommunikációs Infrastruktúra Elmélet* mentén a lokális nyilvánosság szerkezetét a Facebookon. A kötet három fő részre tagolódik: az első részben a keresleti és a kínálati oldalt vizsgálják. Bemutatják, hogy az állampolgárok milyen attitűdöket alakítanak ki a helyi tartalmakkal szemben, hogyan kapcsolódnak a mezoszintű történetmesélőkhöz, és általában hogyan viszonyulnak a helyi közügyekhez, összehasonlítva a nemzeti szintű szereplők elérésével. A második rész a mezoszintű, helyi történetmesélő szereplők Facebookon való jelenlétét és elérését mutatja be, feltérképezve a helyi kommunikációs infrastruktúrákat és a különböző szereplőtípusokat. A harmadik rész a helyi politikai szereplők kommunikációjának hatását vizsgálja a lakosság politikai részvételére, rávilágítva arra, hogy a közösségi média milyen katalizátorszerepet tölthet be a helyi és az országos politikai interakciókban és milyen tényezők befolyásolják a helyi nyilvánosság dinamizálódását.

A kötet empirikus eredményei nemcsak terjedelmük és módszertani összetettségük miatt figyelemre méltóak, hanem azért is, mert több ponton árnyalják a digitális politikai részvételről alkotott hagyományos elképzeléseket.

Például a helyi és az országos politikai érdeklődés aszimmetrikus viszonya, valamint a spillover hatás hiánya azt mutatja, hogy a helyi részvétel nem automatikusan generál magasabb szintű országos politikai aktivitást. Ez az eredmény összhangban áll a nemzetközi irodalom azon irányzatával, amely a politikai részvétel szegmentáltságát hangsúlyozza, ugyanakkor a magyar kontextusban kevés empirikus bizonyíték állt eddig rendelkezésre. Továbbá, az eredmények azt is jelzik, hogy a digitális platformok nem csupán információs csatornaként, hanem a helyi közösségek politikai interakcióinak szerveződé- sében aktív szereplőként működnek. Ez azt is jelzi, hogy a platformhasználat hatása túlmutat a pusztán információáramlásra, és a helyi politikai dinamikák szerkezetének alakításában is meghatározó tényezőként jelenik meg. A kötet számos iránymutatással szolgál a jövőbeli részvételi kutatásokhoz, különösen a lokális politikai részvétel és a közösségépítés vizsgálatában.

IRODALOM

- Anderson, B. (2016): *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism* (Revised edition). Verso.
- Bene, M.–Dobos, G.: *Networked Locality: Social Media and Local Politics in Hungary. Political Campaigning and Communication*, Springer Nature Switzerland, 2025
- Bil-Jaruzelska, A.–Monzer, C. (2022): All about feelings? Emotional appeals as drivers of user engagement with Facebook posts. *Politics and Governance*, 10(1), 172–184. <https://doi.org/10.17645/pag.v10i1.4758>
- Büchi, M.–Vogler, F. (2017). Testing a Digital Inequality Model for Online Political Participation. *Socius: Sociological Research for a Dynamic World*, 3. <https://doi.org/10.1177/2378023117733903> (Original work published 2017)
- Choi, D.-H.–Nah, S.–Chung, D. S. (2021): Social media as a civic mobilizer: Community storytelling network, social media, and civic engagement in South Korea. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 65(1), 46–65. <https://doi.org/10.1080/08838151.2021.1897818>
- Csehi, R.–Zgut-Przybylska, E. (2025): Countering National Level Populism with Local Politics? Broadening Participatory Processes in Budapest in Illiberal Hungary, *Problems of Post-Communism*, <https://doi.org/10.1080/10758216.2025.2536028>
- Fisher, W. R. (1984): Narration as a human communication paradigm: The case of public moral argument. *Communication Monographs*, 51(1), 1–22. <https://doi.org/10.1080/03637758409390180>
- Dobos, G. (2016): Changing local relations: Effects of the 2010–2014 political and administrative reforms in Hungary. In: M. W. Sienkiewicz–K. Kuc-Czajkowska (Eds.): *Local government in selected central and Eastern European countries: Experiences, reforms, and determinants of development*. Maria Curie-Skłodowska University Press, 73–90
- Dobos, G. (2021a): Municipal splits and hidden amalgamations in Hungary. *Miscellanea Geographica. Regional Studies on Development*, 25(1), 37–45. <https://doi.org/10.2478/mgrsd-2020-0035>

- Dobos, G. (2021b): Institutional changes and shifting roles: Local government reform in Hungary, 2010–2014. In: M. Lackowska–K. Szmigiel–Rawska–F. Teles (Eds.): *Local government in Europe: New perspectives and democratic challenges*. Bristol University Press, 99–116.
- Gulyas, A.–O’Hara, S.–Eilenberg, J. (2019): Experiencing local news online: Audience practices and perceptions. *Journalism Studies*, 20(13), 1846–1863. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2018.1539345>
- Kim, Y.-C.–Ball-Rokeach, S. J. (2006): Civic engagement from a communication infrastructure perspective. *Communication Theory*, 16(2), 173–197. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2006.00267.x>
- Kuhn C.–Khoo S. M.–Czerniewicz L.–Lilley W.–Bute S.–Crean A.–Abegglen S.–Burns T.–Sinfield S.–Jandric P.–Knox J.–MacKenzie A. (2023): Understanding Digital Inequality: A Theoretical Kaleidoscope. *Postdigit Sci Educ*. <https://doi.org/10.1007/s42438-023-00395-8>
- Nah, S.–Namkoong, K.–Chen, N.-T.N.–Hustedde, R. J. (2016): A communicative approach to community development: The effect of neighborhood storytelling network on civic participation. *Community Development*, 47(1), 11–28. <https://doi.org/10.1080/15575330.2015.1094497>
- Metzgar, E. T.–Kurpius, D. D.–Rowley, K. M. (2011): Defining hyperlocal media: Proposing a framework for discussion. *NewMedia & Society*, 13(5), 772–787.
- Rokkan, S. (1966): Electoral mobilization, party competition, and national integration. In: J. La Palombara–M. Weiner (Eds.): *Political parties and political development*. Princeton University Press, 241–266. <https://doi.org/10.1515/9781400875337-010>
- Szabó G. (szerk.) (2022): *Érzelmek és járványpolitizálás: Politikai érzelmenedzserek és érzelmszabályozási ajánlataik Magyarországon a COVID–19-pandémia idején*. ELKH Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Toff, B.–Mathews, N. (2024): Is social media killing local news? An examination of engagement and ownership patterns in U. S. Community news on Facebook. *Digital Journalism*, 12(9), 1397–1416.

ABSTRACTS

Balázs Horváth

SAY IT'S NOT OUR FAULT?

A linguistic analysis of Hungarian political communication in times of crisis
from the perspective of government responsibility

Hungary faced a series of major political crises in 2024, including the resignation of key officials and economic difficulties. These situations are becoming increasingly common in modern governance, forcing political actors to respond quickly and innovatively, often to retain power and manage public perception. As citizens are even more attentive to government reactions and statements during crisis situations, this research linguistically analyzes the Hungarian government's press conferences in 2024 to understand how person markers contribute to the attribution of responsibility in politics. The corpus is taken from Hungarian government press conferences (N=18), with a length of nearly 266,000 words. The results show that the Hungarian government communication deflected responsibility 43 percent of the time and took it 57 percent of the time in the 2024 government briefings. They named the person(s) responsible rather than not. In line with populist rhetoric, they tried to shift responsibility mainly to external actors, such as "Brussels," Western Europe, and opposition parties.

Keywords: political communication, crisis, governmental responsibility, pragmatics, corpus linguistics

Péter Ádám Újvári

"TRAITORS, THIEVES, HEARTLESS"

Moral framing in Hungarian political communication

This study argues that despite the strong partisan polarization of the Hungarian political environment, the moral frames used by individual actors on social media substantially overlap. For example, Péter Magyar's moral framing integrates moral foundations that are characteristic of both the governing parties and the former opposition alliance. In the research presented here, two coders conducted a standardized manual content analysis to examine the presence of moral foundations – interpreted through the framework of Moral Foundations

Theory (MFT) – in a stratified sample of Facebook, Instagram, and TikTok posts from the 2022 parliamentary and the 2024 European Parliament election campaigns, representative of both actors and platforms (N = 904). The results show that while the communication of Fidesz–KDNP was dominated by the binding foundations (especially loyalty), the “traditional opposition” – the 2022 United for Hungary coalition and the 2024 DK–MSZP–Párbeszéd alliance – largely avoided them. Péter Magyar, by contrast, relied on these foundations in a more even manner. Taken together, the findings suggest that moral consistency in Hungarian political communication is loose: different, and at times even contradictory, portrayals of morality – of good and bad, right and wrong – frequently appear in parallel.

Keywords: moral foundations theory; political communication; social media; Hungary; framing; moral framing; content analysis

Luca Kristóf

THE ENCOUNTER BETWEEN AFFECTIVE POLARIZATION
AND PROFESSIONAL IDENTITY ON THE DISSECTING TABLE OF
AUTHORITARIAN SCIENCE POLITICS

In this study, I analyze two defining science policy conflicts of the 2010s in Hungary – the cases of *lex CEU* and *lex MTA* – using the method of discourse analysis, situated within the theoretical framework of affective polarization and social identity theory. The analysis focuses on the public engagement and identity positioning of the academic elite. It explores how academic actors articulate their stances within a highly polarized political and media environment, with particular attention to the interaction between professional and partisan identities. The findings reveal that most members of the academic elite positioned themselves in defense of autonomy based on their professional identity, yet several experienced conflicts between professional and political loyalties. The results suggest that identity complexity and overlapping group memberships play a crucial role in shaping patterns of intellectual resistance, and that professional identity can partially counterbalance the affective polarization characteristic of authoritarian regimes. At the same time, the polarized media environment and political pressures reproduce internal hierarchies and divisions within the scientific field.

Keywords: affective polarization; social identity theory; academic elite; scientific autonomy; authoritarian science policy

Iván Merker – Szabolcs Nyiri – Elígiusz Ákos Schmidt

A RE-EVALUATION OF DEMOCRATIC REALISM?

An Overview of the Scholarly Debates and Critiques Surrounding
Christopher H. Achen and Larry M. Bartels's Book *Democracy for Realists*

Christopher H. Achen and Larry M. Bartels's *Democracy for Realists* (2016) has generated substantial debate in contemporary democratic theory. By challenging the "folk theory" of democracy, the authors portray voter behavior as driven by identities, loyalties, and short-term impulses, thereby radically questioning the view of elections as grounded in rational decision-making. In its reception, critical responses have emphasized the underestimation of voter rationality, the neglect of deliberation and collective learning, and the marginalization of institutional and cultural contexts. This study reviews and systematizes these critical reflections, mapping the interpretive possibilities of the tension between realism and normative expectations within the discourse on democratic theory.

Keywords: democratic theories, realism, identity, voters' rationality, literature review

POLITIKATUDOMÁNYI SZEMLE

2026/1

CONTENTS

ARTICLES

- *Balázs Horváth: Say it's not Our Fault?*
A linguistic analysis of Hungarian political communication in times
of crisis from the perspective of government responsibility 7
- *Péter Ádám Újvári: "Traitors, Thieves, Heartless"*
Moral framing in Hungarian political communication 33
- *Luca Kristóf: The encounter between affective polarization and
professional identity on the dissecting table
of authoritarian science politics* 59
- *Iván Merker – Szabolcs Nyíri – Előgiusz Ákos Schmidt:*
A Re-evaluation of Democratic Realism?
An Overview of the Scholarly Debates and Critiques Surrounding
Christopher H. Achen and Larry M. Bartels's
Book *Democracy for Realists* 82

BOOK REVIEW

- *Dorottya Lovász: Thinking locally, acting nationally? – Perspectives of local digital
political participation in Hungary*
(*Márton Bene–Gábor Dobos: Networked Locality: Social Media and
Local Politics in Hungary*) 105

ABSTRACTS 119

SZÁZADVÉG

MEGJELENT

A SZÁZADVÉG FOLYÓIRAT LEGÚJABB SZÁMA

POLITIKAI ERŐSZAK

A TARTALOMBÓL:

Pál Gábor:

Az erőszak problematikájának státusza a magyar politikatudományban

Kurucz Barnabás:

Az erőszak állami monopolizálása a figurációs szociológia tükrében

Czopf Áron:

Az erőszak motívuma Carl Schmitt gondolkodásában

Békés Márton:

Fasizmus és erőszak

Hahner Péter:

Mi a forradalom? Egy szó használatának története

Molnár Attila Károly:

A tudás korlátai: a violentia

MŰHELY

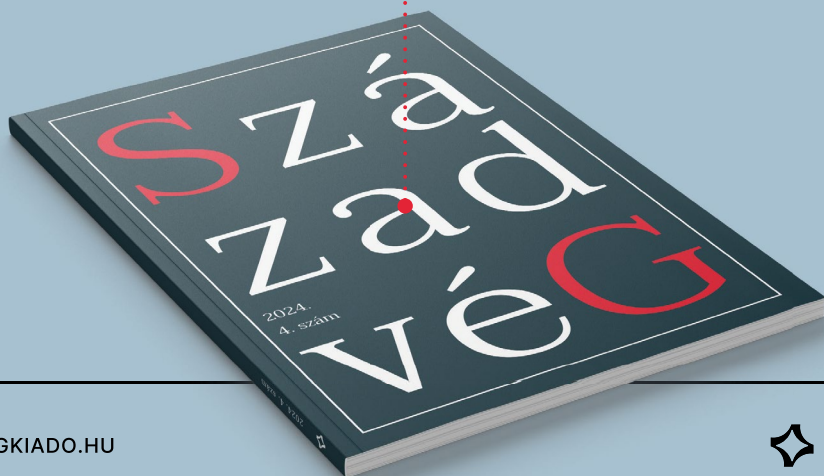
Kelemen Hunor:

Az országgyűlési választások hatása a Budapesti Értéktőzsdére, 2010–2022

RECENZÍÓ

Kurucz Barnabás:

Láthatatlan kereszt: Keresztény mintázatok a magyar társadalom életvilágában

TISZTELT LEENDŐ ÉS KORÁBBI SZERZŐINK!

A *Politikatudományi Szemle* 2018. évi 2. számától minden cikkünk egyedi internetes azonosítót, úgynevezett **DOI** megjelölést kap. Ezzel a lapunk nemzetköziesedik, mert a különböző keresőmotorok gyorsabban és hatékonyabban tudják cikkeinket megtalálni.

A DOI azonosítót a szerkesztőség **automatikusan** fogja **adni** az egyes cikkeknek. Felépítése a következő lesz: <https://10.30718/POLTUD.HU.2018.2.8>. A törtvonal előtti rész az ún. **DOI-prefix**, amit **minden egyes cikk** megkap az előzetes regisztrációnk alapján. Ez tehát egy állandó elem. A POLTUD.HU utal a lapunkra, a többi rész viszont mindig változik, hiszen az aktuális lapszámhoz és oldalszámhoz igazodik. A DOI-azonosító örök, ugyanakkor pénzbe kerül. A DOI-t a szerkesztőség szolgáltatásként nyújtja az Önök számára, ezért a költségeket saját maga állja.

Ezzel Önöknek, Tisztelt Szerzők, tehát nincs külön dolguk.

A DOI ugyanakkor kölcsönösségi, viszonyossági alapon működő rendszer, ezért elvárásokat fogalmaz a szerkesztőségekkel és a szerzőkkel szemben.

Tisztelettel kérjük Önöket, hogy ezentúl az irodalomjegyzékben jelzett hivatkozások és szakirodalmak **mindegyikénél** tüntessék fel az **adott cikk-re vonatkozó PONTOS és TELJES DOI-azonosítót** [például laptársunknál, a Socio.hu-nál a következő azonosítóról van szó: <https://10.18030/socio.hu.2018.1.69>]. Az egyes cikkek hivatkozását a következő helyen találja meg: <https://search.crossref.org/>

A CrossRef-regisztrációnk során, ami lehetővé teszi a DOI használatát, szerkesztőségünk vállalta, hogy elfogadja ezt a feltételt, azaz minden cikknél feltünteti a szakirodalmi hivatkozásokhoz tartozó DOI-azonosítót. Kérjük tehát, hogy Önök is tegyenek eleget ennek az egyébként nem túl nagy kérdésnek. Amikor készítik az irodalomjegyzéket, másolják be a vonatkozó cikkhez tartozó DOI-azonosítót, és illesszék be a hivatkozás végére.

Kérjük, ne feledjék, mindig a teljes azonosító feltüntetésére van szükség!

Üdvözlettel,

a *Politikatudományi Szemle* szerkesztősége

SZERZŐINKHEZ

(A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI)

1. A Politikatudományi Szemle című referált folyóirat magyar nyelven beküldött kéziratokat – tanulmányokat és könyvrecenziókat – fogad el.

2. A kéziratok minimális terjedelme tanulmányok esetén 40 000 karakter, recenziók esetén 15 000 bruttó (azaz szóközökkel együtt értendő) karakter. A kéziratok maximális terjedelme tanulmányok esetén 50 000, kivételes esetben 60 000 leütés, a recenzióké pedig 25 000 leütés lehet. Az egyes szakterületeket áttekinteni kívánó „state of the art” illetve a „review of article” műfajú szövegek esetében a minimális karakterszám 30 000 a maximális 50 000 bruttó leütés lehet.

3. A kéziratokat Word formátumban kérjük a *posze@tk.hu* címre elküldeni.

4. A kéziratnak tartalmaznia kell:

- a. egy magyar szöveg-összefoglalót;
- b. egy angol nyelvű szöveg-összefoglalót (abstract);
- c. kulcsszavakat, valamint
- d. a szerző titulusát és pontos munkahelyi adatait. A szerző neve a tanulmány felett szerepeljen.

5. Szöveg közbeni kiemelésként *dőlt betű* alkalmazható; ritkítás, aláhúzás, vastag betű, csupa nagybetű csak egészen kivételes esetben fogadható el.

6. A közvetlen hivatkozásokat a szövegtörzs tartalmazza, ezek ne jegyzetekben szerepeljenek. Minden idézetet, hivatkozást igénylő állítást vagy kifejezést követően zárójelben tüntessék fel a szerző vezetéknévét, az idézett vagy hivatkozott mű publikálásának évszámát és – ha szükséges – az idézett oldalakat a következő formában: (Arendt, 1992: 25.) vagy (Arendt, 1992: 135–138.).

7. A jegyzetek a főszöveg kiegészítéseit tartalmazzák (tehát nem hivatkozásokat). A jegyzetek helyét a tanulmányon belül felső indexben lévő arab számmal jelöljük (így: ¹), a jegyzeteket pedig kérjük a szöveg végén számozott formában elhelyezni. Indokolt esetben lábjegyzet alkalmazható, amelyet – ha csak kis

számban fordul elő – a szövegben csillaggal (*) kell jelölni, s az oldal alján kell elhelyezni.

8. Kérjük, hogy a felhasznált irodalom jegyzéke csak a ténylegesen hivatkozott publikációkat tartalmazza. Az explicit módon hivatkozott forrásokon kívül az irodalomjegyzék legfeljebb még 10–15 forrásmegjelölést tartalmazhat.

A Politikatudományi Szemle 2018. évi 2. számától minden cikkünk egyedi internetes azonosítót, úgynevezett DOI megjelölést kap. Kérjük szerzőinket, hogy az irodalomjegyzékben jelzett hivatkozások és szakirodalmak **mindegyikénél** tüntessék fel az **adott cikkre vonatkozó PONTOS és TELJES DOI azonosítót, így: [https://doi.org/...](https://doi.org/)**

9. Az irodalomjegyzéket a tanulmány végén közöljük, a következőképpen oldva fel a szöveg közti utalásokat:

a) könyveknél:

Arendt, Hannah (1992): *A totalitarizmus gyökerei*. Budapest, Európa.

b) tanulmánykötetben, gyűjteményes kötetben megjelent szövegek esetében: Mickiewicz, Ellen (2000): Institutional Incapacity, the Attentive Public, and Media Pluralism in Russia. In: Richard Gunther and Anthony Mughan (eds.): *Democracy and the Media*. Cambridge, Cambridge University Press. 29–79.

c) folyóiratban megjelent tanulmány esetében:

Selck, J. Torsten (2004): On the Dimensionality of European Union Legislative. *Journal of Theoretical Politics*, Vol. 16, No. 2, April, 203–222. <https://doi.org/10.1177/0951629804041119>

10. A táblázatokat és az ábrákat megfelelően formázva, az eredetüket feltüntetve, a szövegbe építve kérjük. A fekete-fehér ábrákat Excel formátumban, a közlés előtt kérjük mellékelni. A táblázat formázási szabálya:

1. táblázat. Cím.

elnevezés	adat 1	adat 2
párt 1	33,0	0,33
párt 2	34,0	0,34
párt 3.	33,0	0,33
Összesen	100,0	1,00

* megjegyzés.

Forrás:

11. A szerkesztőségbe beérkezett – formailag megfelelő – kéziratokat a szerkesztőség előzetes szűrése után két opponensnek küldjük ki. Az opponensek szerzők nevének feltüntetése nélkül kapják meg a kéziratokat. A közlés feltétele két opponens támogató véleménye. Az opponensek által javítandónak értékelt kéziratokat átdolgozásra visszajuttatjuk a szerzőkhöz. A két opponens egybehangzó elutasítása esetén a kéziratot nem publikáljuk.

12. Kézirat beérkezési és lehetséges közlési határideje.

beérkezési határidő	a közlés első lehetséges határideje
január 15.	első szám
március 15.	második szám
május 31.	harmadik szám
szeptember 15.	negyedik szám

A szerkesztőség fenntartja magának a jogot, hogy az egyes cikkek közlési sorrendjét, maga határozza meg.

13. A szerkesztőség a beérkezett kéziratokért honoráriumot nem fizet.

Köszönjük, hogy megfelelően előkészített kézirat beküldésével segítik munkánkat.